

Ny
forskning

GRAMMATIK

Ny forskning i grammatik

Klaus Geyer
Alexandra Holsting
Peter Juul Nielsen
Uwe Kjær Nissen

Udgivet af:
Dansk Sprognævn.

Med økonomisk støtte fra:
Støtteforeningen for Grammatiknetværket.

Redaktion: Klaus Geyer, Alexandra Holsting, Peter Juul Nielsen og Uwe Kjær Nissen.

Serieredaktør: Eva Skafte Jensen, esj@dsn.dk.

© Forfatterne og Dansk Sprognævn, 2018

Sats: SIDE-1, Anne Charlotte Mouret
Omslag: Ulla Poulsen Precht
ISSN: 2446-1709 (onlineversion)

**Dansk
Sprognævn**

Worsaaesvej 19, 4.
DK-1972 Frederiksberg C.

Indholdsfortegnelse

<i>Kasper Boye & Peter Harder: Verbalmodus og sætningsmodus</i>	4
<i>Klaus Geyer: Hadetalens ‘grammatik’</i>	16
<i>Alexandra Holsting & Jan Lindschouw: Konjunktiv i fransk og tysk – syntaktisk styret eller semantisk betinget?</i>	34
<i>Kim Ebensgaard Jensen: Drabelig dobbeltdeiksis</i>	53
<i>Eva Skafte Jensen, Kirsten Jeppesen Kragh & Erling Strudsholm: Kasusdistribution i personlige pronomener i danske, franske og italienske paratagmer</i> ...	70
<i>Maria Messerschmidt, Kasper Boye, Mathilde Marie Overmark, Sofie Theilmann Kristensen & Peter Harder: Sondringen mellem grammatiske og leksikalske præpositioner</i>	89
<i>Sune Sønderberg Mortensen: “Det tror du ikke på?” Deklarative spørgsmål som grammatikaliserede metaspørgsmål</i>	107
<i>Henrik Høeg Müller: Nøgne subjekter i dansk</i>	130
<i>Peter Juul Nielsen: Få + supinum som interessentkonstruktion i dansk</i> ...	148
<i>Jessie Leigh Nielsen: Rækkefølgen af valensændrende affikser i polysyntetiske sprog</i>	166
<i>Uwe Kjer Nissen: En adversativ reduplikation på spansk: <i>Han er dum, men dum!</i></i>	183

Verbalmodus og sætningsmodus

Kasper Boye & Peter Harder

Abstract

This article takes its point of departure in the need for a clarification of the relation between sentence mood (“sentence type”) and verbal mood. The centrepiece of the theory defended in the article is that while sentence types like declarative, interrogative and imperative encode a contrast between sentence-level, conventional illocutionary types, verbal mood encodes the referential status of the described situation encoded by the clause. A basic contrast, we argue, involves the contrast between propositions (as encoded by the indicative mood), which are understood as referring to aspects of the discourse world, and states-of-affairs, which have no such referential relation.

Nøgleord: sagforhold, proposition, referentialitet, sætningsillokution, paradigmatisk kontrast

1. Introduktion: Verbalmodus og sætningsmodus

Modus er traditionelt (jf. de latinske grammatikker) et overbegræb for modsætningen mellem indikativ, konjunktiv og imperativ, opfattet som former af verbet. Sondringen mellem forskellige sætningstyper eller sætningsillokutioner er kommet på dagsordenen senere. Den bruges primært om deklarativ, interrogativ og imperativ (*major sentence types*), med visse sekundære alternativer (fx eksklamativ, sætninger indledt af *gid*, osv.).

De to kategorier hører hjemme forskellige steder i den lagdelte indholdssyntaks: Sætningsillokution ligger øverst i hierarkiet og tager verbalmodus i sit virkefelt (skopus). Dette er tydeligst ved valget mellem sætningsillokutionerne interrogativ og deklarativ, der begge har indikativ verbalmodus i deres virkefelt, jf. modsætningen mellem den deklarative sætning *det regner* og den interrogative *regner det?* I begge tilfælde er der tale om det samme indikative sætningsindhold, der henholdsvis gøres gældende som sandt (deklarativ) og fremsættes med henblik på bekræftelse eller afkræftelse (interrogativ).

I dette tilfælde er sondringen mellem de to niveauer klar. Der er imidlertid en sammenhæng mellem de to niveauer, som ikke altid er lige klar. Et eksempel er at “imperativ” typisk figurerer på begge niveauer: Det er dels en sætningstype (på dansk kendetegnet ved at der typisk ikke indgår et grammatisk subjekt) og dels en verbalform (kendetegnet ved at være lig med stammen, i de fleste tilfælde lig med infinitivsformen minus *-e*): *spis!* Præcis hvad egenskaberne er ved den **verbalmodus** imperativen som **sætningstype** tager i sit skopus, tematiseres sjældent. Der er derfor behov for at forholdet mellem de to sæt kategorier bliver afklaret. Denne artikels centrale tese er at verbalmodus kan forstås som omhandlende referentialitet, dvs. at verbalmodus indkoder sætningsindholdets relation til verden. Vi vil desuden argumentere for på hvilken måde en sådan teori må involvere både semantisk substans og strukturelle relationer.

2. Sondringen mellem sagforhold og proposition

Udgangspunktet for diskussionen er forholdene i dansk. Vi vil argumentere for at man i dansk kan redegøre for forholdene på verbalmodus-plan ved at skelne mellem følgende to muligheder: 1) Indikativ, som illustreret med eksemplet *det regner/regner det*, udtrykker en proposition. 2) Imperativ, som i *regn*, udtrykker et sagforhold (Boye 2013).

De to begreber, proposition og sagforhold, er kendt fra litteraturen. Sondringen mellem dem er tematiseret i Funktionel Grammatik (Dik & Hengeveld 1991), og i kognitiv grammatik dukker den op som en forskel mellem grundede (*grounded*) og ikke-grundede processer (jf. Langacker 1991: 551). De to begreber tilkendes imidlertid ikke generelt den status som vi gerne vil argumentere for her. Grundlaget for analysen i denne artikel er (som beskrevet i Boye 2010; 2012) en sondring mellem referentiel og ikke-referentiel semantisk instruks. Indikative sætninger, der indkoder propositioner, er konventionelt forsynet med en instruks om at de skal læses som referentielle. Dvs. at det prædicerede indhold der er fælles for de to sætninger *det regner/regner det*, skal opfattes som en beskrivelse af en situation i verden. Det er denne referentielle relation der gør at de har en sandhedsværdi. I modsætning hertil er imperativiske sætninger, der koder sagforhold, ikke forsynet med en instruks om at de skal læses som referentielle. Det prædicerede indhold i *gå du bare!* skal ikke opfattes som en beskrivelse af en situation i verden, men vækker blot forestillingen om en sådan situation – som lytteren så evt. kan bringe i stand i verden.

Denne analyse er grundlæggende i samklang – men ikke identisk – med

de to andre opfattelser der er refereret ovenfor. Hengeveld opfatter sagforhold og proposition som to ontologisk forskellige typer af referenter (jf. også Lyons om *second-order-* over for *third-order-*entitet). Langacker beskriver forholdet som en forskel mellem to konceptualiseringer og inddrager ikke instruks om reference i beskrivelsen.

Den fælles forståelse omfatter at sagforhold kan siges at forekomme eller eksistere og kan udtrykkes i prædikationer som *at spise hvidløg*. Propositioner kan siges at være enten sande eller falske, og de kan som illustreret bl.a. udtrykkes i indikativiske sætninger (uanset om de er deklarative eller interrogative). Både *Trump vandt præsidentvalget i 2016* og *vandt Trump præsidentvalget i 2016?* handler om det prædicerede indholds sandhedsværdi; om begge kunne man spørge “sandt eller falsk?” – og svaret ville være “sandt”.

Teorien indebærer også at kun propositioner kan evalueres epistemisk. Dette har diagnostisk værdi i visse tilfælde:

- (1) Jan så nok Ib (*måske) spille fodbold.
- (2) Jan indså nok at Ib (måske) spillede fodbold.

(1) tillader ikke epistemisk evaluering i komplementsætningen (og det betyder at der er tale om et sagforhold). (2) tillader derimod epistemisk evaluering (og indholdet i komplementsætningen må derfor opfattes som en proposition).

Sondringen kan også differentiere mellem modalverbers betydning, jf. (3).

- (3) Jens kan være i huset.

En dynamisk læsning af *kan* (‘evne i det grammatiske subjekt’, i eksemplet måske at Jens ikke er allergiker) hører sammen med en sagforholdslæsning af infinitiven. En epistemisk læsning af *kan* (‘det kan tænkes at’) hører sammen med en propositionel læsning af infinitiven: ‘det kan være sandt at Jens er i huset’.

Denne tolkning lader sig også anvende på verbalmodus-delen af imperativer. Imperativs betydning gengives **altid** som sætningsillokutionær (direktiv). Som nævnt efterlader dette spørgsmålet om betydningen på verbalmodusniveauet ubesvaret. Sondringen mellem proposition og sagforhold kan levere et bud: Hvor indikativ verbalmodus indkoder en proposition, indkoder imperativ som verbalmodus et sagforhold.

Det svarer til det forhold at det beskrivende indhold af indikativiske sætninger kan være sandt eller falsk, mens det beskrivende indhold af imperativiske sætninger kan forekomme eller indtræffe. Det prædicerede indhold af imperativsætningen *gå hjem!* skal ikke evalueres som sandt eller falsk i

forhold til en situation som der refereres til. Indholdet af et påbud er netop at et sagforhold skal bringes til at indtræffe ved adressatens foranstaltning.

Modsætningen mellem de to sætningsmodale betydninger er således privativ i pragisk forstand. Indikativ har et betydningselement som alternativet mangler: den referentielle instruks om at sammenholde det prædicerede indhold med den situation der refereres til (eller sagt på en anden måde: at hægte det prædicerede indhold på den situation der refereres til). Dette privative forhold rummes ikke i teorier der taler om forskelle mellem to konceptualiseringer (Achard 2002), om forskelle i *direction-of-fit* (Searle 1983) eller om forskellige slags referenter for de to udsagnstyper (fx. Hengeveld 1990). Den privative modsætning afspejles ikonisk i det forhold at indikativer i forskellige sprog typisk er morfologisk mere komplekse end imperativer. I dansk viser det sig ved at imperativer ikke har tempusbøjning, hvilket afspejler det forhold at tempus foruden den tidsdeiktiske betydning netop markerer at indholdet har status af proposition: Det er gyldighedstidspunktet der indekseres, ikke handlingstidspunktet (jf. Harder 1996: 330).

3. Konjunktiv (med udblik til engelsk, tysk og fransk)

I den grammatiske litteratur er den klassiske modsætning i verbalmodus modsætningen mellem indikativ og konjunktiv. Vi kan begynde med at observere at konjunktiv har samme problem som imperativ når det gælder klar adskillelse mellem hvad der indkodes på sætningsillokution-niveauet og verbalmodus-niveauet.

Traditionelle grammatiske fremstillinger har typisk oversigter over konjunktivens forskellige anvendelser, herunder ofte anvendelser i hovedsætninger og i ledsætninger. Hovedsætningsanvendelserne har typisk status af sætningsmodi (sætningstyper), og det har også de residuale forekomsttyper man kan pege på i dansk. Den type sætningsillokution man kan kalde "optativ" – med en traditionel dansk betegnelse "ønskeform" – er bevaret i et antal formularer, hvoraf eder og forbandelser (*Fanden hente ham!*) måske er de mest levende. Men med lidt god vilje kan man opstille en treleddet modsætning her, som kan genfindes på beslægtede sprog.

- (4) Gud forbyde det. (Konjunktiv)
- (5) Gud forbyder det. (Indikativ)
- (6) Gud, forbyd det! (Imperativ)

Beskrevet i overensstemmelse med den teori vi har fremlagt ovenfor, er det sådan at mht. indkodet indhold på **verbalmodus**-niveauet er konjunktiv ikke forskellig fra imperativ i sådanne eksempler. Det drejer sig i begge tilfælde om et sagforhold der præsenteres som noget man ønsker skal bringes til at indtræffe – der er ingen reference til en bestemt situation og ingen sandhedsværdi. Modsætningen mellem konjunktiv og indikativ er derfor, ligesom beskrevet ved imperativ ovenfor, et privativt forhold. Det betyder at konjunktiv i denne henseende er semantisk umarkeret i forhold til indikativ – sml. Heltoft (2002: 93) om indikativens realitetstilknytning som det markerede i forhold til konjunktivens ikke-tilknytning. (Selvom konjunktiv således er umarkeret i denne forstand, kan det dog godt i en anden forstand være markeret som det “afvigende” valg, jf. også Heltoft herom). Forskellen mellem imperativ og konjunktiv ligger alene på det **sætningsillokutive** plan: ‘påbud om handling’ (potentielt “ansigtstruende”) over for ‘fromt ønske’.

På engelsk kan man i visse tilfælde opstille et (i traditionel beskrivelse) konjunktivisk verbalmodus-indhold i ledsætninger. I sådanne tilfælde optræder med andre ord en verbalmodus uden at være direkte i skopus af et sætningsillokutivt indhold à la “ønskeform”. Det gælder bl.a. den såkaldte “mandative konjunktiv”:

(7) It is important that she get all the necessary assistance.

Denne konstruktionstype kan uden vanskeligheder rummes i den foreslåede teori: Her har undersætningen *she get all the necessary assistance* “sagforholdsmodus”, men ingen selvstændig sætningsillokution.

Som påpeget af Palmer (1979) kan dette beskrives uden at man behøver at postulere en konjunktiv på engelsk, hvilket er ønskeligt bl.a. fordi der ikke på engelsk er distinktive verbalformer der markerer konjunktiv (konjunktiv er lig med verbernes grundform, ligesom imperativ og infinitiv). Det har været foreslået at formen skulle opfattes som en imperativ i ledsætningsposition, men som påpeget af Huddleston & Pullum et al (2002: 943-44) er den mandative konstruktion bredere end imperativen. (7) er taget fra deres fremstilling som eksempel på en form der ikke har nogen modsvarighed i en imperativsætning.

Man kan derfor – ligesom på dansk – nøjes med at opstille en umarkeret sætningsmodus (den private modsætning til indikativ). Forskellen i forhold til dansk er således kun den at man på engelsk har en konstruktion hvor der ved et antal verber er en paradigmatiske modsætning mellem indikativ

og “umarkeret” verbalmodus, som eksemplificeret her (cf. Huddleston & Pullum et al. 2002:996):

- (8) I suggest she doesn't like us very much. (Proposition der er sand eller falsk.)
- (9) I suggest you go and see a doctor. (Sagforhold der skal iværksættes.)

Den omstændighed at indholdet af den “mandative” ledsætning mht. sætningsillokution somme tider svarer mest til imperativ, som i (9): ‘go and see a doctor!’, sommetider mest til ønskeform, som i (7): ‘may she get all the necessary assistance!’, er naturlig hvis man antager at det konventionelle indhold på verbalmodusplan er sagforholdet, mens det beror på konteksten om man kan indfortolke den ene eller den anden sætningsillokutive handlingstype. Vi mener derfor at den løsning vi foreslår, på en og samme tid gør rede for de ligheder der er mellem den mandative konstruktion på den ene side og imperativ og konjunktiv på den anden, og tillige de grunde der er til ikke at opfatte den som manifesterende samme kategori som hverken imperativ eller (hovedsætnings-)konjunktiv.

Vi har her argumenteret for at man kan gøre tilfredsstillende rede for verbalmodus-semantikken i engelsk og dansk alene ved en modsætning mellem proposition og sagforhold. Vi vil nu diskutere forholdene i fransk, hvor der foreligger en morfologisk veldefineret konjunktiv.

Også i diskussionen af fransk genfinder man den lidt uklare sondring mellem sætningsillokution og verbalmodus. Det gælder således i den såkaldte assertionsteori, som placerer konjunktiv i modsætning til “asserteret indhold” (jf. Terrell & Hooper 1974). Som påpeget af Lindschouw (2011) dækker denne teori ikke forholdene i nutidigt fransk; men dette udelukker ikke at den peger på en relevant indsigt, som vi blot mener må omformuleres så arbejdsdelingen mellem sætningsillokutiv betydning og verbalmodusbetydning kommer klarere frem.

Generelt gælder det at konjunktiv i moderne fransk kun i begrænset omfang optræder som distinktiv markør af semantiske forskelle, både når det gælder sætningsillokution og når det gælder forskelle på verbalmodusplan. Dette kan fortolkes på den måde at morfologiske konjunktivformer ofte må opfattes som en del af specifikke konstruktionsprofiler, dvs. at der findes et inventar af komplekse udtryk der som et træk har anvendelsen af morfologisk konjunktiv. Dette udelukker ikke at disse konstruktioner kan have semantiske fællestræk, som går igen i de frie, produktive forekomster.

Det ligger uden for formålet med denne artikel at gå ind i en nærmere diskussion heraf. Vores pointe er at sondringen mellem proposition og sagforhold også kan kaste lys over de måske mest typiske af de produktive forekomster i fransk. Mønsteret fremgår fx af følgende eksempler (med tak til Jan Lindschouw):

- (10) Indikativ
Le président a dit que le ministre de l'intérieur est là.
 (Proposition med sandhedsværdi.)
 'Præsidenten har sagt at indenrigsministeren er/vil være til stede'.
- (12) Konjunktiv
Le président a dit que le ministre de l'intérieur soit là.
 (Sagforhold der skal iværksættes.)
 'Præsidenten har sagt/dekreteret at indenrigsministeren skal være til stede'.
- (13) Indikativ
Je cherche quelqu'un qui peut m'aider.
 (Proposition: om den person jeg søger, gælder det, at vedkommende kan hjælpe mig.)
 'Jeg søger en person der kan hjælpe mig'.
- (14) Konjunktiv
Je cherche quelqu'un qui puisse m'aider.
 (Sagforhold der skal iværksættes: Der skal findes en egnet person.)
 'Jeg søger en person der kan hjælpe mig'.

Eksemplerne illustrerer at i indikativ omtales situationer og referenter som noget der refererer til forhold i virkeligheden, men i konjunktiv stipuleres en beskrivelse som skal instantieres ("indtræffe"). Denne analyse er forenelig med at opfatte konjunktiv som udtrykkende et sagforhold, mens indikativ udtrykker en proposition.

En sidegevinst ved denne beskrivelse er at der opnås en parallel analyse mellem selvstændige ytringer og gengivne ytringer: (10), der gengiver en assertion, udtrykker et propositionelt indhold, ligesom den gengivne assertion ('ministeren er til stede') gør; (11), der gengiver et direktiv, udtrykker et sagforhold, ligesom det gengivne direktiv gør (jf. også Sørensen & Boye 2017). Yderligere en fordel er at analysen giver en direkte parallel med

+/- referentiel tolkning af NP'er og +/- referentiel tolkning af prædikation (svarende til hhv. proposition og sagforhold): I indikativ-eksemplerne er ubestemte NP'er typisk referentielle (=specifikke), ligesom propositionerne i dem er det; i konjunktiveksemplerne er ubestemte NP'er ikke-referentielle, ligesom sagforhold heller ikke er det.

Analysen er hidtil baseret på det rene alternativ mellem propositioner (refererende) og sagforhold (ikke-refererende). Den mere generelle teori om at verbalmodus kan forstås som noget der vedrører referentialitet af det prædicerede indhold, er imidlertid ikke udtømt med denne basale modsætning. I andre sprog er der eksempler på at "konjunktiv" på verbalmodusplan indkoder et tredje alternativ, der også kan forstås inden for denne ramme. Det gælder fx den såkaldte "konjunktiv II" på tysk.

Vi låner eksemplet fra Jakobsen & Heltoft (2012: 98).

Kontekst:

- (15) *Ich konnte schiessen, das hatten sie mir beigebracht.*
 'Jeg kunne skyde – det havde de lært mig'.

Fortsættelse (A), indikativ:

Und ich hatte geschossen – auf die Feinde meines Führers und meines Vaterlandes.

'Og jeg havde skudt – på min førers og mit fædrelands fjender'.

Fortsættelse (B), konjunktiv:

Und ich hätte geschossen – auf die Feinde meines Führers und meines Vaterlandes.

'Og jeg ville have skudt – på min førers og mit fædrelands fjender'.

Vigtigt er her at **sætnings**illokutionen både i indikativ-tilfældet og også i konjunktiv-tilfældet er 'assertion'. Derfor må indholdet i begge tilfælde have status af en proposition, ikke et sagforhold. På **verbal**modusplan indkodes her en forskel der har at gøre med hvilken type situation indholdet gælder. Indikativ markerer at der refereres til den virkelige verden, mens konjunktiv i dette tilfælde markerer at der henvises til en hypotetisk situation. Også dette har med referenceforhold at gøre og er klart adskilt fra spørgsmålet om sætningstype, altså konventionel talehandlingstype.

4. Paradigmer, semantisk substans og forholdet mellem tværspørglige og særspørglige kategorier

Som det også er fremgået af ovenstående, udtrykker den traditionelle term “konjunktiv” ikke en semantisk konstant. Termen kan derfor ikke placeres entydigt på et semantisk kort og derfor heller ikke bruges som typologisk parameter (*comparative concept*, jf. Haspelmath 2010), hvis vi dermed kun tænker på et konkret kodet indhold. Semantisk set er konjunktiv et særspørgligt fænomen, med betydninger der ikke er organiseret omkring en tværspørglig semantisk prototype.

Analysen viser imidlertid også at man kan skabe et grundlag for tværspørglig beskrivelse, hvis man til den rent semantiske beskrivelse – i bedste overensstemmelse med traditionerne fra europæisk strukturalisme – inkluderer en paradigmatiske analyse, samtidig med at man tager udgangspunkt i en analyse der tager højde for hvor i indholdssyntaksen de relevante betydningsstørrelser og -modsætninger hører hjemme. Man må i hvert enkelt tilfælde gennemføre en semantisk analyse à la den vi har skitseret.

Hvis disse betragtninger medtages i analysen, kan man opstille to adskilte, men indbyrdes forbundne semantiske paradigmer, hjemmehørende på hver sit veldefinerede sted i den lagdelte indholdssyntaks, som et godt grundlag for at skabe klarhed i forholdet mellem sætningsmodus og verbalmodus.

Sætningsmodus hører hjemme i toppen af den lagdelte syntaks og tager resten af sætningsindholdet i sit skopus, idet dette rekrutteres som indhold i en bestemt konventionel talehandlingstype (deklarativ, interrogativ, direktiv m.v.). Verbalmodus tager det prædicerede indhold i sit skopus og placerer det mht. reference, dvs status i forhold til den omtalte virkelighed.

Sammenhængen mellem de to paradigmer ligger bl.a. i at visse talehandlingstyper kræver en proposition (man kan kun assertere noget der har referentiel status), mens andre kræver et sagforhold (man kan kun ønske noget iværksat, der har status af et sagforhold). Den delvise uafhængighed består bl.a. i at såvel propositioner som sagforhold (på verbalmodus-plan) kan forbindes med forskellige sætningsmodi: deklarativ over for interrogativ for propositionernes vedkommede, imperativ over for ønskemåde for sagforholds vedkommende. Kombinationen af uafhængighed og samhörighed viser sig også ved at når verbalmodus optræder i ledsætninger, altså uden at være direkte i skopus af en sætningsmodus, kan man stadig påvise en semantisk affinitet med de relevante verbalmodi og de sætningsmodi de hører sammen med.

Mht. verbalmodus har vi argumenteret for at modsætningen mellem proposition (referentiel fortolkning i forhold til den omtalte virkelighed) og

sagforhold (ikke-referentiel fortolkning) spiller en vigtig rolle i sprog som dansk, engelsk og fransk. I sprog som dansk og engelsk er en analyse mulig uden at antage eksistensen af en særlig konjunktiv-modus.

Som diskuteret med den tyske konjunktiv II som eksempel kan der tænkes andre referentielle statusser end disse to – og begrebets anvendelighed er derfor ikke begrænset til denne basale modsætning.

Vi hævder imidlertid ikke at denne analyse kan bringes til at dække **alle** modsætninger der traditionelt er anbragt under overskriften “konjunktiv”. Der vil også være brug for andre former for oprydning for at dække forholdet mellem betydningszoner og morfologiske valg (herunder tilfælde hvor morfologien er uden systematisk semantisk korrelat, og kun en analyse i form af idiosynkratiske træk ved komplekse konstruktioner er mulig).

Nødvendigheden af at have både en semantisk, en paradigmatiske og en morfologisk komponent kan beskrives som følger.

Udgangspunktet for hele analysen er en præcis semantisk analyse af hvad modusformer konventionelt udtrykker. Når denne analyse er gennemført, må man imidlertid supplere med en analyse af hvor i det semantiske hierarki disse betydninger hører hjemme – kun derved kan man få et klart billede af arbejdsdelingen mellem betydninger på sætningsmodus-niveau og verbalmodus-niveau. Forskellen mellem sagforhold og proposition kan have forskellig status i beskrivelsen afhængigt heraf. Fx kan sagforhold optræde i konstruktioner à la *at være eller ikke være*, hvor de ikke er i skopus hverken af en oversætning eller en sætningsillokution – og i sådanne tilfælde er der ingen motivation for at opfatte sagforhold som udgørende en modus. Hertil kræves en forståelse af de forskellige typer status nulformer kan have, jf. også Nielsen (2016). Det er kun når en ikke-referentiel prædikation står som **paradigmatisk alternativ** til en referentiel prædikation, at den kan få status af verbalmodus.

For at få en retvisende tværsproglig analysemodel er en morfologisk dimension desuden nødvendig. Den engelske såkaldt mandative konjunktiv indgår i et paradigmatiske valg mellem verbalformer med tilsvarende semantisk forskel (som ikke har modsvarighed i dansk). Derfor udgør dette en modusforskelle på engelsk – men der kræves ikke en analyse der opererer med en særlig konjunktivisk modus, for at opfange dette træk i engelsk: Man behøver kun den semantiske modsætning mellem to modusindhold, der genfindes andre steder i systemet: sagforholds- og propositionel modus.

Et tværsprogligt “komparativt begreb” om konjunktiv kan opstilles ved at man stipulerer eksistensen af et sæt af morfologisk distinktive former som indkoder en modusforskelle i situationer hvor disse ellers ikke ville have

konventionel status. Ifølge den opstillede teori vil det være konjunktivens opgave som morfologisk kodet modus at signalere forskelle i referentiel status – og disse forskellige referentielle statusser kan så atter indgå i hele sætningsindhold, enten ved direkte at indgå i skopus for sætningsillokutioner (i helsætninger) eller ved at optræde for sig selv i ledsætninger.

5. Konklusioner

Verbalmodus og sætningsillokution udgør to semantiske paradigmer, men der er tætte semantisk motiverede bånd mellem valgene i de to paradigmer. Arbejdsdelingen og relationen kan beskrives ved at opfatte referentiel status som central betydningszone for verbalmodus, således at referentialitet (indikativ modus) er nødvendig for fx en deklarativ sætningsmodus, mens ikke-referentialitet (sagforholds-modus) er nødvendig for direktive sætningsmodi.

Det semantiske valg mellem sagforhold og proposition genfindes andre steder end de beskrevne, men har kun status af modusvalg under de bestemte paradigmatiske betingelser der er beskrevet. Derfor kan en modus-teori kun tænkes som en kombination af en teori om semantisk substans og en teori om paradigmatiske organisering af indholdssyntaksen.

Med den kombination af en semantisk, en paradigmatiske og en morfologisk dimension i analysen som her er foreslået, kan man opstille et sammenligningsgrundlag der gør det muligt at diskutere konjunktiv i tværsproglig sammenhæng.

Om forfatterne

Kasper Boye, ph.d., Institut for nordiske sprog og sprogvidenskab, Københavns Universitet.

Peter Harder, dr.phil., Institut for Engelsk, Germansk og Romansk, Københavns Universitet.

Litteratur

Achard, M. (2002): The meaning and distribution of French mood inflections. I: *Grounding: The epistemic footing of deixis and reference*. Brisard, F. (red.). Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 197-249.

Boye, K. (2010): Reference and clausal perception-verb complements. *Linguistics* 48, 391-430.

- Boye, K. (2012): *Epistemic meaning: A crosslinguistic and functional-cognitive study*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Boye, K. (2013): Sagforhold, propositioner og den danske indikativ. I: *Ny forskning i grammatik* 20. Falster Jakobsen, L., Kragh, K.J., Jensen, E.S. & Strudsholm, E. (red.). Odense: Institut for Sprog og Kommunikation, Syddansk Universitet, 31-52.
- Dik, S.C. & Hengeveld, K. (1991): The hierarchical structure of the clause and the typology of perception-verb complements. *Linguistics* 29, 231-259.
- Harder, P. (1996): *Functional semantics*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Haspelmath, M. (2010): Comparative concepts and descriptive categories in cross-linguistic studies. *Language* 86 (3), 663-687.
- Heltoft, L. (2002): Modality and subjectivity. In: *Modality. Studies in form and function*. Klinge, A. & Müller, H.H. (red.). London, Oakville: Equinox, 81-101.
- Hengeveld, K. (1990): The hierarchical structure of utterances. I: *Layers and levels of representation in language theory: A functional view*. Nuyts, J., Bolkes-tein, A.M. & Vet, C. (red.). Amsterdam, Philadelphia: Benjamins, 1-24.
- Huddleston, R. & Pullum, G.K. (2002): *The Cambridge Grammar of the English Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jakobsen, L.F. & Heltoft, L. (2012): Paradigm formation: Changes of function and structure in German and Danish mood systems. *Acta Linguistica Hafniensia* 44 (1), 77-107.
- Langacker, R.W. (1991): *Foundations of cognitive grammar, Vol. 2: Descriptive application*. Stanford: Stanford University Press.
- Lindschouw, J. (2011): *Etude des modes dans le système concessif en français du 16e au 20e siècle et en espagnol moderne, evolution, assertion et grammaticalisation*. København: Museum Tusulanum.
- Lyons, J. (1977): *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nielsen, P.J. (2016): *Functional structure in morphology and the case of nonfinite verbs. Theoretical issues and the description of the Danish verb system*. Leiden: Brill.
- Palmer, F.R. (1979): *Modality and the English modals*. London: Longman.
- Searle, J.R. (1983): *Intentionality: An essay in the philosophy of mind*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sørensen, M.-L.L. & Boye, K. (2017): Lagdelt indholdsstruktur i selvstændige ytringer og direkte og indirekte ytringsgengivelse. I: *Ny forskning i grammatik* 24. Falster Jakobsen, L., Kragh, K.J., Lindschow, J. & Strudsholm, E. (red.). København: Dansk Sprognævn, 121-140.
- Terrell, T.D. & Hooper, J. (1974): A semantically based analysis of mood in Spanish. *Hispania* 57 (3), 484-94.

Hadetalens ‘grammatik’

Klaus Geyer

Abstract

This article examines constructions for expressing hate speech content as found in user comments on Danish on-line medias’ websites. A construction grammar approach is taken because of the flexibility and integrative capacity of this framework in terms of levels of linguistic analysis as well as a form or a function oriented perspective. Out of a whole slew of possible candidates, four constructions are chosen for the analysis as illustrative examples, three of them representing the semasiological perspective (on the levels of graphemics, word formation, and sentential syntax), whereas one construction represents the onomasiological perspective (so called othering, mainly by use of the personal pronouns *we* vs. *they*).

The analysis is based on data from the EU-funded project C.O.N.T.A.C.T. (2015-2017), where the University of Southern Denmark contributed as one of the project partners.

Nøgleord: hadetale, dansk, konstruktioner, konstruktionsgrammatik, online medier

1. Introduktion

Hadetale i online-medier foregår på mange måder, og der bruges vidt forskellige udtryk. Mens enkelte ‘grimme’ ord relativt nemt kan genkendes (og i givet fald slettes), findes der andre, mere indviklede og indirekte udtryksmåder, som er vanskeligere at afsløre. At ytringskonteksten kan modificere eller tilmed vende rundt på (semantiske) betydninger, så ikke nødvendigvis hvert udtryk, der umiddelbart ligner hadetale, i den konkrete situation fungerer som sådan, gælder selvfølgelig også for disse følsomme elementer. Alligevel prøver jeg på basis af et mindre dataset bestående af læserkommentarer på danske online-mediers websider, at identificere vigtige typer inden for hadetale-udtryk på basis af en konstruktionsgrammatisk tilgang.

Undersøgelsen er baseret på data fra EU-projektet C.O.N.T.A.C.T. (2015-2017, JUST/2014/RRAC/AG), hvor Syddansk Universitet var en af projektpartnerne, og hvor jeg fik lejlighed til at arbejde sammen med Sharon Millar, Anna Vibeke Lindø og Rasmus Nielsen som en del af den danske projektgruppe.

Artiklen er bygget op som følger: I det følgende afsnit diskuteres det, hvorfor der blev valgt en konstruktionsgrammatisk tilgang, og det skitseres, hvilken slags der viser sig være velegnet såvel for beskrivelsen og analysen i denne artikel som for en intenderet videre- og dyberegående analyse af hadetale-udtryk. I afsnit 3 redegøres der for, hvad der her forstås som hadetale. Databasen for denne delundersøgelse ridses op i afsnit 4. I afsnit 5 analyseres fire påfaldende hadetale-konstruktioner. Udover at være tilsyneladende typiske udtryksmidler giver disse fire udvalgte konstruktioner et indtryk af, hvor vidt det anvendte konstruktionsbegreb kan spænde. Det sidste afsnit 6 indeholder konklusionen.¹

2. Grammatik og konstruktioner

Når der i denne artikel bruges betegnelsen “hadetalens grammatik”, impliceres dermed ikke, at hadetale – og her specielt: dansk hadetale især i læserkommentarer på danske online-mediers websider – har en struktur, der indeholder eksklusive grammatiske elementer, som det danske sprog generelt ikke har. Det skal snarere undersøges, hvilke elementer fra det danske sprogs generelle grammatiske repertoire, der udgør de konstruktioner, der typisk bruges for at udtrykke hadetale-indhold og har vist sig at være specielt påfaldende i analysen af materialet. Hadetalens ‘grammatik’ er altså betegnelsen for de samlede typiske præferencer af udtryksmåder indenfor en sproglig eksistensform (for at bruge en overordnet term for registre, stile og varieteter), som på grund af visse kriterier (se afsnit 3) betegnes som hadetale, lige som andre sproglige eksistensformer som fx fagsprog, reklamesprog eller sms-sprog har deres ‘grammatikker’, dvs. deres grammatiske særtræk, uden at konstituere egne sproglige systemer.

Termen ‘grammatisk konstruktion’ forstås forholdsvis bredt i denne artikel og uden direkte tilknytning til en bestemt fx ‘formel’ eller ‘funktionel’

---

1. Jeg skylder en ukendt fagfællesbedømmer og mine kollegaer Alexandra Holsting og Uwe Kjær Nissen en stor tak for deres hjælpsomme bemærkninger og for at de omskrev noget som jeg antog at være dansk til rigtig dansk. Alle resterende fejl og fejltagelser er selvfølgelig mit ansvar.

konstruktionsgrammatisk skole eller teori; dette sker, fordi det er analysen af det sproglige materiale i dets kontekst, der fokuseres på her, og ikke teoridannelsen.

Bergs & Diewalds (2009: 1f.) generelle tilgang til konstruktioner og til konstruktionsgrammatikken er derfor meget velegnet som udgangspunkt:

Construction grammar is a relatively recent and increasingly popular approach in linguistic theory which postulates that language and knowledge of language consist of conventionalized symbolic form-meaning pairings ('constructions') at all levels of linguistic structure: lexicon, morphology, syntax, possibly even phonology, and discourse/text.

I denne opfattelse af, hvad en konstruktion er, kan små enheder som morfemer og simple ord (*simplicia*) med deres konventionaliserede, symbolske forbindelse af form og betydning tælles som minimale konstruktioner. En stigende interesse er dog blevet rettet mod de mere komplekse, syntaktiske strukturer, hvor essensen af en grammatisk konstruktion i streng forstand består i dens ikke-kompositionalitet, dvs. at dens betydning ikke bare er resultatet af en simpel addition af de enkelte bestanddeles semantik, men at der ligger en slags ikke-forudsigelig eller konventionaliseret tillægsbetydning i selve konstruktionen, dvs. en slags syntaktisk idiomacitet; jf. Lakoff (1987: 465), som argumenterer for, "that grammatical constructions in general are holistic, that is, that the meaning of the whole construction is motivated by the meaning of the parts, but is not computable from them."

Konceptet 'syntaktisk idiomacitet' blev allerede udviklet inden for fraseologien, især i den sovjetiske fraseologi, som reciperedes af bl.a. DDR-lingvisterne. Fleischer (1982) introducerer med henvisninger til tidligere sovjetiske fraseologer de såkaldte *Phraseoschablonen* / fraseoskabeloner, dvs. syntaktiske konstruktioner, som kendetegnes af, at "deren lexikalische Füllung variabel ist, die aber eine Art syntaktische Idiomatizität aufweisen" (Fleischer 1982: 136). Burger taler med henvisning til Häusermann (1977) om *Modellbildungen* / modeldannelser: "Sie sind nach einem Strukturschema gebildet, dem eine konstante semantische Interpretation zugeordnet ist und dessen autosemantische Komponenten lexikalisch (mehr oder weniger) frei besetzbar sind." (Burger (2007: 45) Den finske fraseolog Hyvärinen (2004) har eksplicit koblet koncepterne fraseoskabelon og (syntaktisk) konstruktion sammen, noget som i øvrigt betegnes som et forskningsdesideratum (fx Hyvärinen 2007: 748) med stort udviklingspotentiale (Sailer 2007: 1069) især indenfor de udvidede korpuslingvistiske muligheder.

Danske eksempler på fraseoskabeloner eller konstruktioner med syntaktisk idiomaticitet omfatter fx gentagelser af en adjektivform X , hvorved en enkel gentagelse af denne adjektivform X , forbundet via konjunktionen *og*, som i (1):

- (1) lækker og lækker

betyder ‘mere eller mindre X ’ eller ‘nok ikke rigtigt X ’.

Gentages samme adjektivform X derimod to gange (og ytres dermed alt i alt tre gange) med konjunktionen *og* foran den sidste gentagelse (som i en opremsning), er konstruktionens betydning intensiverende: ‘meget X ’, jf. (2):

- (2) lækker, lækker og lækker²

Det siger sig selv, at disse to betydninger ikke kan findes gennem simpel addition af de enkelte morfemers (eller ords) betydninger, men at der ligger en ekstra betydning i selve den syntaktiske måde at sammenføje morfemerne.

Ifølge Croft (2001) kan en konstruktion også indeholde diskursfunktionelle aspekter som mulige dele af indholdssiden; hans eksempel er sætningskløvninger til fremhævelse. Dette åbner op for den lidt bredere opfattelse af grammatiske konstruktioner, at det ikke kun er den semantiske betydning, som skal være ikke-kompositionel og konventionaliseret, men at også en ‘irregulær’ pragmatisk betydning, dvs. specielle, konventionaliserede brugsbetingelser, kan konstituere en konstruktion. Et eksempel, som ofte citeres i denne sammenhæng, stammer fra Kay & Fillmore (1999): *What’s the fly doing in my soup?* (cit. efter Ziem & Lasch 2013: 13). Dette spørgsmål fra en restaurantgæst til tjeneren, der ud fra sin form er et spørgsmål, fungerer ikke som et funktionelt-pragmatisk spørgsmål, dvs. dets funktion er ikke at udfylde et hul i spørgerens viden, men er udtryk for en uoverensstemmelse i en situation. For at kunne bruge dette spørgsmål adækvat i en situation skal man have viden om brugsbetingelserne, som er en elementær del af den konventionaliserede konstruktionsbetydning. Dette kvalificerer eksempel-spørgsmålet som en konstruktion. Også Lakoff (1987: 467) ind-

---

2. Sammenlign med disse to eksempler fra nettet, begge to brugerkommentarer. Det første om maden på en restaurant: *Lækker, Lækker og Lækker* (https://www.tripadvisor.dk/Restaurants-g187824-La_Spezia_Province_of_La_Spezia_Liguria.html), og det andet om en scooter: *damn den er jo ALT FOR STG..! fed farve, og med den motor..! uff. lækker lækker.. og lækker. x-høj herfra..* (https://www.scootergalleri.dk/galleri/155572-yamaha_bwsaerox_solgt_).

drager pragmatikken, når han konstaterer: “Each construction will be a form-meaning pair (F, M), where F is a set of conditions on syntactic and phonological form and M is a set of conditions on meaning *and use* [min fremhævelse, KG].”

Inden for konstruktionsgrammatikken diskuteres det, om konstruktioner nødvendigvis skal have den slags idiomacitet, dvs. det uforudsigelige, konventionaliserede, symbolske element, som karakteristikum, eller om alene en tilstrækkelig hyppig brug kan gøre en vis formuleringstype til en konstruktion, på trods af at frekvenskriteriet skaber problemer mht. en eksakt afgrænsning. Blandt andre advokerer Goldberg (2006: 5) for dette standpunkt, når hun skriver:

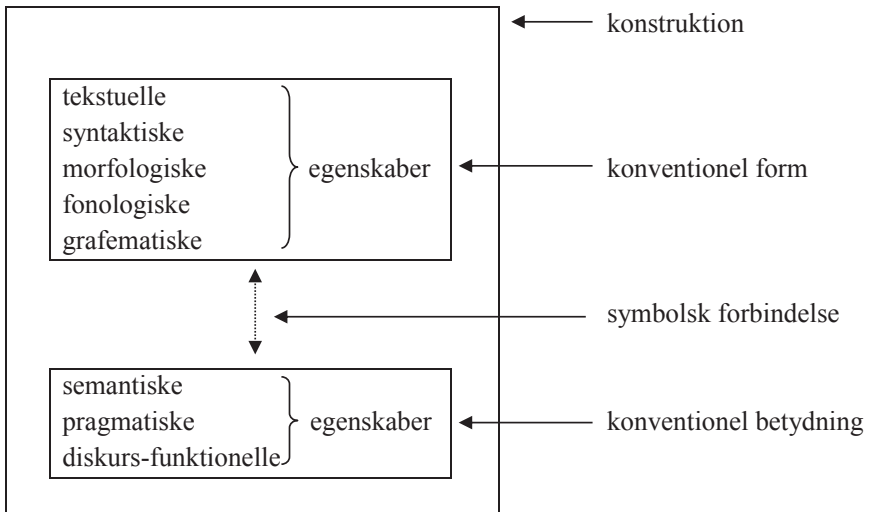
Any linguistic pattern is recognized as a construction as long as some aspect of its form or function is not strictly predictable from its component parts or from other constructions recognized to exist. In addition, patterns are stored as constructions even if they are fully predictable as long as they occur with sufficient frequency.

For ikke at udvande konstruktionsbegrebet og for at undgå problemerne med at skulle afgøre, hvad “sufficient frequency” betyder, følges denne opfattelse dog ikke her, og kriteriet om en nogenlunde uforudsigelig, konventionaliseret, symbolsk relation mellem form og funktion opretholdes.

I det indledende citat af Bergs & Diewald (2009) blev det adresseret, at konstruktioner kan relatere til sprogets forskellige analyseniveauer. Der hersker nok ingen tvivl om, at syntaksen er konstruktionsgrammatikkens kerne. Morfologiske konstruktioner, især mht. orddannelse, og fraseologiske enheder virker også uproblematisk. Lidt mere indviklede er måske fonologiske konstruktioner – men bemærk fx de syv russiske intonationskonturer, som tilmed kaldes for intonationskonstruktioner – *интонационные конструкции* – på russisk (jf. Gabka 1975: 180-198). Også grafematiske konstruktioner kan med fordel inddrages, hvis man tænker på interpunktionstegn eller den konventionaliserede brug af majuskler for en grafemsekvens i fx chatkommunikation for at indikere dens virtuelt forhøjede lydstyrke.

Ligeledes har især Östman (fx 2005, 2013) fremmet idéen om at konstruktioner ikke stopper ved sætningsgrænsen, men kan omfatte større enheder. I forhold til skriftlige tekster kræver dette en viden om forskellige genrer, og det samme gælder samtaler som ‘mundtlige’ tekster (“Constructional discourse”).

Figur 1 sammenfatter diskussionen om, hvad en konstruktion er:

Figur 1: Skema for en konstruktion; udvidet version af Croft (2001: 18) og Ziem & Lasch (2013: 14).

I den følgende tabel 1, som er inspireret af Ziem & Lasch (2013: 19), præsenteres danske eksempler på konstruktioner på forskellige niveauer:

konstruktioner	eksempler
grafematiske elementer	<i>STOP NU!</i>
bøjningsmorfologi	<i>stor-t</i>
afledningsmorfologi	<i>fri-hed</i>
simple ord	<i>høne, Marie, og</i>
komplekse ord	<i>suppehøne, burhøne, mariehøne; lykkeridder</i>
faste flerordsforbindelser	<i>god morgen, heldig kartoffel</i>
grammatiske fraser	<i>det være sig ... eller</i>
idiomer	<i>at se gennem fingre med ngt.</i>
fraseoskabeloner	<i>jo X-KOMP, desto Y-KOMP; X og X (adj.); X, X og X (adj.)</i>
di-transitiv med delvis åbne slots	<i>ngn. giver ngn. ngt.</i>
di-transitiv med åbne slots	<i>ngn. V ngn. ngt.</i>
skematiske idiommer	<i>Hvad laver fluen i min suppe?</i>
ordsprog (mikro-tekster)	<i>Man skal ikke kaste med sten, når man selv bor i et glashus</i>

<p>konventionaliserede tekster</p>	 <p>Sølvbryllup</p> <p>I anledningen af [redacted] og [redacted] sølvbryllup vil vi gerne invitere familie, venner, naboer og kollegaer til morgensang d. 15. juni kl. 7.30 på [redacted].</p> <p>Kærlig hilsen [redacted]</p>	
------------------------------------	--	--

Tabél 1: Eksempler på danske konstruktioner på forskellige sproglige analyseniveauer.

Når der nu opereres med et konstruktionsbegreb, som favner meget bredt, skal der tilføjes to vigtige præciseringer i denne artikel.

Den første præcisering består i at skelne mellem en idiosynkratisk konstruktion som *mariehøne* og et konstruktionsmønster eller en meta-konstruktion som fx kompositumdannelse, hvor det første led modificerer det andet: *suppehøne*, *perlehøne*, *burhøne* osv. betegner alle sammen forskellige slags høner. Mens den idiosynkratiske konstruktion er fuldstændigt uforudsigelig (som fx betegnelser for ‘mariehøne’ på andre sprog viser), indeholder et konstruktionsmønster eller en meta-konstruktion en vis forudsigelighed. Ganske vist består den af enkelte elementer, som hver for sig er idiosynkratiske konstruktioner (morfemer, ord); alligevel sammenknyttes disse på en systematisk og forudsigelig måde. Det forhold, at det er kompositummets første led, der modificerer eller bestemmer andet led nærmere betyder, at der er tale om en konstruktion, eftersom modifikationsforholdet er konventionaliseret: en *suppehøne* er ikke *hønesuppe*, en *perlehøne* ikke en *høneperle* (hvad det så end måtte være) og en *burhøne* ikke et *hønebur*.

Som syntaktisk eksempel kan man nævne de tyske transferkonstruktioner med verber som *geben* ‘give’, *senden* ‘sende’, *schenken* ‘give, forære’ eller *wegnehmen* ‘fratage’, som udtrykker den semantiske agens-rolle med en nominativ-frase, tema-rollen med akkusativ og recipient-rollen (Hansen & Heltoft 2011: 131 “receptiv”) med dativ. Mønsterkarakteren ses tydeligt ved, at sprogforandringen og sprogindlæringen tenderer mod at tilpasse den leksikalske undtagelse *lehren* ‘undervise’, som efter normen konstrueres med to akkusativobjekter, til det gængse mønster for transferkonstruktioner med dativ og akkusativ.

Den anden præcisering giver næsten sig selv, idet konstruktioner per definition har en form- og en indholds- eller funktionsside: Foretages den

grammatiske beskrivelse eller analyse gennem en tilgang via formsiden, er der tale om semasiologiske konstruktioner, foretages den derimod gennem en tilgang via indholds- eller funktionssiden, er det tale om onomasiologiske konstruktioner. Begge tilgange er nødvendige og supplerer hinanden. Dette princip er velkendt fra grammatikografien, især fra den sprogtypologisk orienterede (jf. fx Croft 1998 og Mosel 2002, med relationer helt tilbage til von der Gabelentz 1901), selvom de fleste grammatiske beskrivelser udelukkende eller overvejende bruger en formorienteret – semasiologisk – tilgang. Undersøgelsen af ditransitive konstruktioner (som Goldbergs 1995 for engelsk) eller af de nævnte danske X_{ADJ} og X_{ADJ} - samt X_{ADJ} , X_{ADJ} og X_{ADJ} -konstruktioner repræsenterer den semasiologiske vinkel; en undersøgelse af possessionskonstruktioner (jf. fx Lehmann 2003 eller Geyer & Žeimantiene 2010) kan kun forstås som onomasiologisk.

3. Om hadetale

Selvom hadetale er et meget aktuelt emne i samfundsdebatten, er der dog ingen konsensus om, hvad hadetale (også: hadtale) – *hate speech* – præcist betyder. *Hadetale* er ikke defineret som term indenfor lovgivningen, men bliver snarere brugt som begreb i den politiske diskurs.³ Betegnelsen *hadetale* bruges ikke bare om visse typer ulovlige eller strafbare ytringer; der findes også – og antageligvis i større omfang – ikke-strafbar hadetale. Hvordan beskyttelse mod hadetale og retten til ytringsfrihed skal balanceres, bliver diskuteret mange steder.

Meibauer 2013 giver i en antologi, som samler resultaterne af et interdisciplinært projekt fra universitetet i Mainz, følgende indledende definition:⁴

Unter *Hate Speech* – hier übersetzt mit ‘Hassrede’ – wird im Allgemeinen der sprachliche Ausdruck von Hass gegen Personen oder Gruppen verstanden, insbesondere durch die Verwendung von Ausdrücken, die der Herabsetzung und Verunglimpfung von Bevölkerungsgruppen dienen. (Meibauer 2013: 1)

3. Straffelovens § 266b, den såkaldte racismeparagraf, er det sted i dansk lovgivning, hvor fænomenet hadetale adresseres (dog uden at selve ordet bliver brugt).

4. “Med *Hate Speech* – her oversat som ‘hadetale’ – menes i almindelighed det sproglige udtryk for had mod personer eller grupper, især ved at bruge udtryk som nedværdiger eller fornærmer befolkningsgrupper.”

Det diskutale ved denne definition er påstanden om, at hadetale udtrykker had. Det er værd at notere, at kompositummet *hadetale* selv kan betragtes som en konstruktion, idet det semantisk set ikke bare består af summen af de to komponenter *had* + *tale*'s betydninger: *had* er ikke en nødvendig bestanddel af hadetale – men *hadetale* kan selvfølgelig være hadefuld.

Den Danske ordbog (DDO) angiver betydningen af substantivet *had* som følger: “1. ‘meget stærk følelse af fjendtlighed eller forbitret vrede over for en person som man fx føler sig krænkede af’; 1.a ‘lidenskabeligt afvisende holdning’”. Betydningen af verbet *hade* er ifølge DDO: “1. ‘nære et dybfølt had til’; 1.a ‘nære en stærk uvilje mod; ikke kunne udstå’”. Verbets betydning 1.a er altså semantisk blegnet. Det eksempel, DDO giver, er meget velegnet til at klargøre forskellen: Mens *Jeg hader madpakker. Jeg hader at købe ind til dem, jeg hader at smøre dem og jeg hader at spise dem* er helt fint, ville et udtryk som ²²*had til madpakker* være semantisk inkonsistent.

Den definition af hadetale, der ligger til grund for denne artikel, er formuleret af ECRI (Council of Europe, *European Commission against Racism and Intolerance*) i deres *General policy recommendation* no. 15 (2016):

Hate speech for the purpose of the Recommendation entails the use of one or more particular forms of expression – namely, the advocacy, promotion or incitement of the denigration, hatred or vilification of a person or group of persons, as well any harassment, insult, negative stereotyping, stigmatization or threat of such person or persons and any justification of all these forms of expression – that is based on a non-exhaustive list of personal characteristics or status that includes “race”, colour, language, religion or belief, nationality or national or ethnic origin, as well as descent, age, disability, sex, gender, gender identity and sexual orientation.

Fordelen ved denne definition er at den favner bredt ved at ikke tage hensyn til strafbarheden og ved at nævne både typiske kommunikative handlinger (som fx stigmatisering) og de relevante forhold, som hadetale typisk sigter imod (som fx “race” – bemærk anførselstegnene). Den præsenterer ikke en lukket optælling af de relevante faktorer, men giver plads til udvidelse, i fald der er brug for det.

4. Databasen

Alle eksempler på dansk hadetale, som bliver brugt i denne artikel, stammer fra EU-projektet C.O.N.T.A.C.T. (*Creating an On-line Network, monitoring Team and phone App to Counter hate crime Tactics*), som blev gennemført i årene 2015-2017.⁵

Dataindsamlingen foregik vha. en søgning i net-baserede medieartikler, som indeholdt visse nøgleord, herunder migrations-relaterede som *asylan-søgere, flygtninge, muslimer, indvandrere*⁶ og *islam* samt gender-relaterede som *homoseksuelle, lesbiske, transkønnede, LGBT* og *homofobi* via søgeinstrumentet *News brief media monitor* (<http://emm.newsbrief.eu>) i to tre-måneders-perioder i 2015 og 2016. Da det ikke var selve medieartiklerne, men brugerkommentarerne, som stod i fokus, udvalgte kun artikler med mulighed for kommentering, og af disse kun dem, hvor kommentarerne var frit tilgængelige,⁷ hvilket ikke er tilfældet for alle websider. Materialet er derfor ikke repræsentativt for brugerkommentarer i de danske medier og tillader ikke statistisk holdbare udsagn. Det er sandsynligt, at artikler, som indeholder de udvalgte nøgleord, også fremkalder undersøgelsesrelevante kommentarer; det betyder dog ikke, at en hvilken som helst artikel om et hvilket som helst emne ikke også kan følges af hadetale-kommentarer, blot at disse er meget sværere at finde end de artikler, der blev søgt efter og fundet med den her anvendte metode.

Da antallet af artikler og i særdeleshed antallet af kommentarer viste sig stadigvæk at være alt for højt til at kunne analyseres med projektets ressourcer, skulle tekstmængden yderligere reduceres, hvilket skete på basis af et kontrolleret tilfældigt valg. Vi endte med en overskuelig, eksemplarisk samling af kommentarer, der alligevel viser nogle tydelige tendenser og giver en idé om det spektrum af konstruktioner, hadetalens 'grammatik' bruger.

Den nedenstående tabel 2 viser det samlede antal artikler for de to tre-måneders-perioder samt antallet af analyserede kommentarer pr. nøgleord. Det bliver tydeligt, at antallet af artikler, som indeholder de migrationsrelaterede nøgleord, er langt højere end antallet af artikler med gender-relaterede nøgleord.

---

5. Jf. websiden <http://reportinghate.eu> og Assimakopoulos, Baider & Millar (2018) for et generelt overblik over projektet; se især Millar et al. (2018) for de danske resultater.

6. Det viste sig at pluralisformerne af personbetegnelser gav mange flere hits end singularisformerne.

7. Dvs. uden betalingsmur og uden brugerregistrering.

nøgleord	antal artikler i alt	antal analyserede kommentarer
<i>asylansøgere</i>	5672	38
<i>flygtninge</i>	13975	54
<i>muslimer</i>	2008	90
<i>indvandrere</i>	2124	28
<i>islam</i>	1080	65
<i>jøder</i>	812	33
<i>homofobi</i>	44	9
<i>homoseksuelle</i>	793	40
<i>LGBT</i>	80	52
<i>transkønnede</i>	150	15
<i>lesbiske</i>	265	16
<i>transseksuelle</i>	68	18

Tabel 2: Oversigt over antal af artikler og antal af analyserede kommentarer for udvalgte nøgleord

5. Analyser: Hadetalens ‘grammatik’

I dette afsnit præsenteres og analyseres eksempler på fire forskellige hadetalekonstruktioner fra online-kommentarerne: Fra det semasiologiske perspektiv en konstruktion på det grafematiske niveau, en på det morfologiske og en på det sententielle niveau. Derudover belyses fra det onomasiologiske perspektiv en variant af alierings-konstruktionen (*othering*). Alle konstruktioner anses som hadetale, da de opfylder kriterierne, som gives i ECRI-definitionen (jf. afsnit 3).

(Ret-)Skrivningen i alle kommentareksempler gengives uden korrekturer.

5.1. Den grafematiske anførselstegns-konstruktion

Det første eksempel handler om en ret simpel semasiologisk konstruktion. Anførselstegnernes betydning er mangfoldig (jf. mere udførligt Koller 1975): Ifølge Jacobsen & Jørgensen (2005) bruges de for at markere citationer, direkte gengivet tale, forskellige forbehold, fx “at man ikke kan tilslutte sig de holdninger eller fordomme der normalt er knyttet til ordet” (Jacobsen

& Jørgensen 2005: 53), omkring nye eller usædvanlige ord samt ordforklaringer (her evt. enkelte anførselstegn).

I eksemplerne (3) til (5) bruges dobbelte anførselstegn, enkelte anførselstegn og anførselstegn + *så kaldt* omkring personbetegnelserne *immigranter* og *flygtninge* for at udtrykke forbehold, nærmere bestemt for at udtrykke en distancering til personbetegnelsernes konventionelle indhold, dvs. for at vise, at ordene her bliver brugt i en uegentlig mening.

- (3) De frivillige som venter paa “imigranter”, har de husket baseball bats og knøjern?
- (4) Go’ træning for politiet, for det forsætter jo når ‘flygtninge’ kommer ud af centre, og ud til den ghetto de bosætter sig i!!
- (5) Hullet i statskassen bliver lukket, så snart vi får alle de såkaldte “flygtninge” hjem og fængslet dem, som er på tålt ophold.

Den semasiologiske anførselstegns-konstruktion er et typisk fænomen i det undersøgte materiale; dens funktion i hadetalesammenhæng kan, udover markeringen af uegentlig brug af et ord, beskrives som delegitimiering af de betegnede persongruppers status (fx som flygtninge). Den onomasiologiske delegitimeringskonstruktion kan udover anførselstegn udformes som fx kompositadannelser som *fupflygtninge*, *vefærdsflygtninge* osv. Disse diskuteres dog ikke her.

5.2. Den morfologiske konstruktion ‘person(gruppe)-betegnelse + eri’

Den anden konstruktion, igen semasiologisk, er taget fra orddannelsesmorphologien og består i at aflede et substantiv fra en substantivstamme, som betegner en persongruppe, ved hjælp af suffikset *eri*.⁸

- (6) Man skal være rask for at blive bloddonorer og bøsseri må vel være en sygdom eller hvad

8. Det skal gøres opmærksom på, at suffikset ikke altid optræder i den fulde form *eri*, men forkortes gennem haplologi alt efter substantivstammens morfologiske endelse: *rytter + eri > rytteri* (*rytteri), *bøsse + eri > bøsseri* (*bøsseeri).

- (7) Nogen gange kunne man få den opfattelse, at det er danskerne, der skal lade sig integrere, med al dette ’muslimeri’ i medierne

Ifølge artiklen om suffikset *-eri* i DDO er betydningerne disse:

- “1. betegner en gentagen eller vedvarende aktivitet ... med verbum eller substantiv som første led, fx drikkeri, skyderi
  - 1.a bruges til at danne substantiver der betegner en aktivitet som man tager afstand fra, fx luskeri, svineri
  - 1.b betegner resultatet af en aktivitet, især med verbum som første led, fx maleri (! ikke negativ)
2. betegner virksomhed, butik eller afdeling hvor en bestemt aktivitet finder sted også om de personer der udfører aktiviteten, fx bageri, rytteri
3. bruges til at danne substantiver af visse andre substantiver og adjektiver, fx maskineri, lækkeri”

DDO leverer 573 belæg (lemmaer) for tegnkæden **eri*, men nogle ord som *batteri*, *deri/heri*, *beriberi*, *selleri*, *difteri*, *linger*, *hysteri* eller *periferi* skal frasorteres, da de ikke indeholder morfemet *eri*.

Det viser sig, at langt de fleste *eri*-dannelser er afledt af verbalstammer i alle tre betydningsvarianter som ordbogsdefinitionen giver. Men når der er tale om afledninger af et substantiv, og især når substantivet betegner en person(gruppe), findes der en tydelig tendens til betydningsvarianten 1.a, jf. ordene *checkrytteri*, *dilettanteri*, *epigoneri*, *juleri*, *juristeri*, *kammerateri*, *klovneri*, *kujoneri*, *kvaksalveri*, *paragrafrytteri*, *pedanteri*, *pirateri*, *snobberi*, *tyveri*.

Inventaret kan udvides gennem både fund på KorpusDK, som leverer *tyskeri* og *københavneri*, og netfund⁹ som *jøderi*. Et aktuelt fund fra de sociale medier er *humanisteri*.

5.3. Den onomasiologiske alieneringskonstruktion

Alienering (eller *othering*) er et udbredt mønster bl.a. i den xenofobiske diskurs (jf. fx Baumgarten 2017). Med alienering tilsigtes det at fremhæve, at nogen ikke tilhører den samme ‘vi-gruppe’ som en selv (og ens egne). Alienerings-konstruktionen er en onomasiologisk konstruktion, dvs. en konstruktion, som er defineret gennem sin funktion, og den kan antage for-

9. Med søgemaskinen StartPage.

skellige udtryksformer. I datamaterialet er det især *vi* vs. *de*-konstruktionen, der springer i øjnene.

I den almindelige brug er 1. pers. pl. pronominer et middel til dialogorganisation. De betyder 'jeg (= taleren) plus associerede X' og er flydende (jf. Jakobson 1971: *shifters*) i det henseende, at X alt efter situationen omfatter forskellige personer eller grupper (jf. Geyer 2008: 123f.). I modsætning til dette kendetegnes *vi* vs. *de*-konstruktionen ved, at 1. pers. pl. pronominerne funktion er at etablere en *in-group* i eksplicit modsætning til en *out-group*; dette gør *vi* vs. *de*-konstruktionen til et skematisk idiom.

Eksemplerne (8) og (9) viser særligt tydeligt modsætningen mellem *in-* og *out-group*, idet *vi* bruges med modifikatorer i udvidede pronominalfraser: *Vi Danskere* hhv. *os etniske majoritetsdanskere*. Intentionen at fremhæve modsætningen vises derudover gennem kontrastaccenten, som symboliseres gennem majusklerne *VI* vs. *DE* i (8).

- (8) efterhånden går alt i dette land ud på at VI Danskere skal indordne os efter muslimerne og deres skide religion, og reglerne skal ændres, så DE kan være her
- (9) langt de fleste muslimer herhjemme bare ønsker at leve i deres egen daglige sociale, kulturelle og religiøse "osteklokke". Uden nære relationer til os etniske majoritetsdanskere.

I (10) er det lidt mere implicit, hvem *vi* omfatter: *hele vesten*. Eksemplerne (11) og (12) illustrerer, at ikke bare personlige, men også possessive 1. pers. pl. pronominer bidrager til at konstituere alieneringen, muligvis i kombination med adjektivet *eget* som intensifikator:

- (10) Helt ærligt for fredens og demokratiets skyld, burde hele vesten lukke af for muslimer og udvise dem vi har i vores lande
- (11) Indvandrerne gør alt hvad de kan, for at vi ikke kan være i vort eget land
- (12) Stop nu jeres nasseri for helvede, og lad os danskere være danskere

I eksempel (12) ses endvidere en variant af *vi* vs. *de*-konstruktionen, hvor *out-group* adresseres gennem en pseudotiltale.¹⁰

5.4 Den sententielle adversativkonstruktion 'Jeg har intet imod X, men ...'

Den sidste konstruktion, der skal behandles, udgøres af et etableret formuleringmønster, som mange umiddelbart vil kunne genkende. Der findes en vis variabilitet i formuleringerne, som kan ses i eksemplerne (13) til (17). Konstruktionen indledes med et statement om, at emittenten meget generelt accepterer eller tolererer en vis person eller en gruppe af personer eller deres adfærd (*har intet imod*), som efterfølges af et adversativt *men* (udeladt i (16)) plus en efterfølgende indskrænkelse af negativ karakter, som fastslår, at emittenten ikke accepterer eller tolererer den person eller gruppe af personer eller dens eller deres adfærd i det konkrete tilfælde, kommentaren (og hele diskursen) relateres til. Det i konteksten eller diskursen relevante hovedudsagn findes snarere i indskrænkelsen, og det stereotypiske indledende statement fungerer mere som en slørende frase.

- (13) Jeg har intet imod homoseksuelle, men vil ikke have deres seksualitet stukket op i næsen konstant. De vil accepteres som alm. mennesker, så måske de skulle begynde at opføre dem som alm. mennesker?
- (14) Som kristen har jeg intet mod at folk vælger at leve i et homoseksuelt parforhold, får samme juridiske rettigheder som os andre og kan adoptere, MEN der hvor jeg står af, er når "progressive" præster, prøver at bilde Homoseksuelle ind at Gud anerkender deres livsform
- (15) Vi er helt enige, ok homo og lesbisk osv. fint, men hvorfor skal det gøres til et pressionsmiddel og konstant føres frem som om det er den nye religion.
- (16) Jeg er ikke homofob, folk kan leve som de ønsker, det jeg brækker mig over er den konstante distancen sig fra alle os andre heteroseksuelle med alle mulige specielle homo "ting" [...]

---

10. Det kaldes pseudo-tiltale, fordi det er andre online-kommentatorer, som er de egentlige recipienter, ikke den (konstruerede) gruppe af 'indvandrere'.

- (17) De skal være velkomne til at klæde sig som de vil i deres egen tid, men ligesom at det heller ikke er smart med hverken badedragt, dykkerdragt, motorcykeldragt i læder eller stor balkjole fra forrige århundrede på arbejde i Bilka og Føtex, så er det heller ikke smart med et telt.¹¹

Formuleringsmønstrer *Jeg har intet imod X, men* kvalificeres som konstruktion, fordi det ikke fungerer som et tese-antitese-syntese-diskussionsindlæg, men bruges specielt i hadetale-sammenhæng for at 'hedge' ens udsagn.

6. Konklusion

Baseret på et forholdsvis lille dataset af brugerkommentarer i danske onlinemedier har jeg i denne artikel analyseret konstruktioner, der har vist sig at være prominente i datamaterialet som udtryk for migrations- og gender-relateret hadetale. Der argumenteredes for at følge en bred og brugsbaseret forståelse af konstruktioner, som ikke indskrænker sig til morfosyntaksen, men inddrager flere sproglige analyseniveauer, samt at bruge både en semasiologisk og en onomasiologisk tilgang til den (konstruktions-)grammatiske analyse. At konstruktionsgrammatikken generelt kan drage nytte af at lade sig inspirere af tidligere fraseologiske undersøgelser eller forskningstraditioner, er en yderligere pointe.

Af de fire konstruktioner, der er blevet analyseret, er tre semasiologiske / formorienterede, på det grafematiske, på orddannelses- samt på det sententielle niveau, og en er onomasiologisk / funktionsorienteret: alieneringskonstruktionen.

Denne første undersøgelse har eksemplarisk vist, hvordan hadetale og dens udtryk lingvistisk kan angribes hinsides den individuelle diskursive forekomst. Der hersker dog ingen tvivl om, at der er brug for en meget bredere database samt en dybere analyse af den for at kunne levere mere funderede udsagn om hadetalens grammatik.

Om forfatteren

Klaus Geyer, dr. phil., Institut for Sprog og Kommunikation, Syddansk Universitet.

---

11. Dette eksempel handler om, hvorvidt personalet i supermarkeder må bære tørklæde eller burka ("telt") eller ej.

Litteratur

- Assimakopoulos, S., Baider, F. H. & Millar, S. (red.) (2018): *Online hate speech in the EU: A discourse-analytic perspective*. New York, Heidelberg: Springer.
- Baumgarten, N. (2017): Othering practice in a right-wing extremist online forum. *Language@Internet* 14, artikel 1.
- Bergs, A. & Diewald, G. (2009): Contexts and constructions. I: *Contexts and constructions*. Bergs, A. & Diewald, G. (red.). Amsterdam, Philadelphia: Benjamins, 1-14.
- Burger, H. (2007): *Phraseologie: Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*. Berlin: Erich Schmidt.
- Croft, W. (2001): *Radical construction grammar: Syntactic theory in typological perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- Croft, W. (1998): Ein Strukturrahmen für deskriptive Grammatiken: Die Beschreibung sprachlicher Formen. I: *Deskriptive Grammatik und allgemeiner Sprachvergleich*. Zaefferer, D. (red.). Tübingen: Niemeyer, 17-28.
- DDO = *Den Danske Ordbog*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. <http://ordnet.dk/ddo>.
- Fleischer, W. (1982): *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*. Leipzig: Bibliographisches Institut.
- Gabelentz, G. von der (1901): *Die Sprachwissenschaft: ihre Aufgaben, Methoden und bisherigen Ergebnisse*. Leipzig: Tauchnitz.
- Gabka, K. (1975): *Einführung in das Studium der russischen Sprache. Band 1: Phonetik und Phonologie*. Düsseldorf: Brücken-Verlag.
- Galberg Jacobsen, H. & Jørgensen, P. Stray (2005): *Håndbog i nudansk* (5. udg.). København: Politikens forlag.
- Geyer, K. (2008): Personalzeitschriften im deutsch-schwedischen Vergleich: Identifikationsangebote und *Wir*-Gefühl am Beispiel der Schiffbauindustrie. I: *Kontrastive Medienlinguistik*. Lüger, H.-H. & Lenk, H. (red.). Landau: Knecht, 129-146.
- Geyer, K. & Žeimantienė, V. (2010): Zu einer "Grammatik des Deutschen und des Litauischen im Vergleich": Bestandsaufnahme, Konzeption und Perspektiven. *Kalbotyra* 62 (3), 22-40.
- Goldberg, A. (1995): *Constructions: A construction grammar approach to argument structure*. Chicago, London: The University of Chicago Press.
- Goldberg, A. (2006): *Constructions at work: The nature of generalization in language*. Oxford: Oxford University Press.
- Häusermann, J. (1977): *Phraseologie. Hauptprobleme der deutschen Phraseologie auf der Basis sowjetischer Forschung*. Tübingen: Niemeyer.
- Hyvärinen, I. (2004): Kausative Resultativkonstruktionen als Phraseoscha-

- blonen im Deutschen und im Finnischen. I: *Phraseologismen als Gegenstand sprach- und kulturwissenschaftlicher Forschung*. Földes, C. & Wirrer, J. (red.). Baltmannsweiler: Schneider, 135-146.
- Hyvärinen, I. (2007): Phraseologie des Finnischen. I: *Phraseologie: Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung*. Burger, H., Dobrovolskij, D., Kühn, P. & Norrick, N. R. (red.). Berlin, New York: de Gruyter, 737-752.
- Jakobson, R. (1971 [1957]): Shifters, verbal categories, and the Russian verb. I: *Roman Jakobson. Selected writings*. Den Haag, Paris: Mouton, 130-47.
- Kay, P. & Fillmore, C. J. (1999): Grammatical constructions and linguistic generalizations: The 'What's X doing Y?' construction. *Language* 75 (1), 1-33.
- Koller, W. (1975): Linguistik der Anführungszeichen. I: *Impulse: Dank an Gustav Korlén zu seinem 60. Geburtstag*. Müssener, H. & Rossipal, H. (red.). Stockholm: Deutsches Institut der Universität Stockholm, 115-161.
- Lakoff, G. (1987): *Women, fire and dangerous things. What categories reveal about the mind*. Chicago, London: University of Chicago Press.
- Lehmann, C. (2003): *Possession in Yucatec Maya*. Erfurt: Universität Erfurt.
- Meibauer, J. (2013): Hassrede – von der Sprache zur Politik. I: *Hassrede / Hate Speech. Interdisziplinäre Beiträge zu einer aktuellen Diskussion*. Meibauer, J. (red.). Gießen: Gießener Elektronische Bibliothek, 1-16.
- Millar, S., Geyer, K., Lindø, A. V. & Nielsen, R. (2018): Changing participant roles in the expression of hate speech. I: *Online hate speech in the EU: A discourse-analytic perspective*. Assimakopoulos, S., Baider, F. H. & Millar, S. (red.). New York, Heidelberg: Springer.
- Mosel, U. (2002): Analytic and synthetic language description. I: *Linguistik jenseits des Strukturalismus*. Ezawa, K., Kürschner, W., Rensch, K. H. & Ringmacher, M. (red.). Tübingen: Narr, 199-208.
- Sailer, M. (2007). Corpus linguistic approaches with German corpora. I: *Phraseologie: Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung*. Burger, H., Dobrovolskij, D., Kühn, P. & Norrick, N. R. (red.). Berlin, New York: de Gruyter, 1060-1071.
- Ziem, A. & Lasch, A. (2013): *Konstruktionsgrammatik. Konzepte und Grundlagen gebrauchsbasierter Ansätze*. Berlin, New York: de Gruyter.
- Östmann, J.-O. (2005): Construction discourse: a prolegomenon. I: *Construction grammars: Cognitive grounding and theoretical extensions*. Östmann, J.-O. & Fried, M. (red.). Amsterdam, Philadelphia: Benjamins, 121-144.
- Östmann, J.-O. (2013): Dialects, discourse and construction grammar. I: *The Oxford handbook of construction grammar*. Hoffmann, T. & Trousdale, G. (red.). Oxford: Oxford University Press, 476-490.

Konjunktiv i fransk og tysk – syntaktisk styret eller semantisk betinget?

Alexandra Holsting & Jan Lindschouw

Abstract

In this article, we compare the subjunctive in French and German with focus on how this category differs in form and function in the two languages. We investigate how the subjunctive in French displays a restricted inventory of forms compared to German and how syncretism is handled differently in the two languages. We consider these differences a consequence of the functional potential of the subjunctive, which in French is closely connected with specific syntactic structures, whereas the German subjunctive has a more independent meaning potential.

Nøgleord: konjunktiv, tysk, fransk, komparativ undersøgelse

1. Introduktion

Formålet med denne artikel er at sammenligne konjunktiv i fransk og tysk, både med henblik på form og funktion. Sammenligningen har dermed en verbalbøjningskategori – nemlig modus – som sit *tertium comparationis*. I både fransk og tysk råder verbet foruden person-, numerus- og tempusbøjning over en modusbøjning med kategorierne indikativ, konjunktiv og imperativ. Vi ser i nærværende artikel bort fra imperativen og koncentrerer os om forskellen på indikativ og konjunktiv, dels hvordan disse er distribueret i forhold til tempusformerne, dels hvilken betydning de hver især bidrager med enten selvstændigt eller i harmoni med de syntaktiske omgivelser.

Kontrastive undersøgelser af fransk og tysk grammatik er ikke som sådan en ny foreteelse og ses fx i Weber (1954), Zemb (1978), Glinz (1994), Blumental (1987) og Celle (2006), men ingen af disse har et specifikt fokus

på sammenligningen af konjunktiven og dennes form og funktion i de to sprog. I det omfang denne indgår i fremstillingerne, beskrives den for det enkelte sprog og danner ikke udgangspunkt for en egentlig sammenligning. Eksempelvis er den eneste egentligt sammenlignende kommentar til fenomenet hos Glinz: “Das *subjunctif* entspricht nur zu einem ganz kleinen Teil dem deutschen Konjunktiv” (1994: 149). Denne diagnose er vi ikke uenige i, for så vidt som konjunktiven dækker forskellige funktionsområder i de to sprog. Formålet i nærværende artikel er imidlertid at pege på hvordan disse forskelle kan klarlægges.¹

Sammenligningen tager udgangspunkt i en generalisering af den franske konjunktiv som syntaktisk styret og den tyske som semantisk betinget. Med syntaktisk styret menes, at bestemte konstruktioner kræver konjunktiv, som dermed styres af andre grammatiske enheder, mens vi med semantisk betinget mener, at konjunktiv ikke fremkaldes af de syntaktiske omgivelser, men relativt frit kan indsættes i konstruktionen og vil bidrage med en særlig betydning. En beskrivelse af den tyske konjunktiv vil således i høj grad have fokus på betydningen som en selvstændig komponent i modusformen (fx Zifonun et al. 1997), mens beskrivelsen af den franske konjunktiv snarere fokuserer på konjunktivens syntaktiske omgivelser (fx de Boer 1947; Touratier 1996). Dette indebærer dog ikke, at den franske konjunktiv er tømt for betydning, men at denne må fastlægges som en semantisk værdi, der harmonerer med de syntaktiske omgivelser.

Sammenligningen er semasiologisk i sit udgangspunkt – vi går fra form til betydning med det formål at beskrive de måder at udnytte den verbale moduskategori på, som de to sprog udviser. Vi lægger derfor ud med en beskrivelse af forminventaret (afsnit 2), da den formelle organisering efter vores mening i høj grad afspejler det funktionelle potentiale (afsnit 3). Undervejs vil vi sammenligne henholdsvis forminventar og funktionelt potentiale.

2. Forminventar

Verbernes bøjningsparadigmer er organiseret forskelligt på de to sprog. Fransk opererer i lighed med andre romanske sprog med tre hovedbøjningsformer: 1. bøjning (verber der i infinitiv ender på *-er*, fx *parler* ‘at tale’), 2.

---

1. En bredere sammenligning af modus med udgangspunkt i alle europæiske sprog findes i Thieroff (2010). Her er der dog tale om flere sprog og mere overordnede typologiske sammenligninger end tilfældet er her, hvor fokus er specifikt på den systematiske fremstilling af konjunktivens form- og funktionsområder i tysk og fransk.

bøjning (verber med infinitiv på *-ir*, fx *finir* ‘at slutte’) og 3. bøjning (verber med infinitiv på *-re*, fx *vendre* ‘at sælge’). Hertil kommer en række uregelmæssige verber. Tysk skelner i lighed med andre germanske sprog mellem stærke verber, der danner præteritum vha. vokalveksel (*sterben* (inf) ‘at dø’ → *er starb* (præt)), og svage verber, der danner præteritum vha. suffikset *-te* (*leben* (inf) ‘at leve’ → *er lebte* (præt)). Dette har konsekvenser for modusbøjningen og graden af synkretisme mellem indikativ og konjunktiv på begge sprog.

2.1. *Forminventar på fransk*

Det franske indikativparadigme er morfologisk langt mere righoldigt end konjunktivparadigmet. I indikativ findes der fire overordnede tempora, der kan opdeles i en usammensat og en sammensat variant, forankret ud fra nutids-, fortids-, fremtids- og fortidsfremtidsplanet. På fortidsplanet er der to usammensatte og to sammensatte verbalformer, hvilket hænger sammen med datidsplanets opdeling i to aspektplaner (perfektiv og imperfektiv).

På konjunktivsiden er forminventaret langt mere begrænset. Her findes kun fire former: to, der er forankret i nutidsplanet (præsens og perfektum), og to, der er forankret i fortidsplanet (imperfektum og pluskvamperfektum).

	Indikativ	Konjunktiv
Præsens	<i>il sent</i>	<i>il sente</i>
Perfektum	<i>il a senti</i>	<i>il ait senti</i>
Imperfektum	<i>il sentait</i>	<i>il sentît</i>
Pluskvamperfektum	<i>il avait senti</i>	<i>il eût senti</i>
Præteritum (usammensat)	<i>il sentit</i>	
Præteritum (sammensat)	<i>il eut senti</i>	
Futurum (usammensat)	<i>il sentira</i>	
Futurum (sammensat)	<i>il aura senti</i>	
Konditionalis (usammensat)	<i>il sentirait</i>	
Konditionalis (sammensat)	<i>il aurait senti</i>	

Table 1. *Forminventar (indikativ, konjunktiv) på fransk illustreret vha. verbet sentir ‘at føle’ i 3. person singularis*

Det betyder, at hvis man fx vil udtrykke noget om fremtiden, må man bruge en almindelig præsens konjunktiv i en afhængig sætning som i (1):

- (1) *Pierre est content que Marie **vienne** (PRÆS KONJ) demain.*
 ‘Pierre er glad for, at Marie kommer i morgen.’

Det skal samtidigt bemærkes, at konjunktivparadigmet i den konkrete sprogbrug er endnu mere reduceret, end skemaet giver udtryk for (se fx Kragh 2010). I praksis er imperfektum og pluskvamperfektum så godt som ikke-eksisterende og findes kun i formelle tekstgenrer (taler, højstemt prosa, poesi o.l.) (2), hvor de optræder som et udtryk for *consecutio temporum*:

- (2) *Pierre était content que Marie **vînt** (IMP KONJ) le lendemain.*
 ‘Pierre var glad for, at Marie kom den følgende dag.’

Typisk undgår man de lange fortidsformer i imperfektum konjunktiv,² så derfor vil man i dagligdags sprogbrug i stedet bruge en almindelig præsens konjunktiv, selvom matrixverbet står i en fortidsform (3). Det betyder, at der ikke længere er en temporal distinktion (nutid-fortid) i konjunktivparadigmet, men snarere en aspektuel forskel (perfektiv-imperfektiv):

- (3) *Pierre était content que Marie **vienne** (PRÆS KONJ) le lendemain.*
 ‘Pierre var glad for, at Marie kom den følgende dag.’

Det diskuteres inden for fransk lingvistik, om konditionalisformerne skal opfattes som en del af indikativparadigmet, eller om de udgør en selvstændig modus (Lindschouw 2017). I den nordiske tradition opfattes konditionalis som en del af indikativparadigmet (Pedersen et al. 1994: 336f; Togeby 1982: 50). Argumentet herfor er bl.a., at den kan angive fortidens fremtid, dvs. fungere som en variant for tempusformen futurum efter et overordnet verbal i fortid (jf. (4) og (5)). Argumentet for at kategorisere den som en modus er, at den kan angive forskellige modale indhold, når den bruges i hovedsætninger, fx hypotese (6) eller rygte/forlydende (7):

- (4) *Pierre **viendra** (FUT IND) demain.*
 ‘Pierre vil komme i morgen.’
- (5) *Marie a dit que Pierre **viendrait** (KOND IND) le lendemain.*
 ‘Marie sagde, at Pierre ville komme den efterfølgende dag.’

---

2. I eksempel (2) er imperfektum konjunktiv imidlertid ikke lang, men det ville den være i 1. og 2. person singularis og pluralis (*je vînsse, tu vînsse, nous vînsions, vous vînsiez* (‘jeg/du/vi/I kom’)). Derfor findes imperfektum konjunktiv praktisk taget kun i 3. person (singularis) som i eksemplet ovenfor.

- (6) *Si tu venais demain, je **serais** (KOND IND) content.*
 ‘Hvis du kom i morgen, ville jeg blive glad.’
- (7) *Le président **serait** (KOND IND) souffrant.*
 ‘Præsidenten skal være syg.’

Tabel 1 angiver et verbum, hvor indikativ og konjunktiv er tydeligt forskellige fra hinanden. Det skal dog bemærkes, at ved den højfrekvente og produktive verbalgruppe 1 (verber på *-er*) er der en høj grad af synkretisme mellem præsens indikativ og præsens konjunktiv (1./2./3.sg samt 3.pl).

2.2. Forminventar på tysk

Beskrivelsen af forminventaret på tysk kan se ud på forskellige måder (fx Jørgensen 1995; Zifonun et al. 1997; Fabricius-Hansen 2009), hvilket i nogen grad afspejler, at denne beskrivelse afhænger af, hvordan funktionspotentiallet anskues. Alene betragtet ud fra morfologisk gestaltning kan følgende oversigt over tempusformerne i hhv. indikativ og konjunktiv opstilles:

	Indikativ	Konjunktiv
Præsens	<i>er lebt / stirbt</i>	<i>er lebe / sterbe</i>
Perfektum	<i>er hat gelebt / ist gestorben</i>	<i>er habe gelebt / sei gestorben</i>
Futurum	<i>er wird leben / sterben</i>	<i>er werde leben / sterben</i>
Præteritum	<i>er lebte / starb</i>	<i>er lebte / stürbe</i>
Pluskvamperfektum	<i>er hatte gelebt / war gestorben</i>	<i>er hätte gelebt / wäre gestorben</i>
<i>Würde</i>		<i>er würde leben / sterben</i>

Tabel 2. Forminventar (indikativ, konjunktiv) på tysk illustreret vha. verberne *leben* og *sterben* i 3.sg

Verberne *leben* og *sterben* repræsenterer hhv. svage og stærke verber. Som oversigten illustrerer, er der tale om distinkte former i alle tempora – eneste undtagelse er det svage verbum i præteritum (*lebte*). Dog udviser det samlede system en høj grad af synkretisme; både svage og stærke verber har sammenfald i præsens, perfektum og futurum i 1.sg, 1.pl og 3.pl. og i futurum i 2.pl. Kun verbet *sein* har distinkte former i alle person-numerus-konstellationer og alle tempora.

Tabel 2 angiver en tom plads i indikativparadigmet, idet systemet ikke råder over en indikativisk parallelform til *würde* + Ø-infinitiv (**würde leben*). Ud fra en streng morfologisk vinkel er *würde* præteritum konjunktiv af *werden*; brugen af formen i indikativisk kontekst til angivelse af fortids fremtid medfører dog, at nogle anser den for både indikativisk og konjunktivisk (fx Jørgensen 1995: 38).

Tempusbetegnelserne i tabellen fungerer alene som angivelser af den formelle parallelitet mellem modussystemerne og tager ikke højde for de temporale forskelle mellem indikativ og konjunktiv. Hvor tempusformerne i indikativ angiver absolut tid (præsens kan bruges om nutid, præteritum om fortid etc.), fordeler konjunktivformerne sig over forskellige funktionsområder. De tre overordnede modale områder *opfordring*, *irrealitet* og *referat* (se afsnit 3) dækkes af hhv. de præsensbaserede former (konjunktiv I), de præteritumsbaserede former (konjunktiv II) eller alle former:³

Konjunktiv I (præs, perf, fut)	Konjunktiv II (præt, plusk, würde)	
Opfordring ⁴	Referat	Irrealitet

Inden for disse områder realiserer formerne forskellige relative tidsbetydninger (samtid, førtid, eftertid). Nedenfor er dette illustreret med eksempler på referat, hvor begge systemer anvendes:

- (8) *Er sagt/sagte, seine Schwester **habe** (PRÆS KONJ) keine Zeit.*
- (9) *Er sagt/sagte, seine Eltern **hätten** (PRÆT KONJ) keine Zeit.*
 ‘Han siger/sagde, at hans søster/hans forældre ikke har tid.’

Både præsens og præteritum anvendes således til at udtrykke samtidighed. Helt overordnet er tendensen, at konjunktiv I anvendes, hvis den er tydelig (8); alternativt anvendes konjunktiv II (9). Som udtryk for førtidighed anvendes perfektum (10) eller pluskvamperfektum (11):

- (10) *Er sagt/sagte, seine Schwester **habe** keine Zeit **gehabt** (PERF KONJ).*
- (11) *Er sagt/sagte, seine Eltern **hätten** keine Zeit **gehabt** (PLUSK KONJ).*
 ‘Han siger/sagde, at hans søster/hans forældre ikke har haft tid.’

3. Betegnelserne ‘konjunktiv I’ og ‘konjunktiv II’ antager en blandet status mellem form og funktion, som bl.a. udfordres i Jakobsen & Heltoft (2012) og Jakobsen (2013), hvor det foreslås at operere med et tredje system, ‘konjunktiv III’, der omfatter alle konjunktivformer og funktionelt dækker referatet.

4. Der skal ikke her antages et 1:1-forhold mellem betydningskategorierne og formkategorierne; de pågældende betydningskategorier kan realiseres gennem andre sproglige former end de her angivne; formålet med skemaet er alene at angive funktionsområderne for de to konjunktivsystemer.

Endelig bruges futurum (12) eller *würde*-formen (13) for eftertidighed:⁵

(12) *Er sagt/sagte, seine Schwester **werde** keine Zeit **haben*** (FUT KONJ).

(13) *Er sagt/sagte, seine Eltern **würden** keine Zeit **haben*** (WÜRDE-FORM).

Her spiller det dog en rolle, at *würde*-formen har en (anden) central funktion, idet den optræder som analytisk parallelform til præteritum (Zifonun et al. 1997: 1736). Den analytiske *würde*-form anvendes hyppigt, når den syntetiske præteritum konjunktiv har formsammenfald med indikativ. Det gælder som nævnt for de svage verber jf. (14):

(14) *Wenn ich [im Nahen Osten] **leben würde*** (WÜRDE-FORM) *und eine Familie **hätte*** (PRÆT KONJ), *würde ich auch fliehen wollen.* (www.radio.cz)
 ‘Hvis jeg boede i Mellemøsten og havde en familie, ville jeg også flygte.’

Fremfor tvetydig syntetisk præteritum *lebte* bruges her analytisk *würde leben*. Den temporale parallelitet understreges af den parataktiske konstruktion med syntetisk præteritum *hätte*.

Denne brug af *würde*-formen synes motiveret af behovet for en tydelig konjunktiv. Den forekommer dog også ved stærke verber, hvor præteritum konjunktiv godt nok er distinkt, men forekommer usædvanlig eller vanskelig (jf fx Fabricius-Hansen 2009: 530); i (15) gælder dette *übertragen* (synt. præt.: *übertrüge*):

(15) *[Die Wellenlängen] sind so enorm, dass man sie an den einzelnen Teleskopstandorten aufzeichnen und die Festplatten dann per Flugzeug zu den Rechenzentren transportieren muss, wo sie korreliert werden. **Würde** man die Daten per Internet **übertragen, würde** das Jahre **dauern.*** (www.faz.de)
 ‘Bølgelængderne er så enorme, at man må optegne dem på det enkelte teleskopsted og derpå transportere harddiskene med fly til datacentralerne, hvor de bliver samkørt. Overførte man dataene per internet, ville det tage år.’

---

5. Parallelt med forholdene i indikativ, hvor fremtid kan udtrykkes ved hjælp af futurum eller præsens (*er wird morgen keine Zeit haben* ‘han vil ikke have tid i morgen’/ *er hat morgen keine Zeit* ‘han har ikke tid i morgen’), kan også præsens og præteritum konjunktiv anvendes ved eftertidighed (jf. Zifonun et al. 1997: 1737).

Bemærk, at der i (15) også anvendes *würde*-form af det svage verbum *dauern* (synt. præet.: *dauerte*). Generelt antages anvendelsen af de to former at være registerspecifik, således at der ses relativt flere analytiske former i uformelle registre end i formelle (jf. fx Bausch 1979).

Würde-formens status som analytisk præteritum konjunktivform er interessant for så vidt som den vidner om, at det i tysk er centralt at anvende en tydelig konjunktivform.

2.3. *Sammenligning*

Som det forudgående har vist, adskiller de to sprog sig ved, at fransk har et reduceret konjunktivparadigme med væsentlig færre former end i indikativparadigmet. Tysk har derimod et fuldt udbygget konjunktivsystem; hver indikativisk tempusform har en morfologisk set tilsvarende konjunktivform.

I begge sprog ses en del synkretisme mellem indikativ- og konjunktivformerne, men sprogene forholder sig til dette på forskellig vis. Fransk bruger formerne, uanset om der er sammenfald eller ej, og udviser endvidere tendens til at erstatte tydelig imperfektum konjunktiv med en utydelig præsens konjunktiv, bl.a. i de tilfælde, hvor imperfektum konjunktiv resulterer i lange former og komplicerede bøjningsendelser (især i 1./2.sg og pl). I tysk ses det derimod ofte, at utydelige konjunktivformer erstattes med tydelige. Det ses fx i sammenhænge, hvor både konjunktiv I og II kan anvendes, og hvor konjunktiv II typisk bruges for at sikre en tydelig konjunktivform.

En yderligere forskel på de to formsystemer vedrører konditionalis. På fransk ses konditionalis typisk som en del af indikativsystemet men med sit eget funktionsområde. På tysk kan der ikke som på fransk identificeres en særskilt konditionalisform, idet kandidaten til denne form, *würde*-formen, deler funktionsområde med præteritum konjunktiv i uformelt register. Konditionalis på fransk dækker i et vist omfang noget af konjunktivs anvendelsesområde på tysk.

Vores formanalyse viser desuden, at der principielt er *consecutio temporum* i fransk, som dog er ophævet i praksis pga. bortfald af imperfektum og pluskvamperfektum konjunktiv i uformelt register. Derimod er der ingen *consecutio temporum* i tysk, fordi konjunktiv I og II er temporalt sammenfaldende, og der således kan være fri udskiftning mellem fx præsens konjunktiv og præteritum konjunktiv.⁶

Som konsekvens heraf kan man sige, at der er en aspektuel opposition

6. Ifølge Bravo (1980) udviste tysk på tidligere sprogtrin *consecutio temporum*, således at referatkonjunktivens tempusform harmonerede med inquitverbets.

mellem præsens og perfektum konjunktiv på fransk (perfektiv – imperfektiv), som til en vis grad svarer til skellet mellem samtidighed og førtidighed på tysk.

3. Funktionsbeskrivelse

3.1. *Fransk*

Der hersker ikke nogen tvivl om, at den franske konjunktiv i vid udstrækning er styret af de syntaktiske omgivelser og således kan opfattes som et ledsætningsfænomen (de Boer 1947; Harris 1974; Touratier 1996). Dette hænger i høj grad sammen med den sproglige udvikling, idet konjunktiv på ældre sprogrtrin, fx old- og middelfransk, var langt mere udbredt i hovedsætninger, end tilfældet er i dag, hvor konjunktiv kun optræder i faste udtryk med optativisk funktion (16) eller som variant for imperativ i 3. person (17):

(16) *Vive* (KONJ) *le président, vive* (KONJ) *la république.*
 ‘Længe leve præsidenten, længe leve republikken.’

(17) *Qu’il soit* (KONJ) *de retour à 8 heures.*
 ‘Han skal være hjemme klokken 8.’

På grund af konjunktivens status som ledsætningsfænomen har nogle forskere hævdet at den skal ses som betydningstom (Foulet 1968; Harris 1974; Prebensen 2002). Mod dette skal dog indvendes, at konjunktiven ikke optræder i alle ledsætninger, men anvendes i harmoni med bestemte matrixprædikater og subjunktioner. Udelades konjunktiven her, opfattes det som, om ikke ugrammatisk, så stigmatiserende, i hvert fald i en skolefaglig kontekst, og af den veluddannede franske middel- og overklasse.

Imidlertid hersker der ikke fuldstændig enighed om, hvilken værdi konjunktiv skal tilskrives, og i løbet af det tyvende århundrede har der været fremsat mange forskellige bud på dette, nogle mere overbevisende end andre (se Lindschouw (2011: 25-65) for en udførlig gennemgang). Således hævder nogle forskere, at konjunktiv udtrykker subjektivitet, mens indikativ udtrykker objektivitet (van der Molen 1923; Le Bidois & Le Bidois 1935), hvorimod andre ser konjunktiv som udtryk for tvivl og irrealis, mens indikativ udtrykker sikkerhed og realis (Brunot 1922; Martin 1992). Problemet med disse binære definitioner er, at de forsøger at reducere konjunktivs og indikativs betydning til én snæver grundbetydning, der skal kunne forklare samtlige forekomster. Imidlertid er det nemt at finde modeksempler til disse værdier. Man kan fx med rette spørge, hvori konjunktivs irrealis betydning ligger i (18), og hvori indikativs påståede reale betydning ligger i (19):

- (18) *Bien qu'il **pleuve** (KONJ), Pierre se promène dans le jardin.*
 'Selvom det regner, går Pierre en tur i haven.'
- (19) *Il se figure qu'il **est** (IND) capable de courir cinq kilomètres en dix minutes.*
 'Han bilder sig ind, at han er i stand til at løbe fem kilometer på ti minutter.'

En indkredsning af indikativs og især konjunktivs forskelligartede og til dels modstridende betydninger på fransk kræver derfor, at man opererer med nogle bredere semantiske kategorier. Et bud på dette er assertionsteorien, der hævder, at indikativ som modus erasserterende, mens konjunktiv er ikke-asserterende (Hooper 1975; Korzen 1999). Med termen 'assertion' skal forstås ny information, som afsender selv kan stå inde for sandhedsværdien af (20), mens ikke-assertion enten skal forstås som noget non-reelt, dvs. et sagsforhold, der endnu ikke er realiseret på taletidspunktet (21), eller som det helt modsatte, dvs. kendt, faktuel eller præsupponeret information (18):

- (20) *Il a raconté que la France **avait** (IND) gagné 3 à 0 contre le Danemark.*
 'Han fortalte, at Frankrig havde slået Danmark 3-0.'
- (21) *Je veux que tu ne **fasses** (KONJ) plus de bêtises.*
 'Jeg vil have, at du ikke begår flere dumheder.'

Dette begrebspar synes at kunne forklare hovedparten af modusformernes anvendelse på moderne fransk i de tre overordnede sætningstyper, hvor indikativ og konjunktiv kan forekomme, både i kontekster, hvor kun én modus er mulig, og i de kontekster, hvor indikativ og konjunktiv varierer med hinanden.

Det gælder således i kompletivsætninger, hvor konjunktiv udtrykker noget ikke-asserteret både efter udtryk for vilje og ønske (22) og benægtede udtryk for mening og ytring (23). I begge disse tilfælde angiver konjunktiv nærmere bestemt noget non-reelt:

- (22) *"Il faut que tu **sois** (KONJ) de retour à 8 heures"*
 'Det er nødvendigt, at du er hjemme kl. 8.'
- (23) *Je ne crois pas que Pierre le **fasse** (KONJ).*
 'Jeg tror ikke, at Pierre vil gøre det.'

Men det gælder også kompletivsætninger efter udtryk for subjektiv vurdering (24) og kompletivsætninger, der er foranstillet matrixprædikatet (25). I begge disse tilfælde kan konjunktiven siges at angive kendt/præsupponeret information:

(24) *Je suis content que tu **ailles** (KONJ) mieux.*
 ‘Jeg er glad for, at du har det bedre.’

(25) *Que Pierre ne **viene** (KONJ) pas à la réunion est certain.*
 ‘At Pierre ikke kommer til mødet er sikkert.’

Dog findes der også eksempler i kompletivsætninger, hvor konjunktiv og indikativ tilfører matrixprædikatet to forskellige læsninger, hvorved ledsætningsindholdet bliver hhv. asserteret (26) og ikke-asserteret (27). Dette er en indikation af, at konjunktiv i disse kontekster er semantisk motiveret:

(26) *Je comprends que Pierre ne **vient** (IND) pas à la réunion.*
 ‘Jeg forstår/hører, at Pierre ikke kommer til mødet.’

(27) *Je comprends que Pierre ne **viene** (KONJ) pas à la réunion.*
 ‘Jeg kan godt forstå, at Pierre ikke kommer til mødet.’

I relativsætninger forefindes begge modi på fransk, og også her må konjunktiv siges at være semantisk bærende, da indikativ og konjunktiv varierer med hinanden med en tydelig betydningsforskel til følge. Det gælder især efter non-referentielt korrelat efter udtryk for vilje, ønske eller søgen. I (28) asserterer indikativ i relativsætningen, at det pågældende hus findes, mens afsender med brugen af konjunktiv ikke tager stilling til, om et sådant hus findes eller ej.

(28) *Je cherche une maison qui **a** (IND) / **ait** (KONJ) une vue splendide sur la mer.*
 ‘Jeg leder efter et hus, der har en smuk udsigt til havet.’

I nogle typer af relativsætninger er konjunktiv dog obligatorisk på fransk. Det gælder efter superlativ og superlativiske udtryk, hvor konjunktiv præsupponerer ledsætningsindholdet:

(29) *Tu es la femme la plus intelligente que je **connaisse** (konj).*
 ‘Du er den mest intelligente kvinde, jeg kender.’

I adverbielle ledsætninger er modusformerne med visse undtagelser⁷ begrænset til forskellige styrere. Konjunktiv optræder som obligatorisk modus med en ikke-assertiv tolkning efter tidssubjunktionerne *avant que* ('inden') og *jusqu'à ce que* ('indtil') (30), hensigtssubjunktionerne *pour que*, *afin que*, *de façon/manière à ce que* ('for at') (31), de faktuelle indrømmelsessubjunktioner *bien que*, *quoique* og *encore que* ('skønt') (32) samt efter mådessubjunktionen *sans que* ('uden at') (33):

- (30) *Rentre avant qu'il ne **fasse** (KONJ) nuit.*
'Kom hjem inden det bliver mørkt.'
- (31) *On a accroché la pendule au-dessus de la porte pour que tout le monde **puisse** (KONJ) la voir.*
'Uret er blevet anbragt oven over døren, for at alle skal kunne se det.'
- (32) *Bien qu'il **pleuve** (KONJ), Pierre se promène dans le jardin.*
'Selvom det regner, går Pierre en tur i haven.'
- (33) *Il est parti sans que sa mère s'en **soit** (KONJ) rendu compte.*
'Han tog af sted, uden af hans mor lagde mærke til det.'

Disse eksempler vidner om, at konjunktiv på moderne fransk i vid udstrækning er bundet til den syntaktiske kontekst, men at den inden for disse rammer udtrykker en bestemt semantisk værdi (ikke-assertion) og således ikke bare er et historisk levn, der bruges mere eller mindre tilfældigt i en række forskellige kontekster.

3.2 Tysk

Den tyske konjunktiv er ikke som den franske knyttet til ledsætningen og dermed heller ikke til bestemte matrixprædikater eller subjunktioner. Snarere er der tale om en selvstændig grammatisk ressource, der kan bidrage med sin betydning i både hovedsætning, hvor den alene udtrykker den pågældende betydning, og ledsætning, hvor betydningen etableres gennem matrixprædikat eller subjunktion og understøttes af konjunktiven.

7. Det gælder især inden for subjunktioner, der både kan udtrykke følge og hensigt (*de sorte/manière/ façon que*), hvor indikativ angiver følge ('således at') og konjunktiv hensigt ('for at').

Overordnet kan konjunktiven tilskrives tre hovedfunktioner, der er knyttet til hvert sit forminventar. Konjunktiv I kan forekomme med opfordrende betydning, konjunktiv II med irrealis / potentialis-betydning, og begge systemers former kan forekomme med referatbetydning. Da den førstnævnte funktion er begrænset, vil vi i det følgende fokusere på de to sidstnævnte.

3.2.1. *Irrealis / potentialis*

Konjunktiv II-formerne varetager det felt, der betegnes ‘irrealis’, ‘potentialis’ eller i nogle sammenhænge ‘eventualis’. Med konjunktiv fremstilles det beskrevne forhold som stående i opposition til reelle forhold. Den videre inddeling kan så beskrive om, der er tale om noget egentligt kontrafaktisk eller et forhold, der ikke er gældende, men stadig lader sig realisere (her spiller pragmatiske faktorer en større rolle end de grammatiske).

Med denne funktion kan konjunktiven optræde selvstændigt (som eneste irrealismarkør) (34) eller i forbindelse med en subjunktion, der i sig selv angiver forholdet som irreelt (35):

(34) *Das **wäre** (KONJ) eine Katastrophe.*
 ‘Det ville være en katastrofe.’

(35) *Er ging weg, ohne dass wir es **gemerkt hätten** (KONJ).*
 ‘Han gik væk, uden at vi bemærkede det.’

Mens en udskiftning af konjunktiven *wäre* med indikativ *ist* i (34) vil føre til en realisforankring af udsagnet (*das ist eine Katastrophe*), vil en indikativ i (35) (*merkten*) ikke medføre en ændring af forankringen, der etableres af *ohne dass*. Brugen af konjunktiv i sådanne konstruktioner opfattes således ikke som obligatorisk.⁸

3.2.3. *Referat*

Konjunktiv I og II kan tjene til angivelse af referat. Herunder forstås både den syntaktisk underordnede indirekte tale som kompletivsætning og den syntaktisk selvstændige refererende sætning:

8. En særlig type udgør irreale sammenligningssætninger indledt af *als ob* (‘som om’) og lignende subjunktioner. Modsat øvrige irreale sætninger kan de indeholde konjunktivformer fra begge systemer; herudover er også indikativ mulig, da det irreale indhold angives af subjunktionen:

(a) *Er sah aus, als ob er tief **schlafe** (PRÆS KONJ)/**schliefe** (PRÆT KONJ)/**schlief** (PRÆT INDIK).*
 ‘Han så ud, som om han sov dybt.’

- (36) *Theresa May hat wiederholt klargemacht, dass ihr Land nicht nur die EU, sondern auch deren Binnenmarkt und die Zollunion **verlassen werde** (KONJ). Denn nur wenn man sich den Regeln der EU nicht **unterwerfe** (KONJ), **könne** (KONJ) man die Zuwanderung aus der EU begrenzen.* (www.spiegel.de)

‘Theresa May har gentagne gange gjort klart, at hendes land ikke kun vil forlade EU, men også det indre marked og toldunionen. For kun hvis man ikke underkaster sig EU’s regler, kan man begrænse indvandringen fra EU.’

Hvor *dass*-sætningen er underordnet inquitverbet *klarmachen* og referatbetydningen underbygges af *verlassen werde* (fut konj), står *denn*-sætningen som en fri hovedsætning; her udtrykkes referatbetydningen alene gennem verballedets konjunktivform *könne* (samt verballedet i adverbialsætningen *unterwerfe*) (begge præes konj).

I (36) anvendes konjunktiv i kompletivsætning, således at referatbetydningen etableres af inquitverbum og konjunktiv. Ligesom det er tilfældet for irrealis, er referatkonjunktiven i mindre grad nødvendig, når referatbetydningen etableres et andet sted i sætningen. I den referende kompletivsætning ses der derfor også indikativ som i (37):

- (37) *(Rupert Sheldrake glaubt, dass Menschen und Tiere übersinnliche Fähigkeiten besitzen. [...]) Er behauptet, dass er dies wissenschaftlich **beweisen kann** (IND).* (www.zeit.de)

‘Rupert Sheldrake tror, at mennesker og dyr besidder oversanselige egenskaber. Han hævder, at han kan bevise dette videnskabeligt.’

Her etableres referatbetydningen af det overordnede inquitverbum (*behauptet*), og der kunne uden problemer have været anvendt konjunktiv i kompletivsætningen (*beweisen könne*). Muligheden for indikativ fremmes af, at der tydeligt er tale om en kompletivsætning (i form af bisætningsstrukturen og subjunktionen *dass*). Referatkompletivsætninger med hovedsætningsstruktur ses i mindre grad med indikativ (*er behauptet, er kann dies beweisen*), hvilket kan have at gøre med risikoen for, at den indirekte tale forveksles med direkte tale.

Selvom tendensen til indikativ i referatkompletivsætningen ikke er så stærk som den tidligere nævnte tendens i irreale ledsætninger, er der dog også her tale om, at konjunktiven ikke alene etablerer den givne betydning, og at den derfor principielt kan udelades.

En række fremstillinger (fx Fabricius-Hansen 2009; Eisenberg 2006; Kaufmann 1976) identificerer et særligt tilfælde, hvor modusvalget er betydningsbærende på en måde der er delvist sammenlignelig med det franske i (26) og (27). Det gælder konstruktioner, hvor referatkonjunktiven optræder i kompletivsætningen for et matrixprædikat, der tillader både en faktiv læsning og en inquitlæsning, fx *kritisieren* (jf. Fabricius-Hansen 2009: 533), der kan angive, at agenten kritiserer et faktisk forhold udtrykt af kompletivsætningen, der dermed optræder med præsupponeret status, eller at agenten ytrer sig på kritiserende vis, hvorved kompletivsætningen gengiver indholdet af ytringen:

- (38) *Söder kritisierte, dass Merkel erneut ihren Satz “Wir schaffen das” **wiederholt hat*** (IND). (www.zeit.de)
 ‘Söder kritiserede, at Merkel på ny har gentaget sætningen “Vi klarer det.”’
- (39) *Erdoğan kritisierte, dass sein Land so häufig Thema in Deutschland **sei*** (KONJ). (www.zeit.de)
 ‘Erdoğan kritiserede, at hans land så hyppigt er et tema i Tyskland.’

Antagelsen i førnævnte fremstillinger er, at modusvalget styrer læsningen af matrixprædikatet, således at indikativ tillader både en inquitlæsning og en faktiv læsning (38), mens konjunktiv fastlægger det som inquit (‘sige kritiserende’) (39).

3.3. *Sammenligning*

Analysen af funktionsområder viser, at konjunktiv overvejende er syntaktisk motiveret på fransk, idet konjunktiv primært optræder i ledsætninger, hvor den styres af matrixprædikatet eller subjunktionen. Den er dog ikke uden semantisk indhold, idet de styrende elementer harmonerer med konjunktivens ikke-asserterende betydning. Konjunktiv er derfor som udgangspunkt ikke selvstændig bærer af semantisk indhold, om end vi har set eksempler på dette, se (26)-(28).

På tysk er konjunktiv overvejende semantisk motiveret og findes både i hoved- og ledsætninger. I nogle sammenhænge er der tale om en relation som i fransk, hvor konjunktiv harmonerer med de syntaktiske omgivelser, men her er konjunktiv ikke obligatorisk i tysk. I konstruktioner, hvor den alene er bærer af en given betydning (irrealis, referat), vil udeladelse af konjunktiv betyde bortfald af den pågældende betydning.

De to sprogs forskellige strategier i forbindelse med formsammenfald (fransk har intet problem med formsammenfald, mens tysk har en omskrivningsstrategi til at undgå sammenfaldende former og sikre en tydelig konjunktiv), synes logisk i lyset af disse forskellige mønstre.

Modusoppositionen på de to sprog dækker over forskellige betydningsoppositioner. På fransk kan modusoppositionen beskrives som en forskel i assertion og ikke-assertion, mens konjunktiv på tysk har to hovedfunktioner, irrealis og referat. Indikativ på tysk er neutral; den er ikke bærer af irrealis- eller referatbetydning, men kan optræde i konstruktioner, hvor disse betydninger etableres af andre elementer. Den betydningsmæssige forskel kommer tydeligt til udtryk i de konstruktioner, hvor begge modi kan forekomme i de samme syntaktiske omgivelser – i kompletivsætninger for matrixprædikater med to mulige læsninger (38) og (39). Her kan indikativ bruges til at angive kompletivsætningen som præsupponeret, mens det interessant nok er konjunktiv, der på fransk udfylder denne rolle (jf. (27)).

4. Konklusion

I det foregående har vi peget på en række forskelle på modusoppositionen i fransk og tysk både hvad angår form og funktion. Tysk er kendetegnet ved relativt mange former, der formelt set kan ses som paralleller til de indikative tempusformer, men som funktionelt set i højere grad har modal end temporal betydning. Formerne kan grupperes i to systemer, der fordeler sig over tre funktionsområder. Der kan iagttages en del synkretisme, som dog afhjælpes i kraft af omskrivning. Alt i alt synes det tyske system at betone muligheden for tydelige modusformer, hvilket naturligvis især er relevant, når konjunktiven alene angiver en bestemt funktion.

I modsætning til tysk har fransk et reduceret antal konjunktivformer, idet der ved ganske mange verber er synkretisme mellem indikativ og konjunktiv. Dette forhold kan måske forklare, hvorfor konjunktiv er et ledsætningsfænomen på fransk. Hvis konjunktiv kun i begrænset omfang er semantisk bærende, har man på fransk heller ikke brug for en tydelig konjunktivform, som tilfældet er på tysk.

Dog er den franske konjunktiv i visse tilfælde semantisk bærende, dvs. hvor den ene og alene kan ændre læsningen af matrixprædikater, hvorved ledsætningsindholdet med indikativ bliver asserteret og med konjunktiv ikke-asserteret.

Sammenligningen illustrerer dels, hvordan en sammenlignelig grammatisk kategori kan udfolde sig forskelligt og finde forskellig anvendelse i to

forskellige sprog, og dels skærper den synet på, hvordan forminventaret på et givet sprog indretter sig efter de funktioner, den givne form skal varetage.

Om forfatterne

Alexandra Holsting, ph.d., Institut for Sprog og Kommunikation, Syddansk Universitet.

Jan Lindschouw, ph.d., Institut for Engelsk, Germansk og Romansk, Københavns Universitet.

Litteratur

Bausch, K.-H. (1979): *Modalität und Konjunktivgebrauch in der gesprochenen deutschen Standardsprache. Sprachsystem, Sprachvariation und Sprachwandel in heutigen Deutsch*. München: Hueber.

Blumenthal, P. (1987): *Sprachvergleich Deutsch – Französisch*. Tübingen: Niemeyer.

Boer, C. de (1947): *Syntaxe du français moderne*. Leiden: Universitaire Pers Leiden.

Bravo, N.F. (1980): Geschichte der indirekten Rede im Deutschen vom siebzehnten Jahrhundert bis zur Gegenwart. *Deutsche Sprache* 8, 97-132.

Brunot, F. (1922): *La Pensée et la langue*. Paris: Masson et Cie.

Celle, A. (2006): *Temps et modalité. L'anglais, le français et l'allemand en contraste*. Bern: Peter Lang.

Eisenberg, P. (2006): *Grundriss der deutschen Grammatik* (3. udg.). Stuttgart, Weimar: J.B. Metzler.

Fabricius-Hansen, C. (2000): Die Geheimnisse der deutschen *würde*-Konstruktion. I: *Deutsche Grammatik in Theorie und Praxis*. Thieroff, R. et al. (red.). Tübingen, Niemeyer, 83-96.

Fabricius-Hansen, C. (2009): Das Verb. I: *Duden. Die Grammatik* (8. udg.). Mannheim, Wien, Zürich: Dudenverlag, 389-566.

Foulet, L. (1968 [1919]): *Petite syntaxe de l'ancien français*. Paris: Librairie Honoré Champion.

Glinz, H. (1994): *Grammatiken im Vergleich: Deutsch – Französisch – Englisch – Latein. Formen – Bedeutungen – Verstehen*. Tübingen: Niemeyer.

Harris, M. (1974): The subjunctive mood as a changing category in Romance. I: *Historical linguistics* II. Anderson, J.M. & Jones, C. (red.). Amsterdam, Oxford: North-Holland Publishing Company, 169-188.

- Hooper, J.B. (1975): On assertive predicates. I: *Syntax and Semantics* 4. Kimball, J.P. (red.). New York: Academic Press, 91-124.
- Jakobsen, L.F. (2013): Paradigms – a somewhat neglected grammatical concept. *Rask* 38, 197-218.
- Jakobsen, L.F. & Heltoft, L. (2012): Paradigm formation: Changes of function and structures in German and Danish mood systems. *Acta Linguistica Hafniensia* 44 (1), 77-107.
- Jørgensen, P. (1995): *Tysk Grammatik I-III* (3. udg.). København: Gads Forlag.
- Kaufmann, G. (1976): *Die indirekte Rede und mit ihr konkurrierende Formen der Redeerwähnung*. München: Hueber.
- Korzen, H. (1999): Principper for opstillingen af modus i kompletivsætninger på fransk. I: *Ny forskning i grammatik* 6. Bache, C., Heltoft, L. & Herslund, M. (red.). Odense: Odense Universitetsforlag, 181-203.
- Kragh, K.J. (2010): *Le remplacement de l'imparfait du subjonctif par le présent du subjonctif considéré dans une perspective de grammaticalisation*. Copenhagen: Museum Tusulanum Press.
- Le Bidois, G. & Le Bidois, R. (1935): *Syntaxe du français moderne I-II*. Paris: Editions Picard.
- Lindschouw, J. (2011): *Etude des modes dans le système concessif en français du 16e au 20e siècle et en espagnol moderne. Evolution, assertion et grammaticalisation*. København: Museum Tusulanum Press.
- Lindschouw, J. (2017): Tense, aspect, and mood. I: *Manual of Romance morphosyntax and syntax*. Dufter, A. & Stark, E. (red.): Berlin, Boston: de Gruyter, 397-448.
- Martin, R. (1992 [1983]): *Pour une logique du sens*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Molen, W. van der (1923): *Le subjonctif, sa valeur psychologique et son emploi dans la langue parlée*. Amsterdam: Zaltbommel.
- Pedersen, J., Spang-Hanssen, E. & Vikner, C. (1994 [1980]): *Fransk grammatik*. København: Akademisk Forlag.
- Prebensen, H. (2002): Modus, modalitet og modeller. Om den franske konjunktivs betydning. I: *Lingvistiske essays til minde om Finn Sørensen*. Baron, I., Herslund, M. & Müller, H.H. (red.). København: Samfundslitteratur, 97-107.
- Rothstein, B. & Thieroff, R. (2010): *Mood in the languages of Europe*. Amsterdam, Philadelphia: Benjamins.
- Thieroff, R. (2010): Moods, moods, moods. I: *Mood in the Languages of Europe*. Rothstein, B. & Thieroff, R. (red.). Amsterdam, Philadelphia: Benjamins, 133-154.

- Togeb, K. (1982): *Grammaire française. Volume II: Les Formes Personnelles du Verbe*. København: Akademisk Forlag.
- Touratier, C. (1996): *Le système verbal français*. Paris: Armand Colin.
- Weber, H. (1954): *Das Tempussystem des Deutschen und Französischen. Übersetzungs- und Strukturprobleme*. Bern: Francke.
- Zemb, J.M. (1978): *Vergleichende Grammatik Französisch-Deutsch. Teil I*. Mannheim: Dudenverlag.
- Zifonun, G., Ludger, H. & Strecker, B. (1997): *Grammatik der deutschen Sprache*. Berlin, New York: de Gruyter.

Drabelig dobbeltdeiksis

Kim Ebensgaard Jensen

Abstract

Falling under the rubric of cognitive poetics, this study addresses the use of doubly deictic forms in Iron Maiden's 'Killers' and Judas Priest's 'Night Crawler' as a means of achieving the deliberately underspecifying narrative mode of terror, which is otherwise known from Gothic literature and was introduced as a literary concept by Ann Radcliffe in 1826. It is argued that, through metaleptic use of doubly deictic forms, the two songs collapse the boundary between the text and the reader/listener and draw the reader into the narrative settings, placing the reader in the role of the enactor that is threatened by the monster or antagonist in the mini-narratives expressed by the lyrics. Ultimately, the argument is that such lyrics exploit the grammatical profile of second person referential forms.

Nøgleord: anvendt grammatik, dobbeltdeiksis, metalepse, kognitiv stilistik, personlige pronominer.

1. Introduktion

Metaleptisk brug af personlige pronominer er et genretræk hos den moderne populærmusik (Ben-Merre 2011: 65), hvis lyrik gerne indeholder personlige pronominer, der ofte har tvetydige persondeiktiske referencer, så det ikke er tydeligt, om de peger ind i eller ud af teksten. Denne dobbeltdeiktiske (Herman 1994; 1997) brug af personlige pronominer kan udnyttes narrativt i gyserorienteret populærmusiklyrik – der blandt andet kendes fra heavy metal – som en måde, hvorpå man kan styrke den narrative modus 'terror' (Radcliffe 1826), der appellerer til frygten for det ukendte, på. I denne artikel undersøges dobbeltdeiktisk brug af andenpersonspronominer i to heavy metal tekster for at se, hvordan terror-effekten opnås ved udnyttelse af andenpersonspronominers dobbeltdeiktiske potentiale. Der er med andre ord tale om et stilistisk studie, som trækker på anvendt grammatik.

Dette studie er forankret i den kognitive stilistik (f.eks. Stockwell 2003; Vandaele & Brône 2009), som kombinerer litterær stilistik og kognitiv videnskab. Som i alle andre typer litterær stilistik er hovedobjektet form og funktion i litterær diskurs, men dette angribes i perspektiv af, hvad man ved om kognition, således at den litterære effekt sættes direkte i forbindelse med læserens kognitive processer og strukturer. I dette studie vil vi således anskue dobbeltdeiktisk brug af andenpersonspronominer i perspektiv af kognitionsbaserede teorier omkring persondeiksis og kommunikation som sådan; dermed er hensigten med dette studie tofoldig, i og med at det – udover at opnå forståelse omkring dobbeltdeiktisk brug af andenpersonspronominer – også påvises, at indsigter fra grammatikforskningen med fordel kan anvendes i kognitiv stilistisk analyse af populærmusiklyrik.

2. Teoretiske begreber og overvejelser

Er populærmusiktekster overhovedet litterære tekster? Svaret er ja, for i den kognitive stilistik anses alle typer ‘verbal kunst’(dvs. diskurser, hvor sproget bruges som kunstnerisk udtryksform på den ene eller anden måde) for litteratur (jf. Steen & Gavins 2003: 1). Er det overhovedet værd at bruge tid og energi på at undersøge heavy metal, hvis man har interesse i terror som narrativ modus? Heavy metal er trods alt i modsætning til klassiske gotiske romaner ikke ligefrem en del af en litterær kanon og har siden 70’erne haft et blakket ry som en underlødige form for rockmusik. Heavy metal er dog blevet til et globalt fænomen med en kulturel og identitetsmæssig betydning for dens fans (Weinstein 1991; 2000). Derfor giver det mening at tage denne musikgenre seriøst som forskningsobjekt. Forskere i musikvidenskab (f.eks. Walser 1993; Berger 1999), narratologi (f.eks. St-Laurent 2016; Digioia 2016), sociologi (f.eks. Weinstein 1991; 2000) og kulturstudier (f.eks. Spracklen et al. 2011) har fattet interesse for heavy metal, og et interdisciplinært felt – ‘metal music studies’ – er ved at vokse frem. Der er ingen grund til, at sprogvidenskaben og grammatikforskningen ikke skulle kunne bidrage til dette felt.

2.1. *Metalepse og tekstverdener*

Før vi kan definere dobbeltdeiksis, må vi fastslå, hvad metalepse er. Dobbeltdeiksis er nemlig et metaleptisk fænomen. Genette (1980) definerer metalepse som “[t]he transition from one narrative level to another”, hvor ‘narrative levels’ skal forstås som afgrænsede niveauer i og omkring fortællingen (for diskussioner og definitioner se Fludernik 2003; Pier 2005; Kukkonen 2011; Ben-Merre 2011; Cohn 2012). En tekst vil altid have mindst to niveauer:

- selve teksten (og fortællingen deri); denne kaldes af Gavins (2007) for tekstverden
- den kommunikative situation, hvor læseren læser teksten, beskrevet af Gavins (2007: 9) som en diskursverden: “the immediate situation which surrounds human beings as they communicate with one another”

Man må antage, at afgrænsningen mellem disse to har kognitiv status og baseres på en kognitiv model (jf. Lakoff 1987) i form af en “interactional frame”, som har at gøre med “our ability to schematize the communication situation ... how we conceptualize what is going on between the speaker and hearer; or between the author and the reader” (Fillmore 1982: 117). Derudover skelner afgrænsningen mellem den virkelige verden, som læseren oplever den, og fortællingens verden, som læseren konstruerer den mentalt (jf. Gavin 2007), og som læseren ved ikke er virkelig. En simpel opstilling af denne kognitive model kunne være følgende:

- (1)   FORFATTER SKRIVER TEKSTEN
          I TEKSTEN ER DER EN FIKTIV VERDEN, SOM IKKE ER DEN VIRKELIGE
          VERDEN
          LÆSER LÆSER TEKSTEN (OG VED, AT DEN FIKTIVE VERDEN ER FIKTIV)

Vi antager, at dette er den prototypiske model for LÆSNING AF SKØNLITTERATUR. Vi antager ydermere, at den kognitive model i (1) er en underkategori af en mere skematisk kognitiv model for den KOMMUNIKATIVE SITUATION. Når man læser en fiktionstekst, aktiveres modellen i (1). Cohn (2012: 106) skelner mellem indre metalepse og ydre metalepse: indre metalepse er, når narrative niveauer inde i en tekst overskrides. Ydre metalepse, som er denne artikels fokusområde, er når afgrænsningen mellem tekstverden og diskursverden transcenderes. Hvis ikke der var en kognitiv model som (1), ville hverken indre eller ydre metalepse give mening for læseren (se også Kukkonen 2011: 7), da afgrænsningen mellem tekst- og diskursverden er et nøgleelement i metalepse (afgrænsningen kan ikke transcenderes, hvis den ikke er der).¹ Modellen i (1) er eksperientielt funderet: den emergerer ud af gentagne oplevelser af at læse en fiktiv tekst.

---

1. Det skal selvfølgelig ikke kunne udelukkes, at individer med sindslidelser som f.eks. skizofrene ikke i samme grad kan skelne mellem forestilling og virkelighed (jf. Jacobsen 1971: 122). Der er sandsynligvis også kulturer, hvor forholdet mellem tekstverdener er meget anderledes end det, vi kender i vestlige kulturer, fordi (visse) fortællinger har status som mytisk virkelighed.

2.2. *Dobbeltdeixis*

Deixis dækker “those formal properties of utterances which are determined by, and which are interpreted by knowing, certain aspects of the communication act in which the utterances in question can play a role” (Fillmore 1997: 61). Deiktiske former er altså former, der refererer til elementer i den kommunikative situations participationsstrukturelle (Goffman 1981) kontekst.

Dobbeltdeixis defineres af Herman (1994: 1997) som et sprogligt fænomen, hvor en deiktisk form peger to steder hen snarere end kun at have en utvetydig referent. Man kan i denne forbindelse operere med deixis på to forskellige niveauer (Jensen 2015: 46-51):

- Diegetisk deixis: Når deiktiske former i en tekst peger på elementer i tekstverden (dvs. på det diegetiske niveau) og hjælper læseren med at konstruere denne (Gavins 2007: 36-38)
- Diskursiv deixis: Når deiktiske former i teksten peger ud af teksten på elementer i diskursverden

Dobbeltdeixis kan i teorien forekomme hos enhver deiktisk form, men der har i forskningen i stilistik været særligt fokus på dobbeltdeixis hos andenpersonsformer (f.eks. Fludernik 1994; Herman 1994). Det dobbeltdeixiske potentiale i andenpersonsformer ligger i, at de på en og samme tid kan tolkes som refererende til en enaktør (dvs. en konceptuel repræsentation af en person eller i hvert fald personkarakteristika) i tekstverdenen (Gavins 2007: 41) og til selve tekstens læser i diskursverdenen. Dobbeltdeixisk brug af andenpersonsformer falder ifølge Herman (1994: 380-381) nemlig et sted imellem ‘actualized address’, hvor den faktiske adressat tiltales, og ‘fictionalized address’, hvor en fiktiv adressat på diegetisk niveau tiltales:

Functionally speaking *you* superimposes the deictic role of the audience or overhearer (in this instance the reader) onto the deictic role(s) spatiotemporally anchored in the fictional world elaborated over the course of the narrative. The grammatical profile of *you* thus drastically underdetermines its deictic functions; the text projects itself into a range of contexts that cannot be strictly delimited. (Herman 1994: 390)

Den dobbeltdeixiske effekt beskriver Herman (1994: 399) således:

In doubly deictic contexts, in other words, the audience will find itself more or less subject to conflation with the fictional self addressed by *you*. The deictic force of *you* is double; or to put it another way, the scope of the discourse context embedding the description is indeterminate, as is the domain of participants in principle specified or picked out by *you*.

Som Herman (1994: 390) påpeger, er det andenpersonsformers grammatiske profil, der udnyttes i dobbeltdeiktisk brug. Et sprog som engelsk har et arsenal af grammatiske former, hvis formål er participationsstrukturel (Goffman 1981) persondeiktisk specifikation. Engelsks primære persondeiktiske former er de personlige stedord samt de possessive og reflektive pronominer:

Reference		Personlige pronominer		Possessive pronominer		Refleksive pronominer	
		Singularis	Pluralis	Singularis	Pluralis	Singularis	Pluralis
1. person		<i>I, me</i>	<i>we, us</i>	<i>my, mine</i>	<i>our, ours</i>	<i>myself</i>	<i>ourselves</i>
2. person		<i>you</i>		<i>your, yours</i>		<i>yourself</i>	<i>yourselves</i>
3. person	mas.	<i>he, him</i>	<i>they</i>	<i>his</i>	<i>their, theirs</i>	<i>himself</i>	<i>themselves</i>
	fem.	<i>she, her</i>		<i>her</i>		<i>herself</i>	
	neut.	<i>it</i>		<i>its</i>		<i>itself</i>	

Tabel 1: Primære persondeiktiske pronominer i engelsk

Paradigmet i tabel 1 giver et overblik over de primære persondeiktiske pronominer. Det er velkendt, at disse former har participationsstrukturelle funktioner, således at førstepersonsformer peger på afsender, og andenpersonsformer peger på modtager/adressat, mens tredjepersonsformer peger på ikke-participanter (Levinson 1983: 68-73; Verschueren 1999: 20; Huang 2007: 136-143). I en kognitiv tilgang aktiverer persondeiktiske former en “interactional frame” (Fillmore 1982: 117) for den gængse KOMMUNIKATIVE SITUATION og peger på – eller fremhæver – den pågældende participant eller ikke-participant.

Det er interessant, at den generiske brug af *you* (dvs. brug af *you* med generisk reference til mennesker som sådan i generiske situationer snarere end med specifik andenpersonsreference) også lader til at være dobbeltdeiktisk, i og med, at denne inviterer adressaten til at simulere, at han eller hun befinder sig i den generiske situation (Gast et al. 2015: 150-151). Et eksempel er følgende: *You’re going down the highway, you’re having a wonderful time, singing a song, and suddenly – you get into an argument* (Kitagawa & Lehrer 1990: 749), hvor *you* peger på en enaktør i en generisk situation, men samtidig

også peger på den egentlige adressat. Min hypotese i denne forbindelse er, at den type dobbeltdeiksis, denne fremstilling undersøger, involverer en tilsvarende simulationsproces, og at denne trækker på de kognitive modeller og processer, vi har diskuteret indtil nu.

Når andenpersonsformer bruges dobbeltdeiktisk, fremkaldes modellen i (1), hvor læseren diskursdeiktisk indtager rollen som LÆSER. Samtidigt refererer andenpersonsformen diegetisk-deiktisk til en enaktør i tekstverdens narrativ. Her er et eksempel på dobbeltdeiksis fra en litterær genre – nemlig ‘gamebook’-genren, hvor læseren selv vælger handlingen og skal slå terninger for at afgøre protagonistens færden i fortællingen:

- (2) The food is very appetizing and you sit down to enjoy it. Add 2 STAMINA points. As you are finishing the last of it, you suddenly hear a rustling in the bushes behind you. There was a good reason for the owner of the food to hang it in the tree: to keep it out of reach of the BEAR which is about to attack you.

BEAR   SKILL 10   STAMINA 9

If you win, turn to **247**. You may *Escape* after two Attack Rounds by running away from the Bear (turn to **27**).

(Livingstone 2007 [1984]: §116)

Det er tydeligt, at alle tilfælde af *you* i ovenstående refererer til en enaktør i narrativen – nemlig protagonisten, som finder mad i et træ og angribes af en bjørn. Samtidigt fremkalder *you*’erne modellen i (1) og peger grundet *you*s grammatiske profil på læseren. Denne dobbelthed understreges af tekstens metakommunikative aspekter i form af instruktioner til læseren; et eksempel herpå er *If you win, turn to 247*, hvor *you* både refererer til enaktøren (som den, der vinder over bjørnen) og til læseren (som den, der vinder terningslag og kan bladre til paragraf 247).

Ben-Merre (2011: 70) understreger det metaleptiske i denne slags brug af *you*: “[b]ecause the act of addressing a “you” transgresses the supposed boundary between the real and fictional world, fusing the role of character and audience, it can be said to be metaleptic.”

2.2. *Terror som narrativ modus*

I gotisk litteraturteori skelnes der mellem ‘terror’ og ‘horror’ som to forskellige narrative modi. Jeg overtager disse to centrale begreber fra Radcliffes

(1826) indflydelsesrige terminologi, da de den dag i dag stadig har hjørnestensstatus i gotisk litteraturteori. I horror-modus beskrives det uhyggelige direkte i så mange detaljer som muligt, hvorimod beskrivelserne af det uhyggelige i terror-modus er vage, ufuldstændige eller helt fraværende, hvilket tvinger læseren til selv at forestille sig eller fremtænke det uhyggelige. De to narrative modi forbindes af Varma (1957: 130) med de psykologiske modi ængstelse og erkendelse: “The difference between Terror and Horror is the difference between awful apprehension and sickening realization: between the smell of death and stumbling against a corpse.”

Sprogligt opnås terror ved ikke at følge en eller flere af Grices (1975) maksimer (typisk maksimen for kvantitet i og med, at der gives “for lidt” information). Blandt sådanne underspecificerende strategier er dobbeltdeiktisk brug af andenpersonsformer, i og med at læseren placeres i fortællingens opsis og gives samme perceptuelle begrænsninger som enaktører i fortællingen. Med andre ord så kan *you*s grammatiske profil udnyttes på det kognitivt-narrative plan som en terror-genererende diskursiv-narrativ strategi.

3. Dobbeltdeiksis og terrorforstærkende strategier i ‘Nightcrawler’ og ‘Killers’

3.1. Dobbeltdeiksis i ‘Night Crawler’

Judas Priests (1990) ‘Night Crawler’ fremstiller en mini-narrativ om et udefinerbart monster, der hjemsøger en by og æder dennes indbyggere. I versene fremstilles fortællingen som en tredjepersonsfortælling, men i før-omkvæd og omkvæd skifter den persondeiktiske reference til anden person. Følgende eksempel gengiver en del af teksten:

(3)   Vers 1:
           Howling winds keep screaming round
           And the rain comes pouring down
           Doors are locked and bolted now
           As the thing crawls into town

Føromkvæd:
           Straight out of hell
           One of a kind
           Stalking his victim
           Don’t look behind you

Omkvæd:
Nightcrawler
Beware the beast in black
Nightcrawler
You know he's coming back
Night Crawler

Vers 2:
Sanctuary is being sought
Whispered prayers, a last resort
Homing in, its cry distorts
Terror struck, they know they're caught

Føromkvæd:
Straight out of hell
One of a kind
Stalking his victim
Don't look behind you

Omkvæd:
Nightcrawler
Beware the beast in black
Nightcrawler
You know he's coming back
Night Crawler

Interessant er det, at versene – udover at have et tredjepersonsperspektiv – fremstår ekstremt upersonlige. Den eneste direkte reference til byens indbyggere er *they* i andet vers, og ellers skjules de bag passiver og subjektløse sætninger. Den eneste enaktør, der åbenlyst refereres til, er Night Crawler, der således fremstår mere agentiv end byens hjælpeløse indbyggere. Det tredjepersonsbaserede mønster brydes i føromkvæd og omkvæd, hvor afgrænsningen mellem tekstverden og diskursverden transcenderes, i og med at andenpersonsformen *you* optræder sammen med imperativstrukturene *beware the beast in black* og *don't look behind you*. Kognitivt-semantic prompter *you* sammen med imperativerne læseren til at aktivere den kognitive model i (1) som 'interactional frame' og fremhæver ADRESSATEN, som jo er den participant, *you* persondeiktisk refererer til i diskursverden. Samtidigt er det tydeligt, at *you* også refererer til en enaktør i samme tekstverden, hvor Night Crawler er antagonist.

Det er her, det dobbeltdeiktiske ligger. Dette dobbeltdeiktiske *you* indgår i syntaktiske forbindelser, der opsætter forhold på det diegetiske niveau mellem enaktør og andre diegetiske elementer, som inviterer læser til via en simulationsproces *a la* den, som foreslås i Gast et al. (2015), at sætte sig i enaktørens sted. *Don't look behind you* opstiller via præpositionsfrasen *behind you*, hvor *you* er præpositionsobjekt, en rumlig relation i tekstverden mellem enaktøren og det ukendte område bag enaktøren, hvor monstret kan befinde sig. Den dobbeltdeiktiske brug af *you* trækker læseren ind i tekstverden, og læsers deiktiske center falder sammen med det, man i Bühlersk (1934) terminologi kan kalde enaktørens origo. På den måde bliver det for enaktøren ukendte område bag denne takket være dobbeltdeiksis også det ukendte for læseren; denne strategi kan kaldes en terrorforstærkende narrativ strategi.

I *you know he's coming back* fungerer *you* som subjekt i en monotransitiv sætning, hvor verballedet udgøres af det kognitive verbum *know*, og det direkte objekt af den finitte ledsætning *he's coming back*. Denne struktur fremstiller propositionen, hvor Night Crawler vender tilbage, som viden, der ligger hos enaktøren. Ikke nok med dette indeholder ledsætningen det præsuppositionsmarkerende adverbium *back*, der fungerer som adverbialled og præsupponerer, at Night Crawler har været der før. Via den dobbeltdeiktiske brug af *you* og dennes sammensmeltning af enaktør og læser promptes læser til at forestille sig, at det er læser, der besidder denne viden og har adgang til *backs* præsupposition (selvom læser ret beset ikke ved mere end det, som er blevet nævnt i versene). Hvor *don't look behind you* gør det ukendte for enaktøren til det ukendte for læseren, præsenteres der viden i *you know he's coming back*, som er given (eller kendt) for enaktøren, men ret beset ikke given for læseren. Dette har en næsten fremmedgørende *in-medias-res*-agtig effekt, hvor læseren promptes til at sætte sig ind i en tekstverden, som Night Crawler har hjemsoget i nogen tid, og hvor *you*-enaktøren sandsynligvis har levet i frygt for monstret. Igen har vi med en terrorforstærkende strategi at gøre, som baseres på dobbeltdeiksis i samspil med andre grammatiske valg.

Man kan måske indvende, at der blot er tale om et almindeligt deiktisk skift i omkvædet, hvor referencen til byens indbyggere bare skifter fra tredje person til anden person, således at *you*s referent i omkvædet er byens indbyggere, der af fortælleren advares om Night Crawler. I denne tolkning har *you* og imperativformerne således ren 'fictionalized address'. Hvis denne analyse holder stik, må vi dog huske Hermans (1994: 390, 399) observation, at det er i *you*s underspecificerende grammatiske profil, det dobbeltdeiktiske potentiale ligger, og at forståelse af 'fictionalized address' forudsætter forståelse af

‘actualized address’. Med andre ord skal man under alle omstændigheder omkring (1) som læser, og, hvis man medregner observationen hos Gast et al. (2015), med ikke-andenpersonsbrug generelt inviterer modtager til at simulere, at modtager befinder sig i den situation, som den pågældende ytring fremstiller, kan man argumentere, at en analyse, der postulerer et almindeligt deiktisk skift, altså ikke kan udelukke en eller anden form for metalepse, der trækker læser ind i tekstverden og har en terrorforstærkende effekt.

Skiftet fra tredje til anden person udgør det, som i stilistikken kaldes indre afvigelse (Levin 1965), som er “that type of deviation which takes place against the background of the poem, where the norm is the remainder of the poem in which the deviation occurs” (Levin 1965: 226) – altså når sprogbrugen i en del af en tekst afviger fra den sprogbrug, som ellers karakteriserer teksten. Interessant er det, at denne sproglige afvigelse falder sammen med de melodiske hooks – dvs. gentagne fængende melodiske temaer (Burns 1987) – i førromkvæd og omkvæd, da dette bringer de dobbeltdeiktiske elementer helt frem i læsers opmærksomhed.

3.2. *Dobbeltdeixis i ‘Killers’*

Hvor ‘Night Crawler’ primært er i tredje person, men skifter til anden person i førromkvæd og omkvæd, er Iron Maidens (1981) ‘Killers’, som handler om en blodlysten morder, der huserer i undergrundsbanen og slår folk ihjel med et våben, der i sangen kun beskrives som *the glimmer of metal*,² overvejende i anden person. Brugen af *you* udviser således ikke indre afvigelse i forhold til resten af teksten. Det første vers lyder:

- (4) You walk through the subway, his eyes burn a hole in your back
 A footstep behind you, he lunges prepared for attack
 Scream for mercy, he laughs as he’s watching you bleed
 Killer behind you, his bloodlust defies all his needs

Verset fremstår som en andenpersonsfortælling, og de fire forekomster af *you* samt den ene forekomst af *your* refererer her tydeligt til en enaktør, der i tekstverden befinder sig i undergrundsbanen og slås ihjel af morderen. *You* og *your* inviterer som i ‘Night Crawler’ læseren til via simulation at sætte sig i en enaktørs sted; forskellen er her, at, hvor enaktøren er et

---

2. På albummets cover ses Iron Maidens maskot Eddie the Head med en blodig økse i hånden, så, hvis læseren har set coveret, er det sandsynligt, at læseren tolker *the glimmer of metal* som en metonymisk reference til en økse.

potentielt offer i ‘Night Crawler’, så er enaktøren i ‘Killers’ et faktisk offer, der allerede slås ihjel i første vers. Igen indgår det dobbeltdeiktiske *you* i præpositionsforbindelsen *behind you*, så samme terrorforstærkende strategi, som ses i ‘Night Crawler’, bruges også her. I den første forekomst af denne præpositionsfrase, fungerer *behind you* som postmodifikator til *footstep*, og af den samlede nominalfrase *a footstep behind you* inviteres læser til at forestille sig, hvordan offerenaktøren ikke kan se, hvad der foregår bag sig, men kan høre et skridt bag sig, før morderen slår til. Dette rumlige forhold etableres allerede i den første linje *You walk through the subway, his eyes burn a hole in your back*, hvor den ret tydelige implikatur er, at morderen befinder sig bag offerenaktøren. Selve mordhandlingen beskrives ikke, og dette brud på Grices (1975) kvantitetsmaksime (jf. afsnit 2.2.) er en klassisk terrorstrategi. Det eneste, læseren ved, er, at morderen ler, mens offerenaktøren bløder til døde. Verset virker meget dramatisk og voldsomt, og dette skyldes sandsynligvis, at det er fortalt i anden person og dermed kommer meget tættere på læseren, end hvis det havde været i tredje person. Havde offerenaktøren været i tredjeperson, var man på grund af, at personlige pronominer på engelsk specificerer genus, også tvunget til at udstyre offerrollen med køn. Dette ses i (5a) og (5b), hvor verset er skrevet om til tredje person.³

(5a) He walks through the subway, his eyes burn a hole in his back
 A footstep behind him, he lunges prepared for attack
 Scream for mercy, he laughs as he’s watching him bleed
 Killer behind him, his bloodlust defies all his needs

(5b) She walks through the subway, his eyes burn a hole in her back
 A footstep behind her, he lunges prepared for attack
 Scream for mercy, he laughs as he’s watching her bleed
 Killer behind her, his bloodlust defies all his needs

Udover, at (5a) nu næsten er uforståelig på grund af anaforisk uklarhed, så virker hverken (5a) eller (5b) så dramatiske og voldsomme som (4), nu hvor læseren ikke længere inviteres til at sætte sig i offerenaktørens sted; *killer behind him/her* har ganske enkelt ikke den samme frygtindgydende effekt som *killer behind you*.

I andet vers (6) er der et deiktisk skift, i og med at morderen antager et førstepersonsperspektiv; dette perspektiv bibeholdes i fjerde vers (7):

---

3. De ændrede pronominer er understregede i (5a) og (5b).

- (6) My innocent victims are slaughtered with wrath and despise
 The mocking religion of hatred that burns in the night
 I have no one, I'm bound to destroy all this greed
 A voice inside me compelling to satisfy me
- (7) My faith in believing is stronger than lifelines and ties
 With the glimmer of metal my moment is ready to strike
 Death call arises, a scream breaks the still of the night
 Another tomorrow, remember to walk in the light

Bortset fra opfordringen i *another tomorrow, remember to walk in the light* i (7) figurerer offerenaktøren ikke her, og der er ingen andenpersonsreference; versenes primære funktion er at give os lidt indblik i morderens psyke. I de to hooks i tredje og femte vers kombineres andenpersons- og førstepersonsfortællingerne, så morderen direkte adresserer offerenaktøren:

- (8) I can see what a life's meant to be
 And you'll never know what I came to foresee, see, see
- (9) I have found you, and now there is no place to run
 Excitement shakes me, oh god help me what have I done?
 Oh yeah, I've done it again!

I (9) figurerer *you* som direkte objekt for *found*, og *I* er subjektet i samme sætning. Da der er tale om en aktivsætning, udtrykker *you* semantisk PATIENTEN, mens *I* udtrykker AGENTEN. Således har offerenaktøren ingen agens, og takket være det dobbeltdeiktiske *you* projiceres læserens perspektiv over på den agensløse og dermed hjælpeløse offerenaktør.

Skiftet fra tredje til første person (dvs. fra (4) til (6-9)) giver anledning til et interessant spørgsmål: bliver førstepersonsformerne også brugt dobbeltdeiktisk her? Smelter morderenaktøren og tekstens afsender (dvs. Paul Di'Anno, der fungerer som både vokalist og tekstforfatter på 'Killers') sammen? Vi kan spekulere, hvorvidt førstepersonsformer takket være deres persondeiktiske funktion også peger på AFSENDER-rollen, og at der dermed er et element af kommunikation mellem morderenaktøren og offerenaktøren; på den måde er der måske noget tvetydighed i brugen af førstepersonsformerne. Der kræves dog mere forskning i dobbeltdeiktisisme hos andre deiktiske former end andenpersonsformer, før vi kan besvare dette spørgsmål (men se Ben-Merre 2011). Man kan ikke desto mindre antage,

at tvetydighed i førstepersonsformer er tekstgenreafhængig. I ‘Killers’ er det måske ikke så oplagt at sammensmelte morderenaktør og sanger grundet tekstholdets grusomheder. Derimod er det sandsynligvis mere oplagt at læse førstepersonsformer i romantiske sange som dobbeltdeiktiske. Her er et omkvæd fra Mr. Bigs (1991) populære ballade ‘To Be With You’:

- (10) I’m the one who wants to be with you
 Deep inside I hope you feel it too (feel it too)
 Waited on a line of greens and blues (waited on a line)
 Just to be the next to be with you

I denne tekst er det måske mere oplagt, at læseren inviteres til at sætte sig i andenpersonsenaktørens sted⁴ og forestille sig, at Mr. Bigs sanger smelter sammen med førstepersonsenaktøren. På den måde kan læseren forestille sig, at Mr. Bigs sanger lyster efter at være sammen med læseren.

Vender vi tilbage til ‘Killers’, kan vi under alle omstændigheder antage, at det, at morderenaktøren adresserer offerenaktøren direkte, og at offerenaktøren fremstilles i anden person, er endnu en terrorforstærkende strategi, der bringer narrativ og læser tættere på hinanden. Der er noget dramatisk og skræmmende over at blive direkte adresseret af antagonisten. Sidste linje i sidste vers (11) ville på ingen måde virke så direkte, som den gør, hvis ikke første- og andenpersonsformerne figurerede i den på den måde, som de gør:

- (11) You walk through the subway, my eyes burn a hole in your back
 A footstep behind you, he lunges prepared for attack
 Scream for mercy, he laughs as he’s watching you bleed
 Killer behind you, my bloodlust defies all my needs
 Oooh look out, I’m coming for you!

Læg i øvrigt også mærke til, hvordan referencen til morderenaktøren totalt kollapser i dette sidste vers, hvor der bruges både første- og tredjepersonsformer, mens offerenaktøren konsekvent er i anden person. Sidste vers er essentielt en gentagelse af første vers, hvor der dog er variation i referencer til morderenaktøren. På den vis er mini-narrativen cyklisk, hvilket også indikeres tidligere i *another tomorrow, remember to walk in the light* takket

---

4. Andenpersonsenaktøren specificeres i øvrigt som *little girl* i første vers, så her er den dobbeltdeiktiske tolkning mere oplagt for kvindelige læsere end for mandlige læsere.

være det præsupponerende potentiale i det indefinitte pronomen *another*, som her fungerer som determinativ for *tomorrow*. Dette narrative kollaps, som signaleres grammatisk, kan måske foranledige til en tolkning af mini-narrativen som noget, morderenaktøren forestiller sig, snarere end noget, som rent faktisk finder sted. Dette ændrer dog ikke på den dobbeltdeiktiske effekt hos andenpersonsformerne, der takket være deres grammatiske profil og participationsstrukturelle potentiale for at specificere både ‘actualized’ og ‘fictionalized address’ inviterer læseren til at simulere offerenaktørens perspektiv.

4. Afsluttende bemærkninger

Vi har undersøgt dobbeltdeiktisk brug af andenpersonsformer i de to heavy metal-klassikere ‘Night Crawler’ (Judas Priest 1990) og ‘Killers’ (Iron Maiden 1981), der begge præsenterer mini-narrativer i gysergenren og trækker på terror (Radcliffe 1826) som primær narrativ modus.

Et formål med denne artikel har været at påvise, hvordan andenpersonsformer i disse tekster bruges dobbeltdeiktisk, således at de både refererer til en enaktør – i dette tilfælde en offerenaktør – i narrativens tekstverden (Gavins 2007) og på metaleptisk (Genette 1980) vis via deres konventionelle persondeiktiske funktion også refererer til læseren i diskursverden. Det argumenteres, at det metaleptiske er kognitivt funderet i og med, at nedbrydningen mellem afgrænsningen mellem tekstverden og diskursverden forudsætter en kognitiv model i læseren, som skelner mellem en fiktionstekst og den kommunikative situation omkring teksten. Metalepse via dobbeltdeiktisk brug af andenpersonsformer inviterer læser til at simulere (Gast et al. 2015) den pågældende enaktørs perspektiv. Som påvist i vores analyser kan dette have en terrorforstærkende effekt i gysernarrativer som dem i ‘Killers’ og ‘Night Crawler’.

Et andet formål har været at illustrere, hvordan grammatiske former, så som andenpersonsformer, kan bidrage til læseoplevelsen med deres kommunikative funktioner og disses forbindelse til kognitive strukturer og processer. Selvom denne artikel trækker på teori fra kognitiv stilistik, narratologi og andre discipliner, er analyserne grammatiske analyser, der kan karakteriseres som anvendt grammatik, og de har vist, at grammatisk teori og analyse kan bidrage positivt til kognitiv stilistik.

Om forfatteren

Kim Ebensgaard Jensen, ph.d., Institut for Engelsk, Germansk og Romansk, Københavns Universitet.

Litteratur

- Ben-Merre, D. (2011): "I'm so vain, I bet I think this song is about myself": Carly Simon, pop music and the problematic "I" of lyric poetry. I: *Metalepsis in popular culture*. Kukkonen, K. & Klimek, S. (red.). Berlin: Mouton de Gruyter, 65-82.
- Berger, H.M. (1999): *Metal, rock, and jazz: Perception and the phenomenology of musical experience*. Hanover, NH: Wesleyan University Press.
- Bühler, K. (1934): *Sprachtheorie: Die Darstellungsfunktion der Sprache*. Jena: Fischer.
- Burns, G. (1987): A typology of 'hooks' in popular records. *Popular Music* 6 (1), 1-20.
- Cohn, D. (2012): Metalepsis and mise en abyme. *Narrative* 20 (1), 105-114.
- Digioia, A. (2016). Lechery, lychanthropy and Little Red Riding Hood in Type O Negative's 'Wolf Moon (including Zoanthropic Paranoia)'. *Metal Music Studies* 2 (2), 233-243.
- Fillmore, C. (1982): Frame semantics. I: *Linguistics in the morning calm: Selected papers from SICOL-1981*. The Linguistic Society of Korea (red.). Seoul: Hanshin, 111-137.
- Fillmore, C. (1997): *Lectures on Deixis*. Chicago: Chicago University Press.
- Fludernik, M. (1994): Second person narrative and related issues. *Style*, 28 (3), 281-311.
- Fludernik, M. (2003): Scene shift, metalepsis and the metaleptic mode. *Style*, 37 (4), 382-400.
- Gast, V., Deringer, L., Haas F. & Rudolf, O. (2015): Impersonal uses of the second person singular: A pragmatic analysis of generalization and empathy effects. *Journal of Pragmatics* 88, 148-162.
- Gavins, J. (2007): *Text world theory: An introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Genette, G. (1980): *Narrative discourse: An essay in method* (J.E. Lewin, trans.). Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Grice, H.P. (1975): Logic and conversation. I: *Syntax and semantics 3: Speech acts*. Cole, P. & Morgan, J. (red.). New York: Academic Press, 41-58.
- Goffman, E. (1981): *Forms of Talk*. Philadelphia, PA: Pennsylvania University Press.

- Herman, D. (1994): Textual *you* and double deixis in Edna O'Brien's *A Pagan Place*. *Style* 28 (3), 378-410.
- Herman, D. (1997): Toward a formal description of narrative metalepsis. *Journal of Literary Semantics*. 26 (2), 132-152.
- Huang, Y. (2007): *Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press.
- Iron Maiden (1981): *Killers*. *Killers*. London: EMI.
- Jacobsen, E. (1971): *De psykiske grundprocesser*. København: Det Berlingske Forlag.
- Jensen, K.E. (2015): Beware the beast in black: The cognitive poetics of terror in "Night Crawler". *Philologie im Netz* 71, 24-61.
- Judas Priest (1990): *Night Crawler*. *Painkiller*. New York: Columbia.
- Kitagawa, C. & Lehrer, A. (1990): Impersonal uses of personal pronouns. *Journal of Pragmatics* 14, 739-759.
- Kukkonen, K. (2011): Metalepsis in popular culture: An introduction. I: *Metalepsis in popular culture*. Kukkonen, K. & Klimek, S. (red.). Berlin: Mouton de Gruyter, 1-21.
- Lakoff, G. (1987): *Women, fire, and dangerous things: What categories reveal about the mind*. Chicago: University of Chicago Press.
- Levin, S.R. (1965): Internal and external deviation in poetry. *Word* 21 (2), 225-237.
- Levinson, S.C. (1983): *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Livingstone, I. (2009 [1984]): *Island of the lizard king*. Cambridge: Wizard Books.
- Mr. Big (1991): *To be with you*. *Lean into it*. Los Angeles, CA: Atlantic Records.
- Pier, J. (2005): Metalepsis. I: *Routledge encyclopedia of narrative theory*. Herman, D., Jahn, M. & Ryan, M.-L. (red.). London: Routledge, 303-304.
- Radcliffe, A. (1826): On the supernatural in poetry. *New Monthly Magazine* 16 (1), 145-152.
- Spracklen, K., Brown, A. & Kahn-Harris, K. (2011): Metal studies? Cultural research in the heavy metal scene. *Journal for Cultural Research* 15 (3), 209-212.
- St-Laurent, M.-R. (2016): Finally getting out of the maze: Understanding the narrative structure of extreme metal through a study of 'Mad Architect' by Septicflesh'. *Metal Music Studies* 2 (2), 87-107.
- Stockwell, P. (2003): *Cognitive poetics*. London: Routledge.
- Vandaele, J. & Brône, G. (2009): Cognitive poetics: A critical introduction. I: *Cognitive poetics: Goals, gains, gaps*. Brône, G. & Vandaele, J. (red.). Berlin: Mouton de Gruyter, 1-29.
- Varma, D.P. (1957): *The gothic flame: Being a history of the gothic novel in England*:

- Its origins, efflorescence, disintegration and residuary influences.* Ann Arbor, MI: University of Michigan.
- Verschueren, J. (1999): *Understanding Pragmatics*. London: Arnold.
- Walser, R. (1993): *Running with the devil: Power, gender, and madness in heavy metal music*. Middletown, CT: Wesleyan University Press.
- Weinstein, D. (1991): *Heavy metal: A cultural sociology*. New York: MacMillan/Lexington.
- Weinstein, D. (2000): *Heavy metal: The music and its culture*. New York: DaCapo.

Kasusdistribution i personlige pronomener i danske, franske og italienske paratagmer

Eva Skafte Jensen, Kirsten Jeppesen Kragh & Erling Strudsholm

Abstract

This paper presents a study on the distribution of case forms of personal pronouns in coordinated conjuncts in the three languages Danish, French and Italian. All three are so-called ‘case-poor’ languages, and all three operate with small and well defined sets of case forms in personal pronouns. However, investigations based on large corpora reveal that the principles governing the distribution of case forms only to some extent are the same. Furthermore, similarities and differences do not necessarily follow ‘genealogical’ lines, but transcend these, e.g. in some cases Danish and Italian show larger similarities than for instance French and Italian. Finally, this particular domain (case distribution in personal pronouns) is subject to strong prescriptive forces, and this, too, has bearing on the distribution.

Nøgleord: kasusdistribution, personlige pronomener, dansk, fransk, italiensk

1. Indledning

Fælles for de tre sprog dansk, fransk og italiensk er at de alle har rester af et tidligere udbygget kasussystem bevaret i de personlige pronomener og stort set kun her; de er med andre ord ‘kasusfattige’ sprog (Sigurdsson 2006). De rester af tidligere tiders kasussystemer man kan iagttage i de tre sprog, ligner i visse tilfælde hinanden, i andre tilfælde er der store forskelle, og dette er naturligvis interessant at undersøge nærmere.

I alle tre sprog er kasusvalget ikke kun betinget af syntaktisk funktion, men også af andre faktorer som person, numerus og informationsstrukturelle

forhold. I denne artikel vil vi særligt koncentrere os om kasusdistributionen i paratagmer hvor mindst en af de sideordnede konstituenten er et personligt pronomen (fx da. *ham og hans kone*, fr. *Joséphine et toi* ('Josefine og dig'), it. *io e te* ('jeg og dig')). Et paratagme er et komplekst opbygget syntagma hvor der foreligger sideordning mellem de respektive konstituenten (jf. Diderichsen 1952; Hansen & Heltoft 2011: 281-282). I tilgift til de faktorer som allerede er nævnt, ser det ved paratagmerne ud til at også rækkefølge er relevant at inddrage i analysen. Dette gælder bl.a. i paratagmer med det som Parrott (2009) kalder 'mismatch', altså paratagmer hvor to sideordnede pronomener ikke står i samme kasus (fx da. *ham og jeg*, it. *io e te* ('jeg og dig')). Rækkefølge spiller tilsyneladende også en rolle i samspillet med en faktor som person; placeringen af personlige pronomener som første eller andet sideordnede led er fx forskellig alt efter om der er tale om et pronomen i første eller anden person.

De ligheder og forskelle vi kan iagttage, er tankevækkende i forbindelse med forholdet mellem genealogi og typologi. Eftersom man kan spore pronominalsystemerne i fransk og italiensk tilbage til samme latinske ophav, og de danske personlige pronomener til et andet (fællesnordisk/-germansk) ophav, kunne man vente mange flere ligheder mellem fransk og italiensk end mellem disse sprog og dansk. Tidligere arbejder har dog vist at der er lighedspunkter mellem dansk og fransk (Kragh et al. 2014), og man kunne måske også hvad angår paratagmer, forvente lighed mellem disse to sprog. Denne hypotese vil vi afprøve i det følgende.

I typologisk perspektiv er det i det hele taget interessant at de tre sprog alle lever op til Sigurdssons betegnelse 'kasusfattige' sprog, at inventaret af personlige pronomener i de tre sprog ligner hinanden meget, og at man så alligevel kan iagttage tydelige forskelle i distributionen.

De resultater vi fremlægger i denne artikel, er baseret på undersøgelser af data fra elektronisk tilgængelige korpora over standardskriftsprog på de tre sprog. Selvom fænomenet især er udbredt i talesprog, har vi valgt skriftssprogskorpora fordi disse er langt mere omfattende og også indeholder eksempler på forskellige gengivelser af talesprog. Dataudvælgelsen er dog ikke helt uproblematisk, idet der netop ved kasusvalget i de personlige pronomener er stærke normative kræfter på spil, især i dansk og italiensk. Dette foranlediger blandt andet en metodologisk diskussion om hvorvidt de fremsøgte data giver et retvisende billede af (forholdene i) de pågældende sprog.

2. Kasusrige versus kasusfattige sprog

I en artikel om subjektsprædikativer i germanske sprog skelner Sigurdsson (2006) mellem (relativt) kasusrige og kasusfattige sprog:

- Kasusrige sprog: islandsk, færøsk, tysk, jiddisch
- Kasusfattige sprog: norsk, svensk, dansk, nordfrisisk, engelsk, vestfrisisk

Sigurdsson udtaler sig alene om germanske sprog, men idéen er også relevant i forhold til moderne romanske sprog, der i modsætning til latin og tidligere stadier af nogle af sprogene er kasusfattige.

Som det fremgår af Sigurdssons liste, er moderne dansk et kasusfattigt sprog. Der er syv pronomener som bøjes i to former, se tabel 1:

	singularis				pluralis		
	1p	2p	3pm	3pf	1p	2p	3pmf
nominativ	<i>jeg</i>	<i>du</i>	<i>han</i>	<i>hun</i>	<i>vi</i>	<i>I</i>	<i>de</i>
oblik	<i>mig</i>	<i>dig</i>	<i>ham</i>	<i>hende</i>	<i>os</i>	<i>jer</i>	<i>dem</i>

Tabel 1 Personlige pronomener i moderne dansk

Distributionen af de pronominalle kasusformer følger ikke udelukkende klassiske, syntaktisk-semantiske principper, men reguleres også af informationsstrukturelle forhold (se fx Heltoft 1997; Jørgensen 2000).

At give en fuldstændig redegørelse for den informationsstrukturelt betingede kasusdistribution vil føre for vidt i denne artikel, men nogle få generelle træk kan nævnes: Jørgensen (2000: 105 f.; 160-194; 295-296) skriver således at et overordnet princip er at pronomener brugt i syntaktiske funktioner med affinitet til baggrundsinformation (fx subjekt) står i nominativ, mens de med affinitet til fokus (fx objekter og prædikativer) står i oblik form. Heltoft (1997) karakteriserer yderligere subjektspronomen der alene bidrager til fastholdelse af diskursreferenten i teksten som ‘anaforiske’, og sådanne subjektspronomen står i nominativ (fx **Han** larmer); hvis et subjektspronomen specificeres af et adled, står det i stedet i oblik form (fx **Ham derovre** larmer). Af særlig relevans er det at man i dansk bruger oblik form ved pronomener i ekstraposition, dvs. en informationsstrukturel funktion hvor man fremhæver nominalet ved at sætte det på en plads umiddelbart til venstre eller til højre for sætningen, og lader et pronomen repræsentere leddet inden i sætningen (fx **Ham**, *han er da en værre slyngel!*).

De to romanske sprog, fransk og italiensk, er i modsætning til deres fælles

udgangspunkt, det kasurige latin, begge kasusfattede. Til gengæld er der i udviklingen fra latin til de romanske sprog på både fransk og italiensk opstået en skelnen mellem betonedede og ubetonede former af de personlige pronomener (se fx Schøsler & Strudsholm 2013).

Således har vi i moderne fransk to sæt pronomener, et sæt ubundne (betonedede) og et sæt bundne (ubetonede):

	singularis				pluralis			
	1p	2p	3pm	3pf	1p	2p	3pm	3pf
ubundne/betonede former								
	<i>moi</i>	<i>toi</i>	<i>lui</i>	<i>elle</i>	<i>nous</i>	<i>vous</i>	<i>eux</i>	<i>elles</i>
bundne/ubetonede former								
nominativ	<i>je</i>	<i>tu</i>	<i>il</i>	<i>elle</i>	<i>nous</i>	<i>vous</i>	<i>ils</i>	<i>elles</i>
akkusativ	<i>me</i>	<i>te</i>	<i>le</i>	<i>la</i>			<i>les</i>	
dativ			<i>lui</i>				<i>leur</i>	

Tabel 2 Personlige pronomener i moderne fransk

Også i fransk bruges oblik form ved pronomener i ekstraposition, som genoptages af et tryksvagt pronomen inden i sætningen (fx **Moi**, *je ne sais pas* ('**Mig**, jeg ved det ikke')).

Det samme gælder for moderne italiensk, hvor man dog må skelne mellem to former for standard.

Det paradigme vi ser i tabel 3, er i overensstemmelse med den normative grammatiks tradition.

	singularis				pluralis			
	1p	2p	3pm	3pf	1p	2p	3pm	3pf
ubundne/betonede former								
nominativ	<i>io</i>	<i>tu</i>	<i>egli</i> <i>esso</i>	<i>ella</i> <i>essa</i>	<i>noi</i>	<i>voi</i>	<i>essi</i>	<i>esse</i>
oblik	<i>me</i>	<i>te</i>	<i>lui</i> <i>esso</i>	<i>lei</i> <i>essa</i>			<i>loro</i>	<i>loro</i> <i>essi</i>
bundne/ubetonede former								
nominativ	<i>Ø</i>							
akkusativ	<i>mi</i>	<i>ti</i>	<i>lo</i>	<i>la</i>	<i>ci</i>	<i>vi</i>	<i>li</i>	<i>le</i>
dativ			<i>gli</i>	<i>le</i>			<i>gli</i>	

Tabel 3 Personlige pronomener ifølge traditionel fremstilling af standarditaliensk

En række af formerne i tredje person er dog sjældne i talesprog og flere skriftsprogvarianter; de anvendes fortrinsvis i videnskabeligt og bureau-

kratisk sprog, og i overensstemmelse med nyere fremstillinger af italiensk grammatik som fx Cordin & Calabrese (1988) og Salvi & Vanelli (2004) kan man opstille et revideret paradigme som det fremgår af tabel 4. Det er primært formerne i dette skema der er udgangspunkt for vores analyser.

	singularis				pluralis			
	1p	2p	3pm	3pf	1p	2p	3pm	3pf
ubundne former								
nominativ	<i>io</i>	<i>tu</i>	<i>lui</i>	<i>lei</i>	<i>noi</i>	<i>voi</i>	<i>loro</i>	
oblik	<i>me</i>	<i>te</i>						
bundne former								
nominativ	Ø							
akkusativ	<i>mi</i>	<i>ti</i>	<i>lo</i>	<i>la</i>	<i>ci</i>	<i>vi</i>	<i>li</i>	<i>le</i>
dativ			<i>gli</i>	<i>le</i>			<i>gli</i>	

Tabel 4 Personlige pronomener på moderne standarditaliensk

I moderne tid er dansk, fransk og italiensk kasusfattige i Sigurdssons forstand. De former vi kender i dag, har ligget nogenlunde fast i 600-700 år, og de forandringer der er sket i forhold til kasus, vedrører primært distributionen og kun i mindre grad forminventaret. I dansk er der syv personlige pronomen der bøjes i to kasus; sådan har det været siden 1400-tallet. Som vi har set, har fransk og italiensk hver især to sæt pronomener, de ubundne og de bundne, med særlige distributionsregler knyttet til hvert sæt. På fransk har kasusdistinktionen i de ubundne pronomener siden det 14. århundrede været neutraliseret, mens den er bevaret på italiensk. Vi vil i denne artikel fremlægge en korpusundersøgelse af hvordan disse forskellige forhold afspejles i moderne sprogbrug i paratagmer i de tre sprog.

3. Paratagmer med personlige pronomener

Fælles for de anvendte korpora er at de repræsenterer skriftsprog gældende for tiden omkring årtusindskiftet; detaljer gives ved beskrivelsen for de enkelte sprog. I de data der ligger til grund for artiklens undersøgelser, er der alene set på paratagmer hvor det fremsøgte pronomen står uden tilføjelser overhovedet. Derfor udelades følgende konstruktionstyper fra undersøgelsen (her angivet med danske eksempler): forekomster med *selv* (*ham selv*), med specificerende tilføjelser fx i form af en relativsætning (*dem der læser Marvel*) eller en anden specifikation (*hende fra Fyn*). Dette skyldes at vi betragter konstruktioner som disse som selvstændige strukturer med egne principper for kasusdistributionen.

Der er som hovedprincip søgt på kombinationer med tre variable: 1) det pågældende pronomen, 2) kasusform og 3) rækkefølge, fx *og jeg*, *jeg og*, *og mig*, *mig og* osv. Det giver følgende kombinationsmuligheder (i tabel 5 vist med danske eksempler:

	1p		2p		3pm		3pf	
sg	<i>x og jeg</i>	<i>jeg og x</i>	<i>x og du</i>	<i>du og x</i>	<i>x og han</i>	<i>han og x</i>	<i>x og hun</i>	<i>hun og x</i>
	<i>x og mig</i>	<i>mig og x</i>	<i>x og dig</i>	<i>dig og x</i>	<i>x og ham</i>	<i>ham og x</i>	<i>x og hende</i>	<i>hende og x</i>
	1p		2p		3pmf			
pl	<i>x og vi</i>	<i>vi og x</i>	<i>x og I</i>	<i>I og x</i>	<i>x og de</i>		<i>de og x</i>	
	<i>x og os</i>	<i>os og x</i>	<i>x og jer</i>	<i>jer og x</i>	<i>x og dem</i>		<i>dem og x</i>	

Tabel 5 Søgstrengene med danske eksempler

Der er ikke fuldstændig parallelitet i søgemulighederne i de respektive korpora, men resultaterne er ikke desto mindre sammenlignelige. For det første har vi i alle tre korpora målrettet søgt efter de nævnte pronominalformer i kombination med konjunktionerne *og*, *et* og *e*. For det andet har efterfølgende manuel sortering sikret at irrelevante hits (som fx forekomster hvor *og jeg* indleder en ny sætning i stedet for at være en del af et nominalparatagme) er udeladt.

3.1. Dansk

Til grund for det danske analysemateriale er der foretaget søgninger i *KorpusDK*, et bredt sammensat korpus bestående af tekster fra tiden omkring 1990 og 2000. Korpussets størrelse er på 56 mio. løbende ord (jf. <http://ordnet.dk/korpusdk/fakta>).

Kasusdistributionen er overvejende konservativ: Ved subjekter bruges nominativ, jf. eksempel (1), i andre funktioner bruges oblik form, som i eksempel (2). Der er undtagelser til dette, se eksempel (3) og (4), men de er ganske få.

- (1) **Jeanette og jeg** tager en uge til London
- (2) Vi fik **dig og nogle andre** til at skrive at nu var der bogudsalg
- (3) Hvorfor tror du **din mor og dig** kommer op at skændes?
- (4) CD kan sagtens hænge sammen uden **far og jeg**

Dermed er materialet i en vis grad ude af trit med den praksis man kan observere i talt sprog og i visse uformelle skriftlige genrer 100-200 år tilbage i tiden, hvorefter et sideordnet pronomen kan stå i oblik form uanset syntaktisk funktion, og (i mindre omfang) i nominativ uanset syntaktisk funktion (jf. Mikkelsen 1975 [1911]: 238; Diderichsen 1987 [1946]: 110; Hansen 1965: 102 f; Hansen 1972; 1993: 57-62; Lundskær-Nielsen & Holmes 2010 [1995]: 145; Jørgensen 2000: 165-166, 178-180; Parrott 2009; Hansen & Heltoft 2011: 440; Schack 2013; Johannessen 2014). Ikke desto mindre er det dette korpus der ligger til grund for undersøgelsen, da det svarer til de vilkår der gælder for de franske og italienske data. Denne diskrepans mellem hvad man på den ene side har observeret i dansk sprogbrug i generationer, og på den anden side i hvilken grad dette afspejles i *KorpusDK*, er genstand for en selvstændig redegørelse i Jensen (2018). Se også afsnit 4.4.

Ved ekstraposition bruges enten oblik form eller nominativ (se mere herom i afsnit 4.3 og 5):

- (5) Vi elsker hinanden meget, **Jeff og jeg**
- (6) De var ikke alene, **Simon og Kasper og hende**
- (7) **De og jeg**, vi ville ikke bryde os om at nogen fandt på at kalde os noget så grimt som socialbedragere, ville vi vel?
- (8) **Michael Laudrup og mig**, om vi tror vi kan vinde. Sik'n et spørgsmål

Der forekommer ganske få mismatch-eksempler; i sådanne tilfælde ser det ud til at rækkefølgen er nominativ efterfulgt af oblik (se mere herom i afsnit 4.3).

3.2. Fransk

Samtlige data er fundet i det elektroniske tekstkorpus *Frantext* (<http://www.frantext.fr>). Der er søgt på alle tekster i den taggede del fra perioden 1980-2010 med undtagelse af poesi, ialt 89 tekster, 6.565.476 ord, og udtaget i alt 819 forekomster af paratagmer.

På søgning efter paratagmer med det bundne/ubetonede subjektspronomen kombineret med et andet pronomen, et proprium eller et nominalsyntagme indledt af en possessiv artikel¹ (fx *mon mari*) fås stort set ingen

1. I den franske tradition skelnes mellem possessiv artikel som determinativ og possessivt pronomen.

forekomster. Der er til gengæld fast brug af ubundet/betonet pronomen ved paratakse.

Rækkefølgen i den parataktiske konstruktion afhænger af hvilke grammatiske personer konstruktionen involverer. Når *moi* indgår, er der således en klar overvægt af eksempler hvor *moi* står til sidst, som i eksempel (9) og (10):

- (9) *Comment croyez-vous que **Hitler et moi** sommes parvenus au pouvoir?*
 ‘Hvordan tror I at Hitler og mig er kommet til magten?’
- (10) *Il est à cent lieues d’imaginer que **toi et moi** sommes journellement tentés*
 ‘Han er milevidt fra at forestille sig at dig og mig dagligt er fristede’

Når det sideordnede led er af typen possessiv artikel + substantiv, står *moi* derimod først som i eksempel (11):

- (11) *Tu sais que **moi et ton père** sommes de bons amis*
 ‘Du ved at mig og din far er gode venner’

Det er i det hele taget bemærkelsesværdigt at i alle forekomster hvor det sideordnede led er possessiv artikel + substantiv, står dette sidst, uanset om der tale om første, anden eller tredje person, jf. fx eksemplerne (11), (12):

- (12) *Mais rien que **toi et ta mère** ne sachiez déjà depuis longtemps*
 ‘Men intet som dig og din mor ikke allerede havde vidst i lang tid’

Verbet kongruerer i person og tal med paratagmet. Hvis der er et pronomen i første person singularis eller pluralis i paratagmet, bøjes verbet i første person pluralis, som det ses i (13) og (14). Ofte genoptages det parataktiske subjekt med et samlende pronomen som *nous* i eksempel (13):

- (13) ***Nous sommes** ensemble, **elle et nous**, ses enfants*
 ‘Vi er sammen, hun/hende og vi/os, hans/hendes børn’
- (14) ***Lui et moi prenons** le virage en même temps, ...*
 ‘Ham og mig skifter kurs samtidigt, ...’

Hvis der ikke indgår et førstepersonspronomen i paratagmet, men derimod et pronomen i anden person, bøjes verbet i anden person pluralis:

- (15) ***Joséphine et toi donnez** prise aux sarcasmes*
 ‘Josephine og dig udsætter jer for sarkasme’

Det vil med andre ord sige at der er et skel mellem på den ene side første og anden person og på den anden side tredje person. Dette illustrerer et skel mellem pronomener med iboende deiksis (første og anden person) over for pronomener i tredje person, der kan anvendes både anaforisk og deiktisk (Benveniste 1966: 228).

3.3. Italiensk

De italienske data stammer fra skriftssprogkorpuset *CORIS/CODIS* (<http://corpora.dslo.unibo.it/>), der omfatter i alt ca. 130 mio. ord. Der er tale om prosatekster fra de seneste tyve år, og de giver et repræsentativt billede af italiensk sprog i dag.

I lighed med fransk er der fast brug af ubundne pronomener i paratagmer. I eksempel (16) ser vi sideordning af to nominativformer i subjektsfunktion. Tilsyneladende er rækkefølgen tilfældig, men i begge tilfælde kongruerer verbet i første person pluralis:

- (16) *Sposiamoci domattina, **tu e io***
 ‘Lad os gifte os i morgen, du og jeg’

I subjektsfunktionen finder vi imidlertid ofte eksempler på mismatch, nemlig en blanding af nominativformer og oblikke former. Her er forskelle fra person til person. I kombinationen af første person singularis og anden person singularis ligger det helt fast med nominativformen *io* sideordnet med den oblikke form *te*, og det gælder såvel i subjektets umarkerede position før verbalet som i ekstraposition:

- (17) ***Io e te** ci intendiamo perché parliamo delle stesse cose*
 ‘Jeg og dig forstår hinanden fordi vi taler om de samme ting’
 (18) *Ma non siamo amiche, **io e te**?*
 ‘Men er vi ikke venner, jeg og dig?’

Det samme gør sig gældende i paratagmer bestående af substantivsyntagmer og pronomen:

- (19) *Perché **Andrea e te** avete lasciato Milano?*
 ‘Hvorfor har Andrea og dig forladt Milano?’
 (20) ***Maria, Giorgio e te** siete arrivati tardi*
 ‘Maria, Giorgio og dig kom sent’

Der er kun ganske få forekomster af rækkefølgen anden person i oblik form efterfulgt af første person i nominativ:

- (21) *Parla di vita e di morte come **te ed io** delle nostre piccole faccende quotidiane!*
 ‘Han taler om liv og død som dig og jeg om vores små dagligdags gøremål!’

I paratagmer uden for subjektsfunktionen vil begge personlige pronomener altid være i oblik form, men rækkefølgen kan variere:

- (22) *È un segreto fra **te e me***
 ‘Det er en hemmelighed mellem dig og mig’
 (23) *È un segreto fra **me e te** e nessun’altro*
 ‘Det er en hemmelighed mellem mig og dig og ingen anden’
 (24) *C’è troppa differenza tra **me e lui***
 ‘Der er for stor forskel mellem mig og ham’
 (25) *Tra **lui e me** ci sono legami invisibili*
 ‘Mellem ham og mig er der usynlige bånd’

Korpusundersøgelserne giver ingen eksempler på sideordning mellem *egli/ella* og personligt pronomener eller anden nominal størrelse.

Ligesom på fransk er pronomenerne i første og anden person deiktiske, mens der i italiensk i tredje person skelnes mellem deiktiske (*lui/lei*) og anaforiske pronomener (*egli/ella*).

4. Perspektivering og diskussion

Efter gennemgangen af de undersøgte data i de tre sprog vender vi nu tilbage til det komparative aspekt. Hvad dette angår, er der nemlig adskiligt at bemærke; af interesse er især inventar (fransk og italiensk har to sæt pronomener, dansk har kun ét), kasusdistribution samt konstituenternes rækkefølge i paratagmer. Det komparative blik på disse forhold giver blandt andet anledning til diskussion af forholdet mellem typologi og genealogi og af forholdet mellem norm og usus.

4.1. Inventar

Som tidligere anført har fransk og italiensk to sæt pronomener, ubundne og bundne; det har dansk ikke. Fransk og italiensk er altså ens på dette punkt i sammenligning med dansk. Pronomenerne i fransk og italiensk har samme

etymologiske ophav og ligner hinanden meget morfologisk, men alligevel forvaltes de forskelligt.

Fransk har kun ét sæt ubundne pronomener, hvilket bevirker at det faktisk ikke giver mening at tale om kasusvalg. Formerne er kasusneutrale og har morfologisk sammenfald med de oprindeligt oblikke former. Heroverfor står italiensk som har to sæt ubundne pronomener, ét i nominativ og ét i oblik form. Denne forskel i de italienske pronomener er især markant i den traditionelle skriftssprogsnorm, hvor der konsekvent skelnes mellem brug af nominativformerne som subjekt og de oblikke former i andre ledfunktioner (se tabel 3). I moderne standarditaliensk er denne kasusdistribution reduceret til første og anden person singularis, mens kasusforskellen er neutraliseret i tredje person både singularis og pluralis (se tabel 4). I italiensk klassificeres subjektspronomenene i tredje person singularis, *egli* og *ella*, traditionelt som betonedede pronomener. De er dog i modsætning til de øvrige subjektspronomenener ikke ubundne, idet de er bundet til subjektets kanoniske plads før verbalet, jf. Maiden (1998: 180), som anvender betegnelsen ‘semiklitisk’.

4.2. Rækkefølge i paratagmer

I paratagmer hvor der indgår et personligt pronomen, vil der naturligt være en rækkefølge af konstituenterne. Materialet fordeler sig på to typer paratagmer, nemlig dem der består af et pronomen og et nominalt led der ikke er et personligt pronomen (*min mand og jeg*), samt dem der består af to (eller flere) personlige pronomener (*ham og hende*). Vi kan se visse mønstre som trækker i samme retning i alle tre sprog, og andre mønstre der er sprogspecifikke. Rækkefølgen afhænger bl.a. af hvilke personer der indgår i paratagmet.

For dansks vedkommende er der stor forskel på om der indgår et pronomen i første person singularis eller ej. Hvis paratagmet indeholder *jeg* eller *mig*, står dette pronomen typisk til sidst. Der er 4994 paratagmer med kombinationen *og jeg/mig* mod 938 med kombinationen *jeg/mig og*, hvilket vil sige at der er cirka 5 gange så mange med pronomenet til sidst som med pronomenet forrest. Ved alle de andre pronomener forholder det sig omvendt. Der er 7381 paratagmer med pronomenet først, mod 605 med pronomenet til sidst. Der er altså mere end 10 gange så mange med pronomenet først snarere end sidst i paratagmet.²

På fransk er der tilsyneladende ret klare tendenser når det gælder ræk-

2. Der er stort set ikke nogen forekomster med *og de/dem* uden yderligere specifikation når *de/dem* står sidst i et paratagme.

kefølgen i paratagmet. Når paratagmet består af et personligt pronomen sideordnet med en anden type nominalt led, er tendensen at *moi* står til sidst (454 eksempler ud af i alt 469 forekomster med *moi*), undtagen når det sideordnede led er af typen possessiv artikel + substantiv. Her er der en meget klar tendens til at den possessive artikel + substantiv står sidst i paratagmet, uanset hvilket personligt pronomen det kombineres med, idet det er tilfældet i samtlige 46 eksempler. Når et personligt pronomen kombineres med et proprium, står pronomenet oftest sidst i paratagmet. Når paratagmet udelukkende består af personlige pronomener står *toi*, *lui* og *elle* typisk først; det gælder også for *vous*, i modsætning til *moi* og *nous*, der normalt optræder til sidst i paratagmet.

På italiensk ses der i forbindelse med sideordning mellem et personligt pronomen og en anden nominal størrelse ingen tydelige tendenser til en fast rækkefølge. I paratagmer bestående af personlige pronomener i første og anden person singularis er rækkefølgen *tu e io* så godt som fast når der anvendes to former i nominativ (151 eksempler, men kun fem eksempler på *io e tu*), mens rækkefølgen i mismatch-eksempler er den omvendte, altså *io e te* (191 eksempler over for to eksempler på *te e io*). I kombinationen første person singularis sideordnet med tredje person singularis er der en overvægt af eksempler hvor første person kommer først: rækkefølgen *io e lui/lei* dækker således ca. to tredjedele af eksemplerne, og *lui/lei e io* den sidste tredjedel. I tredje person finder vi altid de oprindeligt oblique former (*lui* og *lei*) i paratagmer idet subjektspronomenene (*egli* og *ella*) er verbalt bundne og ikke kan anvendes i paratagmer.

4.3. Mismatch og rækkefølge

Som tidligere anført har dansk og italiensk mulighed for mismatch, det har fransk ikke (se også Benveniste 1966: 198). På grund af de særlige forhold i fransk kan man nemlig slet ikke forestille sig mismatch-eksempler idet der reelt ikke er nogen valgmulighed mellem to former.

I det danske materiale forekommer der kun tre mismatch-eksempler. I disse er rækkefølgen nominativ efterfulgt af oblik form:

- (26) De havde misforstået alt, **hun og ham** – troet, at det nye brød frem gennem dem
- (27) et lille bevis over for andre på at de hørte sammen, **han og hende**
- (28) De selv, **han og hende**, fyldte flere maskiner, og satte sig derpå for at vente på vasken

Dog er forholdene lidt anderledes i 1. person singularis (*og jeg*). Se mere herom i afsnit 4.4.

I italiensk er det i visse tilfælde snarere reglen end undtagelsen at have en blanding af kasus i parataktiske forbindelser. Det gælder i kombinationen første person singularis og anden person singularis, hvor første person altid står i nominativ (*io*) og anden person i oblik form (*te*), jf. eksempel (17) og (18). De italienske tredjepersonspronomener i nominativ er verbalt bundne, og det er ikke muligt at finde dem i et paratagme. I stedet anvendes de oprindeligt oblique former, også som subjekt, jf. eksempel (29) og (30). Disse kan indgå i paratagmer af typen *io e lui/lei*, *tu e lui/lei*, og selvom *lui* og *lei* på mange punkter har fortrængt de oprindelige subjektspronomen, må disse kombinationer formelt opfattes som mismatch:

(29) *Non volevo che restassimo **io e lui** soltanto [...]*

‘Jeg ville ikke at jeg og ham blev alene tilbage’

(30) *Ma anche se **tu e lei** siete sullo stesso pianeta [...]*

‘Men selv om du og hende befinder jer på den samme planet [...]

4.4. Norm og usus og rækkefølge

Som nævnt i indledningen har der traditionelt været stærke normerende kræfter på spil i forbindelse med distributionen af de personlige pronomen. Dette afspejler sig tilsyneladende ved rækkefølgen af pronomen i paratagmer i de tre sprog. Standardgrammatikkerne siger generelt ikke noget om rækkefølgen af ubundne pronomen i paratagmer, men vi kan konstatere visse tendenser der afspejler sociale høflighedsnormer.

I afsnit 4.2 blev det nævnt at der i dansk er en stor overvægt af forekomster hvor et pronomen i første person singularis er placeret sidst i paratagmet. Dette hænger formodentlig sammen med at man fra barnsben af sine omgivelser (skole, hjem, lokalmiljø) lærer at det er uhøfligt at nævne sig selv først. Dette er en udmøntning af en mere generel adfærdsregel om at man ikke må mase sig frem foran andre, fx ved spisebordet, på vej gennem en dør eller i køen i supermarkedet. Denne adfærdsregel har afsmittende effekt på det sproglige, hvor det er helt almindeligt at håndhæve at det mest høflige er at nævne andre før sig selv. Dette kan altså forklare den store forskel på rækkefølgen i danske paratagmer nævnt i afsnit 4.3, hvor *og jeg/mig* er langt hyppigere end *jeg/mig og*, mens det forholder sig omvendt ved alle andre pronomen. Samme tendens findes i fransk, hvor det ifølge

Sandfeld (1970 [1928]: 95) er “god tone at den der taler nævner sig selv til sidst” (vores oversættelse), hvilket dog ikke altid respekteres i uformelt sprog. Her spiller hierarkiske forhold dog også ind, således at fx *moi et un domestique* (‘mig og et tyende’) tilsidesætter den gode tone.

Endnu en effekt af opdragelse og normering finder man i forbindelse med selve strengen *og jeg* i dansk. I hvert fald siden slutningen af 1800-tallet (jf. Jensen 2018) har man kunnet bruge oblik form i paratagmer. Det afstedkommer dels variation (hvor både nominativ og oblik form kan bruges i subjektsfunktion), dels – og måske netop på grund deraf – en normkonflikt, hvor man i visse kredse anser det for finere at gøre det oprindelige, nemlig kun at bruge nominativ i subjektsfunktion. Hvis man som barn siger *mig og Peter*, bliver man ofte rettet til at sige *Peter og jeg*. Rettelsen i kasus skyldes normkonflikten, rettelsen i rækkefølge skyldes den ovenfor nævnte adfærdsregel der kræver at man ikke sætter sig selv før andre.

Disse rettelser resulterer i at *og jeg* af nogle kan opfattes som den eneste rigtige måde at danne paratagmer på hvori der indgår et pronomener i første person singularis. I løbet af 1900-tallet har man kunnet iagttage at denne form er begyndt at vise sig i nominaler der ikke fungerer som subjekt. Eksempel (4) ovenfor hvor *og jeg* optræder i en styrelse (*uden far og jeg*), er mindre usædvanligt end man kunne tro (se også Jensen 2018). Også dette udsættes for normeringsbestrebelse idet nogle anser *og jeg* uden for subjektsfunktion for hyperkorrektion og dårligt dansk.

I fransk er det ifølge Togeby (1974: 106) netop i forbindelse med paratagmer at brugen af oblik form som subjekt først manifesterer sig; dette sker fra midten af det 12. århundrede. Nye data bekræfter at der på fransk ikke er samme mulighed for mismatch som på dansk og italiensk. Der er dog i datamaterialet fundet to eksempler hvor der ikke er anvendt ubundne pronomener, i begge tilfælde ved sidestilling af to pronomener og i begge tilfælde med pronomener i tredje person. Dette er værd at bemærke da en forekomst med det bundne første persons pronomener *je* er endnu mere utænkelig, idet man ikke kan betone en stavelse der indeholder svagtryksvokalen /ə/.

- (31) *Car justement, [...], il et elle en ont marre, ...*
 ‘For netop, han og hun er trætte af det, ...’
- (32) *Ils et elles ne peuvent pas faire autrement...*
 ‘De (maskulinum) og de (femininum) kan ikke gøre andet...’

Disse eksempler må siges at være undtagelser, og da femininumformen af det bundne pronomen både i singularis (31) og pluralis (32) er identisk med det ubundne, er det kun pronomenerne i maskulinum der er entydigt bundne. Principielt kan det derfor ikke udelukkes at der her er tale om mismatch, men det kan ikke afgøres. Under alle omstændigheder står disse to eksempler alene, og eftersom brugen af den ubundne form har ligget fast i adskillige århundreder, er der næppe anledning til at tolke disse to forekomster som eksempler på hyperkorrektion.

I italiensk foreskriver den traditionelle italienske skriftsprogsnorm ganske vist brug af formerne i nominativ i subjekt, men ikke desto mindre ses der allerede i 1200-tallet en tendens til at benytte oblikke former som subjekt, især i tredje person singularis (*lui/lei* i stedet for *egli/ella*), når subjektet ikke står på sin kanoniske plads umiddelbart før en finit verbalform (Egerland & Cardinaletti 2010: 405). Senere, i 1400-tallet, ses den samme tendens i anden person singularis (*te* i stedet for *tu*). Det ses bl.a. som subjekt for infinitte verbalformer, som altid er efterstillet, i elliptiske konstruktioner når subjektet står isoleret (dvs. løsrevet fra verbalformen) og i sammenligninger. Den norm der foreskriver *egli* og *ella* som subjekt, blev fastlagt i begyndelsen af 1500-tallet og var gældende langt op i tiden. Et opgør med denne norm finder vi hos forfatteren Alessandro Manzoni, der i forbindelse med sin omskrivning af *I promessi sposi* i 1840 næsten konsekvent udskiftede forekomster af *egli* og *ella* med henholdsvis *lui* og *lei*. I moderne italiensk kan *egli* og *ella* kun bruges som subjekt i positionen umiddelbart før en finit verbalform, og de kan ikke som andre subjektspronomen adskilles fra verbalformen af fx en relativsætning. Endvidere kan de ikke anvendes isoleret (uden en verbalform), og de kan ikke indgå i paratagmer med et andet nominalsyntaxme. I modsætning til *lui* og *lei* kan de ikke bruges med deiktisk reference. Vi kan i forbindelse med subjektspronomenerne *egli* og *ella*, senere også *tu*, tale om en svækkelse hvor de har mistet deres status som betonede/ubundne størrelser, men til gengæld fået en fast placering lige før verbalet; med Maidens ord har de fået karakter af at være semiklitiske (1998: 176; 180). På moderne standarditaliensk betragtes det ikke længere som et brud på normen at bruge de oblikke former i tredje person som subjekt.

5. Konklusion: Hvor er den franske forbindelse?

Vi havde som udgangspunkt ventet at finde markante lighedspunkter mellem dansk og fransk i brugen af personlige pronomen. I tidligere arbejder har vi set at dansk og fransk på visse punkter ligner hinanden,

mens italiensk skiller sig ud; for eksempel har både dansk og fransk udviklet obligatorisk subjekt, mens italiensk ikke har (Kragh et al. 2014). At der skulle være ligheder mellem fransk og dansk sprogstruktur, er i øvrigt ikke en fremmed tanke. Allerede for over 100 år siden skrev Lefolii (1871: 90) således at der “i det hele taget i Sproget [er] en Bevægelse hen imod at bruge Afhængighedsformen som det franske Sprogs pronoms absolut. Sterkest træder dette frem, naar det i jydsk Tale ofte hedder: *Min Broder og mig* eller *mig og min Broder kom ved vor Farbroders Død i Besiddelse af en stor Formue*”. Også Mikkelsen henviste til fransk *moi* når han ville anskueliggøre hvordan dansk *mig* bruges ved subjektsprædikativer (Mikkelsen 1894: 321) og under visse omstændigheder ved subjekter (Mikkelsen 1975 [1911]: 238). Jørgensen (2017) kalder et af sine igangværende projekter om morfosyntaktiske ligheder i brugen af personlige pronomener i dansk og fransk for “The French Connection”.

Vi havde derfor forventet at dansk og fransk i højere grad fulgte hinanden hvad angår kasusdistributionen i paratagmer. Vi kan se at man i franske paratagmer konsekvent bruger de ubundne pronomener, *moi*, *toi* etc. I dansk forholder det sig ikke sådan: Her bruger man til dels nominativ, til dels oblik form. Oven i købet kan man i dansk finde eksempler på såkaldt mismatch, det kan man ikke i fransk, men til gengæld godt i italiensk. Vi havde også ventet at danske paratagmer i ekstraposition ville stå i oblik form, ligesom andre (ikke-parataktiske) personlige pronomener i denne position – og ligesom i fransk, jf. afsnit 2. Men også her forholder det sig anderledes: I dansk finder man både nominativ og oblik form i paratagmer, jf. eksemplerne (5) - (8); det samme gør sig gældende for italiensk, jf. eksemplerne (17) - (21). Den manglende parallelitet på disse punkter kan skyldes at dansk og fransk trods alt er mindre sammenlignelige end ellers antaget. Dansk har et sæt personlige pronomener med kasusbøjning i to former og tilhørende kasusdistribution, mens fransk har to sæt personlige pronomener, hvoraf det sæt der bruges ved paratagmer, kun findes i en form. I sammenligning hermed kan vi se at italiensk ligesom fransk har to sæt personlige pronomener men med kasusbøjning ligesom dansk; dette giver mulighed for mismatch. Der er overensstemmelse mellem fransk og italiensk med hensyn til fordelingen af de to sæt pronomener, men mens kasusdistinktionen på fransk er neutraliseret, opretholdes der på italiensk en delvis skelnen mellem nominativ og oblik kasus.

Undersøgelserne har altså vist at der ikke var den forventede forbindelse mellem dansk og fransk, men at der til gengæld er en bevægelse i italiensk

på vej mod den franske model med kasusneutralisering i forbindelse med de ubundne/betonede pronomener. Desuden er der en klar forbindelse mellem dansk og italiensk i muligheden for mismatch.

Om forfatterne

Eva Skaft Jensen, dr. phil., seniorforsker, Dansk Sprognævn.

Kirsten A. Jeppesen Kragh, lektor, ph.d., Institut for Engelsk, Germansk og Romansk, Københavns Universitet.

Erling Strudsholm, lektor, ph. d., Institut for Engelsk, Germansk og Romansk, Københavns Universitet.

Litteratur

Benveniste, É. (1966): *Problèmes de linguistique générale 1*. Paris: Éditions Gallimard.

Cordin, P. & Calabrese, A. (1988): I pronomi personali. I: *Grande grammatica italiana di consultazione 1*. Renzi, L. (red.). Bologna: Il Mulino, 535-592.

Diderichsen, P. 1987 [1946]: *Elementær Dansk Grammatik* (3. udg.). København: Gyldendal.

Diderichsen, P. (1952): De tre hovedarter af grammatisk forbindelse. Bidrag til en analyse af lingvistikens metasprog. I: *Festskrift til L. L. Hammerich*. Bach, H. (red.). København: Gad, 89-104.

Egerland, V. & Cardinaletti, A. (2010): I pronomi personali e riflessivi. I: *Grammatica dell'italiano antico 1*. Salvi, G. & Renzi, L. (red.). Bologna: Il Mulino, 401-467.

Hansen, Aa. (1965): *Vort vanskelige sprog* (2. udg.). København: Grafisk forlag.

Hansen, E. (1972): Dr. Jekyll og Mr. Hyde i Dansk Grammatik. En filologisk skitse. *Papir I, bunke 4* (genoptrykt i *Glæden ved grammatik. Udvalgte artikler og afhandlinger 2001*, 98-110), 1-13.

Hansen, E. (1993): *Rigtigt dansk* (2. udg.). København: Hans Reitzels Forlag.

Hansen, E. & L. Heltoft (2011): *Grammatik over det danske sprog*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab & Odense: Syddansk Universitetsforlag.

Heltoft, L. (1997): Hvem opslugte hvo. Et bidrag til beskrivelsen af det danske kasussystems udvikling. I: *Ord, Sprog oc artige Dict. Festskrift til Poul Lindegård Hjorth*. Lundgreen-Nielsen, F., Nielsen, M.A. & Sørensen, J.K. (red.). København: Universitets-Jubilæets danske Samfund & C. A. Reitzel, 227-256.

- Jensen, E.S. (2018): Norm, usus og korpus. I: *Dansk til det 21. Århundrede - sprog og samfund*. Christensen, T.K., Fogtmann, C., Jensen, T.J., Karrebæk, M.S., Maegaard, M., Pharao, N. & Quist, P. (red.). København: U Press, 171-182.
- Johannessen, J.B. (2014): Case in coordinated conjuncts. *Nordic Atlas of Language Structures Journal* 1, 18-27.
- Jørgensen, H. (2000): *Studien zur Morphologie und Syntax der festlandskandinavischen Personalpronomina - mit besonderer Berücksichtigung des Dänischen*. Århus: Aarhus University Press.
- Jørgensen, H. (2017): *The French Connection – analogies in morphology and syntax between French and Mainland Scandinavian personal pronouns*. Paper presented at the Workshop on case-impoverished Germanic.
- Kragh, K.J., Jensen, E.S. & Strudsholm, E. (2014): Med og uden subjekt. I: *Ny forskning i grammatik* 21. Birkelund, M., Fernández, S.S., Jørgensen, H., Kratschmer, A. & Nølle, H. (red.). Odense: Institut for Sprog og Kommunikation, Syddansk Universitet, 143-162.
- Lefolii, H.H. (1871): *Sproglærens Grundbegreber, som de komme til Udtryk i Modersmaalets Sprogform. Bidrag til dansk Sproglære*. Kjøbenhavn: C.A. Reitzels Forlag.
- Lundskær-Nielsen, T. & P. Holmes 2010 [1995]: *Danish - a comprehensive grammar* (2. udg.). London, New York: Routledge.
- Maiden, M. (1998): *Storia linguistica dell'italiano*. Bologna: Il Mulino.
- Mikkelsen, K. (1894): *Dansk Sproglære, med sproghistoriske Tillæg: Haandbog for Lærere og Viderekomne*. København: Lehmann & Stage.
- Mikkelsen, K. 1975 [1911]: *Dansk ordføjningslære med sproghistoriske tillæg* (genoptrykt og forsynet med index). København: Hans Reitzels Forlag.
- Parrott, J.K. (2009): Danish vestigal case and the acquisition of vocabulary in distributed morphology. *Biolinguistics* 3, 270-304.
- Salvi, G. & Vanelli, L. (2004): *Nuova grammatica italiana*. Bologna: Il Mulino.
- Sandfeld, K. (1970 [1928]): *Syntaxe du français contemporain. Les pronoms (I)*. Paris: Éditions Champion.
- Schack, J. (2013): Dig og mig og vi to. Synspunkter på kasus i moderne dansk. *NyS. Nydanske sprogstudier* 45, 48-72.
- Schøsler, L. & Strudsholm, E. (2013): Preservation, modification, and innovation. Paradigmatic reorganisation of the system of personal pronouns - from Latin into Modern Italian. I: *Deixis and pronouns in Romance languages*. Kragh, K. J. & Lindschouw, J. (red.). Amsterdam, Philadelphia: Benjamins, 49-68.

- Sigurðsson, H.Á. (2006): The Nom/Acc alternation in Germanic. I: *Comparative studies in germanic syntax*. Hartmann, J. & Molnárfi, L. (red.). Amsterdam, Philadelphia: Benjamins, 15-50.
- Togeb, K. (1974): *Précis historique de grammaire française*. København: Akademisk Forlag.

Sondringen mellem grammatiske og leksikalske præpositioner

Maria Messerschmidt, Kasper Boye,
Mathilde Marie Overmark,
Sofie Theilmann Kristensen & Peter Harder

Abstract

The class of prepositions is not a homogenous class with respect to grammatical status. Some prepositions can be classified as lexical and others as grammatical. In this paper, we argue that modifiability is a diagnostic criterion which can be used for such a classification, and we provide an approach to the analysis of prepositions based on this criterion. The analysis is demonstrated on several Danish prepositions, and the classification is then tested against data from an agrammatic speaker.

Nøgleord: præpositioner, grammatik, leksikon, modificérbarhed, agrammatisme

1. Indledning

I mange tilgange til lingvistisk teori opdeles ord i to slags: dem, der tilhører leksikon, og dem, der hører under grammatikken. De to slags ord betegnes ofte som hhv. indholds- og funktionsord, og det antages som regel, at de første danner åbne ordklasser, mens de sidste danner lukkede klasser. Men sondringer mellem grammatik og leksikon, som er baseret på indhold vs. funktion og åbne vs. lukkede ordklasser, er problematiske. Betegnelserne og kategoriseringen antyder, at funktionsord ikke har indhold, og indholdsord ingen funktion, og det er selvfølgelig ikke tilfældet. Desuden implicerer henvisningen til hhv. åbne og lukkede ordklasser, at alle elementer i en

given ordklasse må have samme status som enten grammatisk eller leksikalsk. Dette er heller ikke tilfældet. Sammenlign fx *har* i eksempel (1) og (2).

- (1) Søren har to missede opkald.
- (2) Søren har misset to opkald.
- (3) Søren's to missede opkald.

I eksempel (1) er *har* et leksikalsk fuldverb, der udtrykker en slags ejerforhold, og i eksempel (2) er det et grammatisk hjælpeverb. *Have* tilhører den åbne ordklasse verber i begge tilfælde, og selv om man antog en underordklasse af hjælpeverber, som var lukket, ville den overordnede ordklasse stadig være åben.

Det er heller ikke sådan, at det indhold, der kan udtrykkes med et leksikalsk element (som ejerforholdet i (1)), kun kan udtrykkes på denne måde. I (3) er et lignende ejerforhold udtrykt med det grammatiske suffiks *-s*. Nogenlunde det samme indhold kan altså udtrykkes af enten et grammatisk eller et leksikalsk element, og den samme ordklasse kan indeholde både grammatiske og leksikalske elementer.

Verber er det prototypiske eksempel på en ordklasse med både grammatiske og leksikalske medlemmer, men det er ikke den eneste ordklasse, der på denne måde er heterogen. Der er flere af de såkaldt lukkede ordklasser, der har medlemmer af begge typer. Undersøgelser har fx vist, at selv den relativt lille (og lukkede) klasse af pronominer i både fransk og dansk indeholder både grammatiske og leksikalske elementer (Brink 2014; Ishkhanyan et al. 2017). Men især klassen af præpositioner er interessant i denne sammenhæng. Eftersom de udgør en lukket klasse, er det naturligt at opfatte dem som grammatiske, og det gør nogle (fx Harley 2006: 77, 118; jf. Chomsky 1981: 48). Andre hæfter sig ved, at præpositioner har egenskaber, der findes hos klart leksikalske elementer – fx kan de tilskrive kasus – og ser dem som leksikalske, på trods af at de udgør en lukket klasse (fx Jackendoff 1973; Leikin 2002). Atter andre ser præpositioner som grammatisk-leksikalske hybrider (fx Mardale 2011; Bordet & Jamet 2010) eller netop som en heterogen klasse, som omfatter både leksikalske og grammatiske medlemmer, der kan skelnes fra hinanden ved muligheden for substitution (Friederici 1982; grammatiske præpositioner er dem, der ikke kan substitueres), på semantisk grundlag (se fx Littlefield 2005; grammatiske præpositioner er dem, der har begrænset eller intet indhold) eller på grundlag af teoretisk baserede stipuleringer (Kean 1979; grammatiske præpositioner er dem, der styres af en syntaktisk regel).

I denne artikel argumenterer vi på baggrund af teorien om sondringen mellem grammatik og leksikon i Boye & Harder (2012) for, at præpositions-klassen er heterogen. Vi afleder af teorien et kriterium for at skelne mellem leksikalske og grammatiske præpositioner i dansk, hvorpå vi foreslår en klassifikation af udvalgte danske præpositioner. Denne klassifikation efterprøves dernæst i en analyse af talesprogsdata fra en patient med den type afasi, der kaldes agrammatisme, idet det forudsiges, at agrammatisme påvirker produktionen af grammatiske præpositioner mere end produktionen af leksikalske.

Artiklen er struktureret som følger: I afsnit 2 gennemgår vi kort teorien i Boye & Harder (2012), idet vi påpeger, at de eksisterende kriterier for sondringen mellem grammatisk og leksikalsk ikke lader sig anvende på præpositioner. I afsnit 3 udleder vi derfor et nyt kriterium af teorien: modifierbarhed. I afsnit 4 demonstrerer vi, hvorledes dette kriterium kan anvendes på udvalgte danske præpositioner. Afsnit 5 og 6 handler om agrammatisme. I afsnit 5 skitserer vi, hvad agrammatisme er, og hvorfor det er særlig relevant at kigge på agrammatiske data i forbindelse med en klassifikation af grammatiske og leksikalske sproglige elementer. I afsnit 6 konfronterer vi først klassifikationen af udvalgte danske præpositioner med talesprogsdata fra en agrammatisk taler for at undersøge, om klassifikationen er ikke bare lingvistisk, men også neurolingvistisk holdbar. Derpå sammenholder vi resultatet af konfrontationen med resultatet af en undersøgelse af fuld- vs. hjælpeverber i agrammatisk tale. Artiklen afsluttes med en konklusion i afsnit 7.

2. En funktionel teori om grammatisk status

Boye & Harder (2012) konfronterer problemerne med de traditionelle sondringer mellem grammatiske og leksikalske elementer, herunder sondringer, der henviser til åbne og lukkede klasser eller til indholds- og funktionsord. Som et alternativ opstilles en usus- og funktionsbaseret teori om, hvad det vil sige, at et sprogligt element er hhv. grammatisk eller leksikalsk. Den centrale ide er, at sondringen mellem grammatik og leksikon er en konventionalisering af en informationsprominenskontrast, som hjælper os med at rette vores opmærksomhed mod det mest relevante i en sproglig meddelelse. Leksikalske udtryk er kendetegnede ved, at de har et potentiale til at udtrykke det primære indhold (dvs. den mest prominente information) i en ytring. I modsætning hertil er grammatiske udtryk kendetegnede ved

ikke at have dette potentiale. De er konventionelt sekundære og kan ikke bruges til at udtrykke den mest prominente del af en ytring.

Grammatiske udtryk er altså pr. konvention diskursivt sekundære i forhold til et eller flere andre udtryk, som kan kaldes deres værtsudtryk. På grund af denne sekundære status er de strukturelt og indholdsmæssigt afhængige af deres værtsudtryk. Derimod er i hvert fald nogle leksikalske udtryk uafhængige af et værtsudtryk; man kan fx sige *brand!* i isolation. Når sproglige udtryk kombineres til større helheder, er helheden leksikalisk (i modsætning til grammatisk – dvs. ikke i betydningen ‘leksikaliseret som enhed’), hvis den indeholder mindst ét leksikalisk element, dvs. mindst ét element, der har potentiale til at udtrykke det primære indhold i en ytring.

Sproglige udtryk kan klassificeres som hhv. grammatiske eller leksikalske, idet man afprøver, om de kan have diskursivt primær status. Hvis et udtryk kan det, er det leksikalisk. Hvis ikke, er det grammatisk. I Boye & Harder (2012) opstilles to diagnostiske kriterier for at sondre mellem leksikalske og grammatiske elementer, der begge betjener sig af mekanismer til at markere diskursivt primær status: fokuserbarhed og adresserbarhed. Leksikalske elementer kan fokuseres eller adresseres i den efterfølgende diskurs, mens grammatiske elementer ikke kan fokuseres eller adresseres (i hvert fald ikke uden en korrigerende effekt).

Disse kriterier kan udmøntes i sprogspecifikke test, der trækker på specifikke sprogs ressourcer for fokuserbarhed og adresserbarhed, fx fokuskonstruktioner som sætningskløvning og fokuspartikler (Kristensen & Boye 2016). Sådanne test har vist sig nyttige i forbindelse med klassifikation af pronominer (fx Brink 2014; Ishkhanyan et al. 2017), men de har nogle begrænsninger, fordi det kun er sætningsled og andre strukturelt selvstændige led, der kan fokuseres og adresseres. Dette giver en udfordring i forhold til netop præpositioner, som typisk er strukturelt afhængige af deres styrelse og derfor ikke kan fokuseres eller adresseres alene. Det er derfor nødvendigt at identificere og afprøve et nyt diagnostisk kriterium, der kan anvendes til klassifikationen af præpositioner. Vi foreslår her modifierbarhed som et sådant kriterium.

3. Modifierbarhed som diagnostisk kriterium

Modifierbarhed kan bruges som diagnostisk kriterium til klassifikationen af sproglige udtryk, fordi manglende modifierbarhed er en naturlig – om end ikke logisk – følge af, at grammatiske udtryk har sekundær status: Et udtryk, der er inhærent sekundært, er en dårlig kandidat til elaborering.

Det er det primære – det, der tiltrækker sig opmærksomhed – der mest oplagt kan elaboreres gennem modifikation. Eller omvendt: Modifikation elaborerer og tiltrækker sig derved opmærksomhed, hvorfor det går dårligt i spænd med sekundær status.

Grammatiske udtryk kan altså ikke modificeres alene, mens leksikalske udtryk, herunder komplekse udtryk, der indeholder et eller flere leksikalske elementer, kan modificeres (jf. også Rauh 1993). Dette kan illustreres med eksemplet i (5), hvor *han*, *løb*- og *hurtig*- er leksikalske udtryk, mens *ha(v)*-, *-r*, *-et* og *-t* er grammatiske udtryk. Adverbiet *hurtigt* modificerer verbet *løbe*, men det kan ikke modificere hjælpeverbet. Og suffikset *-r*, der udtrykker tempus, modificerer ikke hjælpeverbet alene, men hele sagforholdet inklusive perfektumbetydningen. Så selv om tempus morfologisk og udtryksmæssigt står som suffiks på hjælpeverbet, er det altså den større leksikalske helhed, der modificeres af tempus.

(5) Han har løbet hurtigt.

Modificerbarhed er ikke begrænset til sætningsled. Andre leksikalske udtryk kan også modificeres, og derfor er dette kriterium særligt anvendeligt til en ordklasse som præpositioner.

Modificerbarhed som diagnostisk kriterium til klassifikationen af sproglige udtryk som leksikalske eller grammatiske kan i princippet anvendes på alle sprog. Men ligesom for fokuserbarhed er det nødvendigt at definere de sprogspecifikke strategier for de relevante typer modifikation og at udmønte kriteriet i sprogspecifikke test, der kan bruges til at afprøve, om et givet udtryk er modificerbart eller ej i det pågældende sprog.

4. Modificerbarhed anvendt på danske præpositioner

I det følgende vil vi opstille en sådan test for danske præpositioner.

4.1. Strategi og testdesign

Omdrejningspunktet for testen er, at nogle danske præpositioner kan modificeres af visse adverbier. Fx kan præpositionen *før* i (6) modificeres af adverbiet *kort*, i modsætning til hvad der gælder for præpositionen *for* i (7).

(6) Kort før hende sang han.

(7) *Kort for hende sang han.

Ifølge modifikationskriteriet er *før* altså leksikalsk, mens *for* er grammatisk.

Modifikationskriteriet er forbundet med teoretiske og praktiske problemer, som vi vil løse i det følgende.

Det første problem er, at de adverbier, der kan modificere præpositioner, også ofte kan bruges i andre funktioner, og at det i nogle tilfælde kan være svært at skelne adverbialer i sådanne funktioner fra præpositionsmodifikatorer. Det gælder i en sætning som *han sang kort for hende*, hvor *kort* entydigt angiver verbalhandlingens omfang, men kan forveksles med en præpositionsmodifikator, fordi det er placeret umiddelbart før præpositionen. For at udelukke sådanne forvekslinger har vi i en del af eksemplerne i denne artikel flyttet præpositionsfrasen (inklusive modifikatoren) op i sætningens forfelt for at disambiguere læsningen. Dette er fx tilfældet i (6) og (7).

Det andet problem er, at hvis en præposition skal kunne modificeres selvstændigt, kræver det ikke blot, at den er modificerbar og dermed leksikalsk, men også at det modificerende adverbium er semantisk kompatibelt med den. Præpositionen *før* kan fx modificeres af *kort*, som vi har set, og *på* kan modificeres af *midt*, men det omvendte er ikke tilfældet: Præpositionen *før* kan ikke modificeres af *midt*, og *på* ikke af *kort*.

Det kan tænkes, at der ikke til alle leksikalske præpositioner hører et semantisk kompatibelt adverbium. Med andre ord kan det tænkes, at nogle præpositioner er modificerbare, uden at der forefindes et adverbium, der kan modificere det. Hvis det er tilfældet, er modifikationskriteriet uskarpt, idet det så ikke blot klassificerer umodificerbare præpositioner som grammatiske, men også modificerbare, dvs. egentlig leksikalske, præpositioner, der blot ikke har et semantisk kompatibelt adverbium. Omvendt kan man imidlertid antage, at når en given præposition ikke har et semantisk kompatibelt adverbium, er det nok, fordi der ikke er behov for at modificere den – fordi den er grammatisk.

Det tredje problem kan formuleres med et spørgsmål: Hvordan kan vi vide, at det i sætninger som (6) netop er præpositionen, der modificeres, og ikke hele præpositionsfrasen (eller i hvert fald X-bar-teoriens P)? Det kan vi vha. en substitutionstest. En præpositionsfrase, dvs. en præposition plus styrelse, kan fungere som adverbial og kan som sådant normalt substitueres med proformen *der* (eller evt. *da*). Dette er eksemplificeret i (9), hvor præpositionsfrasen fra (8) *på bordet* er substitueret med *der*.

- (8) Han satte vassen på bordet.
 (9) Han satte vassen der.
 (10) Han satte vassen midt på bordet.
 (11) *Han satte vassen midt der.

I eksempel (10) er der tilføjet det modificerende adverbium *midt* før præpositionsfrasen. Hvis *midt* modificerede hele *på bordet*, ville det være muligt at substituere *på bordet* med *der* som ovenfor i (9) og samtidig bevare *midt* som modifikator. Men som eksempel (11) viser, er dette ikke muligt. *På bordet* kan ikke substitueres med *der*, mens *midt* bevares, fordi præpositionen plus styrelse i dette tilfælde ikke udgør en helhed uden modifikation. Eller sagt på en anden måde: Præpositionen alene modificeres af adverbiet *midt*, inden denne helhed kombineres med styrelsen. Præpositionen *på* i denne konstruktion kan derfor klassificeres som leksikalsk.

Denne analyse indebærer, at præpositionsfraser med leksikalske og grammatiske præpositioner har forskellige strukturelle muligheder. Den traditionelle (X-bar-teoretiske) måde at analysere en præpositionsfrases interne struktur på er illustreret i (12) (fx O’Grady, Archibald & Katamba 2011: 161). I denne analyse kombineres præpositionen med styrelsen, før modifikationen tilføjes. Denne analyse afspejler, hvordan den interne struktur i en præpositionsfrase med en grammatisk præposition ser ud, da en modifikation i forbindelse hermed ville modificere helheden af præposition og styrelse, men som vi så ovenfor, afspejler den ikke de strukturelle muligheder i en præpositionsfrase med en leksikalsk præposition. En alternativ analyse, der bedre afspejler muligheden for, at en leksikalsk præposition kan modificeres alene, er vist i (13). I denne analyse modificerer *midt* præpositionen før kombination med styrelsen – præcis den struktur, substitutionstesten afslørede.

(12) [kun   *kort   [for   hende]]
       P’-modifikator   Præposition   Styrelse

(13) [kun   [[kort   før]   hende]]
       P’-modifikator   P-modifikator   Præposition   Styrelse

4.2. *Præpositionsmodificerende adverbier*

For at kunne udmønte modifikationskriteriet i en dansk test må vi have et inventar af præpositionsmodificerende adverbier. Substitutionstesten, der blev omtalt ovenfor, kan anvendes til at identificere sådanne adverbier. Den

har dog en begrænsning: Den kan kun anvendes til en mindre delmængde af præpositioner, nemlig *dem*, der har statisk lokativ eller temporal betydning, fordi disse er semantisk kompatible med proformerne *der* eller *da*. Der findes ikke andre simple proformer i dansk, der kan erstatte præpositionsfraser. Det begrænser principielt muligheden for at identificere præpositionsmodificerende adverbier.

Det er dog muligt at identificere en række sådanne adverbier. Vi har allerede set, at adverbierne *midt* og *kort* kan modificere præpositioner som henholdsvis *på* og *før*. Andre adverbier, der kan modificere præpositioner, er *præcis*, *umiddelbart* og *lige* (i betydningen ‘præcis’), og der er sandsynligvis flere. Alle disse adverbier kan også have andre funktioner og betydninger, hvor de modificerer andre elementer, og det er derfor nødvendigt at tjekke i hvert tilfælde, at der er tale om den rette betydning af adverbiet. Det er dog kendetegnende for de fleste af disse adverbier, at de ikke kan modificere adverbialle størrelser som fx præpositionsfraser. Som vist ovenfor i eksempel (11) kan adverbiet *midt* fx ikke modificere den adverbialle proform *der*. Det vil sige, at vi har en gruppe af adverbier, der 1) kan modificere præpositioner og 2) ikke kan modificere præpositionsfraser. Det følger heraf, at alle præpositioner, der kan modificeres med et af disse adverbier, kan klassificeres som leksikalske, og at vi kan udelukke, at det i sådanne tilfælde er hele præpositionsfrasen, der modificeres.

De fleste af de præpositionsmodificerende adverbier, vi indtil videre har identificeret, er forholdsvis snævre i deres betydning, når de modificerer præpositioner. *Kort* kan bruges om rumlig eller tidslig afstand fra en eller anden ting eller begivenhed, og *midt* kræver, at der er tale om en flerdimensionel lokation eller en temporal periode, der kan have en midte. Det semantisk bredeste af de præpositionsmodificerende adverbier er *lige*, og på engelsk er *right* (‘lige’) også det præpositionsmodificerende adverbium, der ofte anføres (fx Rauh 1993). Men det danske *lige* har flere betydninger, og i nogle af dem kan *lige*, i modsætning til det engelske *right*, også modificere adverbialer. Sammenlign fx de danske sætninger og deres engelske oversættelser i (14) og (15).

- (14a) Han kørte lige til grænsen.
 (14b) He drove right to the border.
 (15a) Han kørte lige hjem.
 (15b) He drove straight home.

Når det danske *lige* modificerer en leksikalsk præposition som i (14), kan det oversættes med *right* og betyder noget i retning af ‘præcis’ eller ‘hele vejen’, mens det må oversættes på anden vis i (15), hvor det modificerer adverbialet *hjem* og betyder ‘direkte’. Det, at *lige* også kan modificere adverbialer som *hjem*, gør, at det er sværere at bruge dansk *lige* end engelsk *right* til at klassificere præpositioner, og vi har derfor foretrukket at bruge nogle af de semantisk mere snævre præpositionsmodificerende adverbier til klassifikation, hvor det er muligt.

4.3. Eksempler på klassifikationen

Ifølge Retskrivningsordbogen (Dansk Sprognævn 2017) findes der 93 danske præpositioner. Disse inkluderer både simple præpositioner og morfologisk komplekse præpositioner, men ikke præpositioner, der består af flere ord. Nærværende klassifikation tager udgangspunkt i 11 af de mest frekvente præpositioner (ifølge KorpusDK) og nogle af de konstruktioner, de kan indgå i.

Visse konstruktionstyper er ekskluderet fra klassifikationen. Det drejer sig om idiomatiske eller faste udtryk og tryktabsforbindelser som fx *være helt efter bogen*, *finde på noget* eller *stå på bussen*, hvor præpositionen ikke kan betragtes som et selvstændigt udtryk, men udgør en del af et (uanalyserbart) leksikalsk hele og derfor ikke kan modificeres. I og med at sådanne præpositioner ikke kan modificeres selvstændigt, kunne vi klassificere disse som grammatiske, men da de andre dele af sådanne helheder heller ikke kan modificeres selvstændigt, ville det blive svært at identificere den leksikalske del af helheden. Vi afstår derfor i første omgang fra at klassificere præpositionerne i denne slags udtryk. Af praktiske årsager har vi heller ikke klassificeret præpositioner i præpositionsfraser, der ikke udgør selvstændige sætningsled, dvs. præpositionsfraser, der fungerer som adled til fx substantiver eller adjektiver.

Præposition	Konstruktion	Klassifikation	Eksempel
Af	AGENT[ARG]	GRAMMATISK	<i>Han blev kysset af hende.</i>
Efter	TID[ADJ]	LEKSIKALSK	<i>Han ankom efter middagen.</i>
Efter	PATIENT[ARG]	GRAMMATISK	<i>Han skød efter hunden.</i>
For	BENEFATIV[ARG]	GRAMMATISK	<i>Han købte gaven for hende.</i>
Før	TID[ADJ]	LEKSIKALSK	<i>Han ankom før middagen.</i>
Fra	LOKATION/TID[ADJ]	LEKSIKALSK	<i>De festede fra morgenstunden.</i>
Fra	KILDE[ADJ?]	GRAMMATISK	<i>De fik støtte fra nogle venner.</i>
I	LOKATION[ARG/ADJ]	LEKSIKALSK	<i>Han kastede mønten i brønden./ Han tabte nøglerne i butikken./ Han spiste isen i haven.</i>
I	PATIENT[ARG]	GRAMMATISK	<i>Han læste videre i bogen.</i>
Med	KOMITATIV[ADJ?]	GRAMMATISK	<i>Han dansede med hende.</i>
Med	THEME[ARG]	GRAMMATISK	<i>Han kastede med bolden.</i>
Over	LOKATION[ADJ]	LEKSIKALSK	<i>Han cyklede over marken.</i>
På	LOKATION[ARG/ADJ]	LEKSIKALSK	<i>Han satte vassen på bordet./ Han hyggede sig på Malta.</i>
På	PATIENT[ARG]	GRAMMATISK	<i>Han byggede videre på huset.</i>
Til	LOKATION[ADJ]	LEKSIKALSK	<i>Han kørte til grænsen.</i>
Til	MODTAGER[ARG]	GRAMMATISK	<i>Han gav gaven til hende.</i>

Tabel 1: Eksempel på klassifikationen. Konstruktionerne er opdelt efter semantisk rolle og overordnet grammatisk relation som verbalt argument [ARG] eller adjunkt [ADJ]. Spørgsmålstegn angiver, at vi ikke er sikre på klassifikationen.

Tabel 1 viser en række eksempler på klassifikationen. Som det fremgår, kan flere præpositioner være både grammatiske og leksikalske i forskellige konstruktioner. Eller rettere sagt: For flere præpositionsudtryk er det muligt at skelne mellem grammatiske og leksikalske indhold eller anvendelser – eller at skelne mellem homonyme grammatiske og leksikalske præpositionstegn.

De præpositioner (eller præpositionsanvendelser), der er klassificeret som leksikalske i tabellen, kan modificeres med et eller flere af de ovenfor omtalte præpositionsmodificerende adverbier. Analyserne af præpositionerne *for*, *før* og lokativisk *på* er gennemgået ovenfor (jf. eksemplerne (6)-(7) og (8)-(10)). I det følgende gennemgår vi kort analysen af patientmarkerende *på* samt analyserne af *efter*, *i* og *til*.

Lokativisk *på* kan modificeres af adverbiet *midt* (jf. eksempel (10) ovenfor) og må følgelig analyseres som leksikalsk. I modsætning hertil kan det patientmarkerende *på* i (16) ikke modificeres, og det må derfor være grammatisk; det er ikke muligt at skrive *midt på teorien*.

(16) *Han skrev midt på teorien.

Ved visse andre styrelser som fx *bogen* eller *taflen* ville det være muligt at modificere *på* i en sætning som (16), men da ville modifikationen netop fremtvinge en lokativisk, leksikalsk læsning af *på*.

Ligesom *på* har *efter* og *i* også både leksikalske og grammatiske varianter.

- (17) Han ankom kort efter middagen.
- (18) *Han skød kort efter målskiven.
- (19) Han sad og læste midt i haven.
- (20) *Han sad og læste midt i bogen.

Det sekventielle eller temporale *efter* i (17) kan modificeres af *kort* og må således klassificeres som leksikalsk. Det atelicitetsmarkerende *efter* i (18) kan derimod ikke modificeres af *kort*, og det må således være grammatisk. Tilsvarende kan det lokativiske *i* i (19) modificeres af *midt*, mens det atelicitetsmarkerende *i* i (20) ikke kan. Det første *i* må derfor være leksikalsk, og det andet grammatisk.

For præpositionen *til* er analysen en smule mere kompliceret. Både foran det direktionelle eller lokativiske *til* i (21) og foran det modtagermarkerende *til* i (22) kan der indsættes et *præcis* eller et *lige*.

- (21) Han kørte lige til grænsen.
- (22) Han gav blomsten lige til hende.

Men kun i (21) modificerer *lige* præpositionen. I (22) modificerer det styrelsen. Dette kan ses af, at det i (22) er muligt at bytte rundt på rækkefølgen af *lige* og *til*, så præpositionsfrasen bliver *til lige hende*. Kun det direktionelle eller lokativiske *til* i (21) er altså for en nærmere betragtning leksikalsk; det modtagermarkerende *til* i (22) er grammatisk.

Der er et klart mønster i, hvilke præpositioner der er grammatiske, og hvilke der er leksikalske. I præpositionsfraser med roller som LOKATION og TID er præpositionerne leksikalske, mens de i præpositionsfraser med andre roller er grammatiske. Til gengæld synes der ikke helt at være en sammenhæng mellem leksikalsk eller grammatisk status og den grammatiske relation som argument (styret led) eller adjunkt (ikke-styret led). LOKATIONER kan være argumenter eller adjunkter, og nogle af de øvrige roller kan også være adjunkter, selv om de fleste er argumenter.

De grammatiske præpositioner svarer altså overordnet set til dem, der angiver kasus eller aktionsart (fx atelicitet), mens de leksikalske præpositioner inkluderer de rent lokative og temporale. Og for de lokative og temporale kan

det i nogle tilfælde være vanskeligt at afgøre, om en præposition i en given konstruktion kan modificeres eller ej, især når styrelsen er mere abstrakt.

(23) Børnene i klassen fik kage.

(23) kan forstås på to måder. Der kan enten være tale om børn, som har et socialt tilhørsforhold til klassen, eller om børn, der har et fysisk tilhørsforhold til klassen. Hvis man tilføjer det præpositionsmodificerende *midt* entydiggøres (23) dog, så der må være tale om et fysisk tilhørsforhold. Både forskellige betydningsnuancer af præpositionerne og forskellige styrelser i præpositionsfraserne kan gøre indholdet mere eller mindre konkret eller abstrakt. Når en præposition ikke kan modificeres, kan det som ovenfor omtalt for én betragtning skyldes dens grammatiske status, men det kan også skyldes semantisk inkompatibilitet. For denne betragtning er kriterierne til at afgøre et udtryks status altså kun diagnostiske; de er ikke fuldstændig skudsikre.

5. Agrammatisme og grammatik

Agrammatisme er en betegnelse, der dækker over en gruppe symptomer, der kan findes i Broca's afasi, og som er centreret omkring en svækket evne til at producere grammatiske udtryk, inklusive affikser, grammatiske ord og mere eller mindre skematiske konstruktioner (Thompson & Bastiaanse 2012). De klassiske symptomer inkluderer udeladelse og substitution af grammatiske morfemer og ord samt langsom, opbrudt tale, hvor der primært bruges korte, simple sætninger. Der findes mange forskellige teorier om agrammatisme, men de har alle det til fælles, at de anerkender, at agrammatikere hovedsageligt har problemer med grammatik. Analyser af agrammatisk tale er dog oftest baseret på en præteoretisk fornemmelse af, hvad der er grammatisk, og hvad der ikke er, eller på teoretisk problematiske sondringer som sondringen mellem indholdsord og funktionsord eller mellem åbne og lukkede ordklasser.

En mulig forklaring på den klynge af symptomer, der udgør agrammatisme, er, at det er et udtryk for nedprioritering af en del af den information, vi normalt formidler sprogligt – en nedprioritering, som er nødvendiggjort af, at agrammatikere har reducerede kognitive ressourcer (Caplan 2012). Boye & Harders (2012) teori kan supplere her med en motivation for, hvorfor det netop er de grammatiske elementer, der er særligt ramt. Ifølge teorien er de grammatiske elementer konventionelt sekundære og udtrykker baggrundsinformation. Skal man derfor spare på ressourcerne

og kun producere det absolut mest nødvendige, er det oplagt at droppe de grammatiske elementer til fordel for de potentielt mere prominente leksikalske elementer.

Der findes undersøgelser af agrammatikere, der fokuserer på forskelle inden for en enkelt ordklasse. Friedericis (1982) studie af afatikeres processing af præpositioner undersøgte tysktalende agrammatiske og paragrammatiske talere (dvs. talere med hhv. en ikke-flydende og en flydende afasiform) eksperimentelt for at finde ud af, om de havde sværest ved syntaktiske (~grammatiske) eller semantiske (~leksikalske) præpositioner. Hun fandt, at de agrammatiske talere havde sværere ved at producere de syntaktiske præpositioner end de semantiske.

6. Præpositioner og verber i agrammatisk tale

I det følgende gennemgår vi to undersøgelser af talesprogsdata fra en agrammatisk taler: en undersøgelse af præpositionsproduktionen (Overmark 2017) og en af verbalproduktionen (Kristensen 2017). Formålet med den første undersøgelse var at afprøve, om sondringen mellem leksikalske og grammatiske præpositioner på baggrund af modifikationskriteriet understøttes af agrammatiske taleproduktionsdata. Formålet med den anden var at afprøve, om en sondring mellem leksikalske fuldverber (*have* i konstruktioner som *jeg har en cykel*) og grammatiske hjælpeverber (*have* i konstruktioner som *jeg har cyklet*) på baggrund af fokusriterierne i Boye & Harder (2012) understøttes af agrammatiske data. I nærværende sammenhæng tjener sidstnævnte undersøgelse som referenceramme for den første: Hvis resultaterne af den første undersøgelse viser samme mønster som resultaterne af den anden, understøtter det både den foreslåede præpositions-klassifikation og etableringen af modifikationskriteriet som et fuldgyldigt alternativ til fokus- og adresserbarhedskriterierne.

I begge undersøgelser sammenlignes tale produceret af en agrammatisk taler i den kroniske fase, det vil sige mere end et år efter sygdomsdebut, med tale produceret af en normaltaltende kontrolperson. Og i begge undersøgelser forventedes det, at den agrammatiske taler ville producere en signifikant lavere andel af grammatiske ord (hhv. præpositioner og verber) end kontrollen. Datamaterialet er baseret på eliceret tale fra den agrammatiske taler og kontrolpersonen i tre forskellige genrer: beskrivende, fortællende og fri selvbiografisk tale. På dataindsamlings-tidspunktet havde den agrammatiske taler levet med sine sprogsvækheder i mere end 25 år og havde modtaget forskellige former for genoptræning hen over årene.

Efter en ortografisk transskription af datamaterialet blev alle præpositioner og verber opmærket og klassificeret som enten grammatiske eller leksikalske ved hjælp af modifikations- og fokuserbarhedskriterierne. Fx blev *til* i (24) (produceret af kontrolpersonen) og *til* i (25) (produceret af den agrammatiske taler) klassificeret som leksikalske, fordi de to forekomster kan modificeres af *lige*: hhv. *lige frem til kanten* og *lige til søen*.

(24) ... den er løbet lige så langt frem til kanten.

(25) ... frø pist væk for den er hop til søen...

Til sammenligning blev *til* i (26) (produceret af den agrammatiske taler), klassificeret som grammatisk, fordi det ikke kan modificeres.

(26) ... til bachelor læs om det læs det...

Klassifikationen var forholdsvis uproblematisk for kontrolpersonens vedkommende, men den agrammatiske taler substituerer eller udelader ofte ord, og derfor var klassifikationen ikke altid ligetil her. I tilfælde, hvor det var klart, at en præposition blev anvendt ukonventionelt som substitution for en anden præposition, blev klassifikationen baseret på en vurdering af, hvilken præposition der var blevet substitueret, og om denne var grammatisk eller leksikalsk. Fx vurderede vi, at præpositionen *til* i (27) var en substitution for præpositionen *på* (idet vi fortolkede sætningen som havende indholdt: 'glo på at parret måske kysser'), og vi klassificerede *til* som grammatisk, fordi hverken *til* eller *på* i denne sætning kan modificeres.

(27) ... glo til måske par kys...

Præpositioner, som efter vores vurdering blev anvendt som substitution for noget andet end en præposition, blev frasorteret. Det gælder fx *til* i (28), der rimeligvis anvendes som erstatning for en genitiv (*drengens sko*) i den agrammatiske talers beskrivelse af en sko på et billede.

(28) ... øh sko til dreng øh der svært...

Verber og præpositioner, der ikke med rimelighed kunne analyseres som substitutioner for elementer fra en anden ordklasse, og for hvilke klassifikationen som grammatisk eller leksikalsk ikke kunne afgøres med en vis rimelighed, klassificeredes som grammatiske. Dvs. de klassificeredes

imod forventningen om, at grammatiske ord undgås i agrammatisk tale. Et eksempel på en sådan præposition er *til* i (29).

(29) ... op fødder og øh til høj hals...

I undersøgelsen af verber havde den agrammatiske taler som forventet en signifikant lavere andel af grammatiske verber end kontrolpersonen. Resultaterne er illustreret i tabel 2.

	Agrammatisk taler		Kontrolperson	
	Antal	% af total	Antal	% af total
Grammatiske verber	17	8,13%	91	36,70%
Leksikalske verber	192	91,87%	157	63,30%

Tabel 2: Antal verber produceret af de to talere i antal og procent af totalen. Signifikans er testet med Fishers eksakte test (en-halet), $p < 0,001$.

Resultaterne af undersøgelsen af præpositioner viste, ligeledes som forventet, at den agrammatiske taler havde en signifikant lavere andel af grammatiske præpositioner i forhold til kontrolpersonen (tabel 3). Selv om forskellen mellem den agrammatiske taler og kontrolpersonen ikke er nær så slående for præpositionerne som for verberne, lader det alligevel til at mønstrene ligner hinanden.

	Agrammatisk taler		Kontrolperson	
	Antal	% af total	Antal	% af total
Grammatiske præpositioner	46	42,59%	104	53,61%
Leksikalske præpositioner	62	57,41%	90	46,39%

Tabel 3: Antal præpositioner produceret af de to talere i antal og procent af totalen. Signifikans er testet med Fishers eksakte test (en-halet), $p < 0,05$.

Klassifikationen af verber er ikke kontroversiel. Så når mønstret for præpositioner ligner mønstret for verber, indikerer det, at klassifikationen virker. Datamaterialet understøtter altså en klassifikation af præpositioner i grammatiske og leksikalske baseret på modifikationskriteriet – og dermed parallellen mellem modifikationskriteriet på den ene side og fokus- og adresserbarhedskriteriet på den anden.

7. Konklusion

Modifierbarhed kan anvendes som et nyt diagnostisk kriterium for leksikalsk status: Ifølge Boye & Harder (2012) er grammatiske udtryk konventionelt sekundære, og det følger heraf, at de dårligt lader sig elaborere ved modifikation. Dette nye kriterium er særligt anvendeligt, når kategorier som præpositioner skal klassificeres som hhv. leksikalske eller grammatiske, fordi det ikke på samme måde som de andre diagnostiske kriterier er begrænset til sætningsled. På dansk kan leksikalske præpositioner fx modificeres af visse præpositionsmodificerende adverbier (bl.a. *midt, kort, lige, umiddelbart*). Ved hjælp af sådanne adverbier har vi klassificeret en række præpositioner i dansk mht. sondringen mellem grammatisk og leksikalsk. Vi har identificeret både præpositioner (eller præpositionsanvendelser eller -indhold), der kan klassificeres som leksikalske, og præpositioner (eller anvendelser eller indhold), der kan klassificeres som grammatiske. Den danske ordklasse præpositioner er med andre ord ikke homogen, hvad angår leksikalsk status.

Sondringen mellem leksikalske og grammatiske elementer afspejles i agrammatisk tale, som er en vigtig datakilde til afprøvning af teorier om leksikon og grammatik. Analysen af talesprogsdata fra en agrammatisk patient viste da også, at patienten netop har sværere ved at producere grammatiske præpositioner end leksikalske præpositioner. Denne nære sammenhæng mellem teori og data muliggør en mere præcis forståelse af begrebet grammatik, og en sådan mere præcis forståelse muliggør på sin side landvindinger inden for diagnosticering og behandling af patienter med agrammatisme.

Om forfatterne

Maria Messerschmidt, cand.mag. i lingvistik, Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Københavns Universitet.

Kasper Boye, ph.d., Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Københavns Universitet.

Mathilde Marie Overmark, stud.mag. i audiologopædi, Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Københavns Universitet.

Sofie Theilmann Kristensen, stud.mag. i lingvistik, Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Københavns Universitet.

Peter Harder, dr.phil., Institut for Engelsk, Germansk og Romansk, Københavns Universitet.

Litteratur

- Boye, K. & Harder, P. (2012): A usage-based theory of grammatical status and grammaticalization. *Language* 88 (1), 1–44.
- Bordet, L. & Jamet, D. (2010): Are English prepositions lexical or grammatical morphemes? *Cercles, Occasional Papers*, 1-26.
- Brink, E.T. (2014): *Sproglig progression i kronisk afasi – et longitudinalstudium af en Broca-afatikers sproglige udvikling over 14 år*. Specialeafhandling, Københavns Universitet.
- Caplan, D. (2012): Ressource reduction accounts for syntactically based disorder. I: *Perspectives on agrammatism*. Bastiaanse, R. & Thompson, C.K. (red.). London: Psychology Press, 34-48.
- Chomsky, N. (1981): *Lectures on Government and Binding*. Dordrecht: Foris.
- Dansk Sprognævn (2017): *Retskrivningsordbogen online*. <https://dsn.dk/ro>.
- Friederici, A.D. (1982): Syntactic and semantic processes in aphasic deficits: The availability of prepositions. *Brain and Language* 15 (2), 249-258.
- Harley, H. (2006): *English words: A linguistic introduction*. New York: John Wiley & Sons.
- Ishkhanyan, B., Sahraoui, H., Harder, P., Mogensen, J., & Boye, K. (2017): Grammatical and lexical pronoun dissociation in French speakers with agrammatic aphasia: A usage-based account and REF-based hypothesis. *Journal of Neurolinguistics* 44, 1-16.
- Jackendoff, R. (1973): The Base Rules for Prepositional Phrases. I: *A Festschrift for Morris Halle*. Anderson, S. & Kiparsky, P. (red.). New York: Holt, Rinehart and Winston, 345-356.
- Kean, M.-L. (1979): Agrammatism: A phonological deficit? *Cognition* 7, 69-83.
- Kristensen, L.B. & Boye, K. (2016): Svært ved grammatikken, del 3. *Logos* 77, 27-31.
- Kristensen, S.T. (2017): *Verbumbproduktionen hos en dansk agrammatiker*. BA-projekt, Københavns Universitet.
- Leikin, M. (2002): Locative prepositions in language acquisition and aphasia. I: *Prepositions in their syntactic, semantic, and pragmatic context*. Feigenbaum, S. & Kurzon, D. (red.). Amsterdam: Benjamins, 283–99.
- Littlefield, H. (2005): Lexical and functional prepositions in acquisition: Evidence for a hybrid category. *Boston University Conference on Language Development* 29, Online Proceedings Supplement.
- Mardale, A. (2011): Prepositions as a semilexical category. *Bucharest Working Papers in Linguistics* 13, 35-50.
- O’Grady, W., Archibald J. & Katamba, F. (2011): *Contemporary linguistics: An introduction* (2. udg.). Harlow: Longman – Pearson Education.

- Overmark, M.M. (2016): *Et "til" fra eller til produktion af præpositioner i kronisk agrammatisme*. BA-projekt, Københavns Universitet.
- Rauh, G. (1993): On the grammar of lexical and non-lexical prepositions in English. I: *The semantics of prepositions*. Zelinsky-Wibbelt, C. (red.). Berlin, Boston: de Gruyter Mouton, 99-150.
- Thompson, C.K. & Bastiaanse, R. (2012): Introduction to agrammatism. I: *Perspectives on agrammatism*. Bastiaanse, R. & Thompson, C.K. London: Psychology Press, 5-30.

“Det tror du ikke på?” Deklarative spørgsmål som grammatikaliserede metaspørgsmål

Sune Sønderberg Mortensen

Abstract

Declarative questions – although highly frequent in spoken interaction, and well-described in interactional linguistics – have been treated only superficially in the Danish grammatical tradition. Based on a discussion of previous grammatical and interactional treatments of declarative questions, this paper explores central structural-functional and distributional features of Danish declarative questions, arguing that, unlike the canonical interrogative and *hv-* question types, declarative questions encode metacommunicative meaning. Only through illocutionary modification of the declarative questions by e.g. dialogical particles, sentence adverbials or tag questions can their metacommunicative component be overridden, allowing for speech act functions similar to those of the canonical question types.

Nøgleord: spørgsmål, deklarativ, semantik, kommunikativer, metaspørgsmål

1. Indledning¹

De to kanoniske spørgsmålstyper i dansk er helhedsspørgsmålet og fokus-spørgsmålet, som er kendetegnet ved to forskellige sætningstyper, nemlig hhv. non-deklarativ (ikke-udfyldt førsteplads, ikke-imperativ) og deklarativ med et *hv-*led på førstepladsen (Hansen & Heltoft 2011: 735), fx:

---

1. Dette forskningsarbejde er finansieret af Det Frie Forskningsråd | Kultur og Kommunikation: DFF – 1321-00180. Jeg takker i øvrigt redaktionen for *Ny forskning i grammatik* samt en anonym fagfællebedømmer for værdifulde kommentarer til artiklen.

- (1) Vandt vi i aftes?
 (2) Hvem vandt i aftes?

Det er imidlertid velkendt at der også er mange andre måder at spørge på – fx kan deklarativer uden indledende *hv*-led også bruges til at udtrykke spørgende ytringer, idet spørgefunktionen da kan angives gennem forskellige syntaktiske, leksikalske og/eller prosodiske valg, samt spørgsmålstegn på skrift, fx:

(3)	Vi vandt i aftes, ikke?	[spørge- <i>tag</i>]
(4)	Jeg går ud fra at vi vandt i aftes?	[epistemisk markering + ledsætning]
(5)	Vi vandt i aftes, håber jeg?	[optativ markering]
(6)	Vi vandt vel i aftes?	[epistemisk/dialogisk markering]
(7)	Du må fortælle mig om vi vandt i aftes?	[regulativ markering + spørgende ledsætning]
(8)	Vi vandt i aftes?	[udelukkende intonation/spørgsmålstegn]

I dagligdags talesprog er deklarativer spørgsmål omtrent lige så hyppigt forekommende som de to kanoniske spørgsmålstyper (se fx Heinemann 2010; Stivers 2010). Derfor har de også forholdsvis stor opmærksomhed blandt interaktions- og samtaleanalytikere, fx Adelswärd et al. (1987), Raymond (2009), Heinemann (2010), Stivers (2010) og Seuren, Huiskes & Koole (2015). Her følger et enkelt eksempel på deres brug i dansk uformel interaktion:

- (9) A: og de fleste af de lærere (latter) de er derovre endnu det er egentlig ret pinlig (latter)
 det er sådan nogen gamle nogen (latter)
 B: (latter) **de kan måske huske hvad du har lavet ?** (latter)
 A: ja tak især den ene (latter) hu- hun fik nervesammenbrud lige inden jeg gik ud af skolen kan jeg huske (latter)
 (BySoc²)

---

2. Åbent talesprogs korpus, tilgængeligt på internettet: <http://bysoc.dyndns.org/>. I BySoc angiver spørgsmålstegn stigende intonation.

En særlig interesse for deklarative spørgsmåls interaktionelle egenskaber findes inden for det retslingvistiske felt, nærmere bestemt i studiet af sprogbrugen i rets- og politiafhøringer, hvor der bl.a. forskes i strategisk anvendelse af forskellige spørgsmålstyper (fx Danet et al. 1976; Dunstan 1980; Harris 1984; Adelswärd et al. 1987; Gibbons 2003; Archer 2005; Harris 2011). Her betragtes deklarative spørgsmål typisk som nogle af de mest kontrollerende i forhold til den afhørte, bl.a. fordi de efterspørger bekræftelse snarere end information, jf. figur 1:

Type of question	Amount of control	Conducivity	Type of response question-type typically expects
	Least	Low	
1. Broad wh-	↑	↑	- Open range
2. Narrow wh-			- Naming of specific variable
3. Alternative			- Choice of answers restricted to 1 of 2 provided by questioner
4. Grammatical yes/no			- Yes/no
5. Negative gram yes/no			- Anticipated response, whether Affirmative or negative
6. Declarative			- Confirmation of proposition
7. Tagged declarative	Most	High	

Figur 1: Spørgsmålstyper i retslingvistisk perspektiv (Archer 2005: 79)

Også i danske retssale er deklarativer en udbredt spørgeform (Mortensen 2017), og en del af denne artikels eksempler stammer netop fra afhøringer i en retssag (Retssag 1, 2014³), fx:

- (10) ANKLAGER: hvordan har du det med: med P-vagten i dag ?⁴
 VIDNE: normalt
 ANKLAGER: **du har det normalt med ham ?**
 VIDNE: ja ja
 (Retssag 1, 2014)

3. Strafferetssag angående vold mod en parkeringsvagt, ført ved Retten på Frederiksberg i 2014. Datamaterialet består af transskriberede lydoptagelser af samtlige afhøringer under retsmødet (dvs. af tiltalte, forurettede og et øjenvidne) og er tidligere behandlet i Mortensen & Mortensen (2017) samt i Mortensen (2017). Af de i alt 203 stillede spørgsmål udgjorde deklarative spørgsmål ca. 40 pct. (heraf var de 7 pct. med *spørge-tags*).
4. Ved gengivelse af eksempler fra retssagen er ytringer jeg tolker som spørgende, forsynet med spørgsmålstegn (efter mellemrum); se også afsnit 2.1. Derudover er eksemplerne let forarbejdet af hensyn til læsevenligheden, idet pauseangivelser og en del transskriptionstegn er slettet.

(11) ANKLAGER: **så når man er blevet oplært så er det normalt at man arbejder alene ?**

VIDNE: ja det gør man

(Retssag 1, 2014)

Spørgsmålstyper er mere eller mindre uudforskede i en dansk retskontekst (se dog Smith 1986; Mortensen 2017). Adelswärd et al. (1987) undersøger imidlertid en større samling af svenske retsafhøringer og observerer bl.a. at de deklarative spørgsmål i deres data ikke er så entydigt kontrollerende som den angelsaksiske forskning peger på (Adelswärd et al. 1987: 339). De bliver i stort omfang brugt som såkaldte (re)formulationer⁵, et interaktionsanalytisk begreb der dækker forskellige slags opsummeringshandlinger (fx Heritage & Watson 1979; Nielsen 2001; Van der Houwen & Sliedrecht 2016):

What a dominant party characteristically does in a reformulation is to summarize aspects of what the interlocutor has just said, reformulate it in other words, draw conclusions from it and very often assign an interpretation that has not been expressed by the interlocutor himself. (Adelswärd et al. 1987: 323)

Sådanne formulationer – som også er en udbredt funktion af de deklarative spørgsmål i mit datamateriale – kan forekomme neutrale, hvilket fx er illustreret i (11) ovenfor, eller de kan eksplicit tillægge modtageren bestemte synspunkter, fx:

(12) ADVOKAT: **så det jeg kan udlede det er politimanden der må have skrevet forkert ?**

VIDNE: øh det må være min opfattelse (0.7) som jeg husker det nu

(Retssag 1, 2014)

Tillæggelse af synspunkter foregår imidlertid ikke altid så åbent som i (12), men kan ske på ganske subtil vis, fx:

---

5. Adelswärd et al. kalder dem 'reformulations', men ellers er den mest udbredte term 'formulations' (fx Van der Houwen & Sliedrecht 2016), på dansk 'formulationer' (Nielsen 2001).

- (13) ADVOKAT: [læser højt fra afhøringsrapport] (1.0) har du forklaret sådan ?
 VIDNE: det tror jeg ikke jeg har forklaret
 ADVOKAT: **det tror du ikke på ?**
 VIDNE: nej (0.3) jeg har formentligt forklaret (0.6) at...
 (Retssag 1, 2014)

I (13) distancerer vidnet sig fra de udtalelser han bliver citeret for, ved hjælp af *tror ikke* med en objektsætning, men advokaten udlægger vidnets position som at han ikke tror **på** at han har forklaret sådan. Med denne middelbare konstruktion tillægger advokaten ham en anden epistemisk position, nemlig (stædig) overbevisning snarere end forbehold, hvilket kan understøtte et billede af vidnet som skråsikker og usaglig, og dermed skade hans troværdighed.⁶

Deklarative spørgsmåls særlige interaktionelle egenskaber, store strategiske spændvidde og højfrekvente brug er i sig selv gode grunde til at beskæftige sig med dem. Mens den interaktions- og retslingvistiske forskning søger grammatiske forklaringer og beskrivelsesmodeller for at undersøge disse fænomener, tager den grammatiske forskning – som jeg diskuterer i det følgende – omvendt kun i ringe omfang højde for dem. Der mangler således afklaring af deklaratve spørgsmåls betydningskerne fra et strukturelt-funktionelt perspektiv der medtænker deres interaktionelle funktioner, hvilket er formålet med min undersøgelse.

Med deklaratve spørgsmål mener jeg generelt ikke-*hw*-indledte deklarativer med spørgefunktion, om end undersøgelsens hovedvægt ligger på grundstrukturen, eksemplificeret i (8) ovenfor. Øvrige, modificerede typer inddrager jeg hen ad vejen til yderligere belysning og sammenligning.

2. Grammatiske fremstillinger af deklaratve spørgsmål

Deklarativsætningers mulighed for at realisere spørgende ytringer er omtalt i en del generelle grammatikker (fx Mikkelsen 1975; Quirk et al. 1985; Faarlund, Lie & Vannebo 1997; Teleman, Hellberg & Andersson 1999; Huddleston & Pullum 2002; Hansen & Heltoft 2011; Andersen & Holsting 2015), om end oftest kun i korte og uspecifikke vendinger. Enkelte selv-

6. Denne analyse af *tro på* er forenelig med Jensens (2011: 32) analyse, hvor den middelbare konstruktion knyttes til bl.a. religiøs/eksistentiel tro.

stændige behandlinger fra et systemperspektiv er dog også til at opdrive, fx Noh (1998), Gunlogson (2002) og Pedersen (2015). For at identificere basale udtryks- og indholdsegenskaber for deklarative spørgsmål tager jeg i dette afsnit udgangspunkt i nogle af de generelle grammatikkers fremstillinger.

2.1. *Udtrykssiden – ledstilling og prosodi*

For at identificere deklarative spørgsmål fra udtrykssiden er der dels et basalt ledstillingskriterium, dels nogle mindre nagelfaste prosodiske egenskaber til rådighed. Hansen & Heltoft (2011) definerer deklarativ ledstilling således:

Når det finitte verbum står på 2. udfyldte plads, er sætningen deklarativ (fremsettende) og skal tolkes som realis. Normalt markerer denne ledstilling i den konkrete situation en konstatering. (Hansen & Heltoft 2011: 315)

Topologisk set er deklarative spørgsmål altså ytringer baseret på deklarativ ledstilling, hvor realis-betydningen dog ikke hævdes, men spørges til. De skal – som nævnt indledningsvis – skelnes fra helhedsspørgsmål, som har non-deklarativ ledstilling, og fokusspørgsmål, som har deklarativ ledstilling, men *hw*-led på førstepladsen:

	F	V_f	S	SA	V_i
(14a)	han	overreagerer		altid ?	[Deklarativt spørgsmål]
(14b)		overreagerer	han	altid ?	[Helhedsspørgsmål]
(14c)	hvem	overreagerer		altid ?	[Fokusspørgsmål]

I flere af grammatikkerne betragtes også stigende eller ‘spørgende’ intonation som en mere eller mindre selvfølgelig udtryksegenskab ved deklarative spørgsmål (fx Quirk et al. 1985; Huddleston & Pullum 2002; Andersen & Holsting 2015), fx:

The declarative question is a type of question which is identical in form to a declarative, except for the final rising question intonation. It is rather casual in tone:

You’ve got the explosive? ... (Quirk et al. 1985: 814)

Grønnum (2005) peger på at intonationen i danske sætninger, herunder spørgsmål, gennemgående er faldende, men at deklarative spørgsmåls intonationskontur er vandret og altså mindre faldende end de øvrige (Grøn-

num 2005: 313). Andre undersøgelser nævner at forskningen hidtil ikke har fundet nogen entydig korrelation mellem spørgefunktion og intonation i deklarativer, om end deklarative spørgsmål overvejende realiseres med stigende intonation (fx Archer 2005: 28; Therkelsen 2009: 26; Pedersen 2015: 3). Eftersom deklarative spørgsmål altså ikke i alle tilfælde har distinkt intonation, behandler jeg ikke prosodi som et strukturelt udtrykskriterium. Imidlertid har prosodi indgået sammen med andre interaktionsanalytiske parametre som hjælp til praktisk identifikation af deklarative spørgsmål i artiklens datamateriale, for så vidt talesprog angår. Når det kommer til skriftsprog, betragter jeg spørgsmålstegn som et tilstrækkeligt kriterium for spørgefunktion. Afgørende er det at formålet med denne fremstilling ikke er at diskutere kriterierne for hvornår deklarativer kan siges at optræde spørgende, men at undersøge hvad de semantisk er i stand til **når** de optræder spørgende. Gennem artiklen forudsætter jeg således at de ytringer jeg analyserer som deklarative spørgsmål, faktisk er spørgende.

2.2. Indholdssiden – bekræftelsesfordring og følgeslutning

Betydningen af deklarative spørgsmål er omdrejningspunktet for min undersøgelse, og det er også indholdsanalyse der vægtes i de fleste tidligere fremstillinger. Som grundlag for en nærmere diskussion præsenterer jeg her et udvalg af disse indholdsbeskrivelser, og Mikkelsen (1975) er et godt sted at starte; han omtaler deklarative spørgsmål således:

En udsagnshovedsætning kan bruges: 1) med spørgende mening, f. eks. *Du har vel talt med ham ? (= Har du ikke nok talt med ham ?)*. *Du vil da vel ikke rejse på denne årstid ? (= Vil du vel rejse på denne årstid ?)*. *Du kommer altså klokken to ?* (forvisning). *Han er altså gået uden tilladelse ?* (uvilje). *Så man taler virkelig derom ?* (forundring)... (Mikkelsen 1975: 489)

Ud over den spørgende mening læser Mikkelsen forskellige afsenderpositioner ud af eksemplerne, herunder hvordan der afkræves bekræftelse i eksemplerne med *vel*, en observation der ræsonnerer med de indledende betragtninger om deklarative spørgsmål som potentielt kontrollerende og bekræftelsessøgende.

En lignende, men mere eksplicit analyse præsenterer Teleman, Hellberg & Andersson (1999):

Om talaren i själva verket antar att lyssnaren är bättre informerad än han själv, är det normalt frågan som blir den dominerande funktionen hos den deklarativa huvudsatsen:

Och Ni har inte haft några allvarliga sjukdomar?

Du är beredd på hårda tag?

Påståendefunktionen är dock inte försvunnen utan visar sig bl.a. i att en deklarativ huvudsats med frågefunktion förväntas få ett instämmande svar. Ofta framstår då den deklarativa huvudsatsen som talarens icke bindande slutledning av någonting som sagts eller hänt.

Så man kan alltså räkna med att skatterna kommer att höjas?

Däremot är det inte så vanligt att en deklarativ huvudsats används med ren frågefunktion.

(Teleman, Hellberg & Andersson 1999: 700)

Teleman, Hellberg & Andersson knyter det bekräftelsessøgende betydningselement til deklarativens fremsættende grundfunktion og peger desuden på en vigtig yderligere egenskab, nemlig at deklarative spørgsmål ofte udtrykker en slags følgeslutning af noget der tidligere er sagt eller sket, og sjældent har ‘ren’ spørgefunktion. Denne egenskab svarer til funktionen af formulationer, jf. indledningen.

Egentlig (spørgende) gentagelse af tidligere ytringer omtales som ‘ekosspørgsmål’ i bl.a. Quirk et al. (1985) og Huddleston & Pullum (2002), hvor de behandles som en selvstændig spørgsmålstype: “... they echo the **stimulus**, what has just been said, with a view to questioning some aspect of it” (Huddleston & Pullum 2002: 855), fx:

STIMULUS	ECHO QUESTION
i A: She’s leaving on Saturday.	B: She’s leaving on Saturday? [polar]
ii A: He gave it to Anne.	B: He gave it to Anne or Anna? [alternative]
iii A: He’s proposing to resign.	B: He’s proposing to what? [variable]

(Huddleston & Pullum 2002: 886)

Noh (1998) behandler ekkospørgsmål indgående, men gør en pointe ud af at ekkospørgsmål ikke skal skelnes fra andre deklaratve spørgsmål, da et fællestræk ved dem er at de er metakommunikative, uanset om formålet er at få bekræftet en gentagelse af en ytring, en parafrase eller en inferens af den, eller for den sags skyld at problematisere selve dens sproglige kode (Noh 1998: 621), fx:

- (15) A: I'm leaving on Tuesday.
B: You're leaving on Tuesday?
- (16) A: My mother and father are coming
B: Your parents are coming?
- (17) A: Yesterday I met the doctor I told you about.
B: So he gave you the treatment?
- (18) A: I trapped two mongeese.
B: You trapped two mongeese? You mean "mongooses".
(Eksemplerne stammer fra Noh 1998: 604-610)

Hansen & Heltoft (2011) giver ét typeeksempel på et deklaratv spørgsmål (jf. min fremhævning nedenfor), og de omtaler ingen særbetydninger af deklaratv som spørgsmål. Fremstillingen er dog relevant fordi den sætter deklaratve spørgsmål i eksplicit relation til andre illokutionære funktioner og derved muliggør en mere systematisk diskussion:

En sætning med konstativ illokutionær ramme, altså en hovedsætning med V2, Diderichsens vsa, kan realiseres som en konstatering, men hvis situationen passer, også som en regulativ sproghandling.⁷

Nu tier du stille og følger med! (V2 som sandsynligt regulativ)
I gør hvad der kræves! (V2 som sandsynligt regulativ)
Så holdt du kæft! (V2 som sandsynligt regulativ)
Så tav Ole stille og hørte efter (V2 som sandsynligt konstativ)
Jeg kommer kl. 12 (V2 som konstativ el. regulativ (løfte))
Du kommer? (V2 som spørgsmål)

---

7. Hansen & Heltoft skelner på baggrund af Habermas' sproghandlingsklassifikation mellem typerne konstativ, regulativ, repræsentativ og kommunikativ, hvilket jeg forklarer nærmere i afsnit 3.3.

Man kan sætte forholdet op i følgende skema, hvor forholdet mellem udtryk (sætningstype) og illokutionær funktion præciseres.

Udtryk	Indhold
V2-hovedsætning	Konstativ Regulativ 1 (instruks) Regulativ 2 (løfte) Spørgsmål
Subjektiv hovedsætning	Emotiv Metaspørgsmål

(Hansen & Heltoft 2011: 1681)

Hansen & Heltoft nævner altså blot typen *Du kommer?* som et eksempel på at deklarativer kan realisere spørgsmål, selvom modellen i øvrigt omfatter relativt specialiserede illokutionære funktioner, fx to undertyper af regulativer, og metaspørgsmål. Denne opstilling mener jeg er problematisk på forskellige måder som kan være med til nærmere at belyse deklarative spørgsmåls indholdsside.

3. Deklarative spørgsmål som metaspørgsmål

3.1. Spørgsmålgentagelser og deklarativer spørgsmål

De to typer af spørgende illokutionære funktioner der nævnes i modellen ovenfor, er altså 'spørgsmål' og 'metaspørgsmål', og relationen mellem dem er relevant i denne sammenhæng. Hansen & Heltoft bruger termen 'metaspørgsmål' om den illokutionære funktion knyttet til spørgsmålgentagelser (Therkelsen 2006), fx:

- (19) A: Tør man spørge hvor det var
 B: Hva? **Hvor jeg kom fra?**
 A: Ja
 B: Jeg kommer fra...
 (Therkelsen 2006: 216, min fremhævning)

'Meta-' betegner således i dette tilfælde at der spørges til meningen med et forudgående spørgsmål, men Hansen & Heltoft giver følgende eksempel på at det ikke nødvendigvis skal være et spørgsmål der gengives:

- (20) – Vi skal jo bruge noget energi. Man kan bruge antom [sic] eller hvad det nu hedder
 – **Atomkraft?**
 – Ja, atomkraft
 (Hansen & Heltoft 2011: 1572)

Det er dermed heller ikke indlysende at metaelementet skulle være noget der adskiller spørgsmålgentagelser fra V2-spørgsmål; det er snarere et fællestræk. Sammenligner man Therkelsens eksempel med eksempler på deklarativer spørgsmål, er der ligheder både på udtryks- og indholdssiden, fx:

- (21) ANKLAGER: hvordan har du det med: med P-vagten i dag ?
 VIDNE: normalt
 ANKLAGER: **du har det normalt med ham ?**
 VIDNE: ja ja
 (Retssag 1, 2014)

Therkelsen fremhæver at spørgsmålgentagelse kræver spørgende intonation – ellers kan konstruktionen kun fungere som bekræftende svar (Therkelsen 2006: 226). Som nævnt er intonationsforholdene måske ikke lige så entydige for deklarativer spørgsmål, men tendensen er den samme. Også på indholdssiden ligner eksemplerne hinanden, idet begge ytringer – såvel som *Atomkraft?* i (20) – kan siges at have en metakommunikativ funktion, med Telemann, Hellberg & Anderssons formulering: “talarens icke bindande slutledning av någonting som sagts eller hänt”, jf. afsnit 2.2. Denne metakommunikative funktion mener jeg er kodet i Hansen & Heltofts eksempel *Du kommer?*. Det kan kun tolkes som respons på en forudsat tidligere ytring, som kan være af forskellige typer, herunder ikke-verbale ytringer, fx:

- (22) A: Jeg kommer / Vi ses i aften / Hvad tid var det nu? / [går i retning af B]
 B: Du kommer?

Således kan B's spørgsmål indeholde alt fra en citeret gengivelse af en tidligere ytring til en inferentiel slutning ud fra den. Parallellen til spørgsmålgentagelse er især slående hvis man betragter spørgsmålgentagelse som en særligt konventionaliseret type elliptisk ledsætning, hvor den udeladte oversætningsrest sagtens kunne være deklarativ, fx:

- (23) A: Tør man spørge hvor det var?
 B: **Du spørger** hvor jeg kom fra? / **Du vil vide** hvor jeg kom fra?

At spørgsmålgentagelser således kan forklares ud fra regler om ellipse, forenkler dels sætningstypeopstillingen, dels har det den funktionelle fordel at spørgsmålgentagelserne dermed kan udskilles fra de semantisk meget anderledes subjektive/emotive sproghandlinger.

3.2. Helhedsspørgsmål og deklarative spørgsmål

Kravet om en forudgående ytring betyder at deklarative spørgsmål ikke kan fungere som spørgsmål på samme betingelser som helhedsspørgsmål. Dette kan illustreres ved at omskrive autentiske helhedsspørgsmål som i (24a) og (25a) til deklarative spørgsmål, jf. (24b) og (25b):

- (24a) HOLDER I HALLOWEEN?
 Er det noget som der bliver gået op i, hjemme hos jer?
 (<http://moniamagdalen.com/holder-dine-boern-halloween/>)
- (24b) **!! I HOLDER HALLOWEEN?**⁸
 Er det noget som der bliver gået op i, hjemme hos jer?
- (25a) Invitation til generalforsamling + MA's årsberetning 2016-17
 04. oktober 2017
 Verner Sand Kirk, direktør i Danske A-kasser, debatterer dagpenge-
 systemet med de fremmødte medlemmer. Kommer du?
 (<https://ma-kasse.dk/nyheder/mas-aarsberetning-2016-17/>)
- (25b) Verner Sand Kirk, direktør i Danske A-kasser, debatterer dagpenge-
 systemet med de fremmødte medlemmer. **!! Du kommer?**

Hverken et 'rent' spørgsmål som i (24a) eller en invitation som i (25a) kan altså uden videre erstattes af et deklarativt spørgsmål. Gunlogson (2002) fremhæver at deklarative spørgsmål ikke kan udtrykke anmodninger (Gunlogson 2002: 127), og man kunne tilføje at de generelt ikke kan være regu-

---

8. To udråbstegn foran eksempler angiver at jeg anser eksemplerne for semantisk problematiske i konteksten.

lative, netop fordi de gengiver andre(s) ytringer, hvilket fx kan tydeliggøres ved at sammenligne ytringer med modalverber:

(26a)	Kan du nå saltet?	[Regulativ – anmodning]
(26b)	Du kan nå saltet?	[Ikke-regulativ – metaspørgsmål]
(27a)	Skulle vi ikke skåle?	[Regulativ – forslag/opfordring]
(27b)	Vi skulle ikke skåle?	[Ikke-regulativ – metaspørgsmål]
(28a)	Vil du gifte dig med mig?	[Regulativ – frieri]
(28b)	Du vil gifte dig med mig?	[Ikke-regulativ – metaspørgsmål]

Imidlertid kan brugen af dialogpartikler og/eller sætningsadverbialer ofte hjælpe på det, fx som markering af høflig nedtoning:

(29)	Du kan måske nå saltet?	[Regulativ – anmodning]
(30)	Vi skulle ikke lige skåle?	[Regulativ – forslag/opfordring]
(31)	Du vil vel ikke tilfældigvis gifte dig med mig?	[Regulativ – frieri]

Min tese er således at det for dansk ikke bare er “inte så vanligt”, men en strukturel begrænsning for deklarative spørgsmål at de ikke kan slippe deres metakommunikative funktion, undtagen når de modificeres på bestemte måder. For at undersøge dette nærmere er der brug for en sproghandlings-terminologi der kan håndtere forskellige slags spørgsmål.

3.3. Konstative, regulative, subjektive og kommunikative spørgsmål

Spørgsmål er vanskelige at klassificere sproghandlingsmæssigt, da de ligner flere forskellige slags sproghandlinger. Searle diskuterer fx spørgsmål indgående (fx Searle 1969; Searle 1975), men er meget forsigtig med at klassificere dem; de omtales eksempelvis i en fodnote som en undertype af direktive sproghandlinger (Searle 1976: 11). Denne forståelse af spørgsmål som essentielt direktive er imidlertid problematiseret eller gjort op med i flere fremstillinger (fx Lyons 1977; Archer 2005; Therkelsen 2008), og også Hansen & Heltoft (2011) undgår at behandle ‘rene’ spørgsmål som direktiver, dog uden egentlig at diskutere problemstillingen. Med afsæt i Habermas’ universalpragmatik opstiller de følgende klassifikation:

Svarende til de fire sproghandlingsdimensioner skelnes der mellem 4 grundlæggende sproghandlingstyper: KOMMUNIKATIVER, KONSTATIVER, REPRÆSENTATIVER og REGULATIVER. De svarer til hinanden parvis, i en forstand der uddybes nedenfor.

forståelighed	sandhed	vederhæftighed	rigtighed
kommunikativer	konstater	repræsentativer	regulativer

(Hansen & Heltoft 2011: 53)

Klassen repræsentativer anskues videre som en underklasse af ‘subjektive’ sproghandlinger, der også omfatter ‘oplevelsesudsagn’ (Hansen & Heltoft 2011: 57). Her benytter jeg blot overbegrebet subjektive sproghandlinger om forskellige slags udtryk for “afsenderens subjektive bevidsthed” (Hansen & Heltoft 2011: 57).

Inden for denne sproghandlingsklassifikation behandles ‘rene’, informationssøgende spørgsmål som en særtpe af konstater, forstået således at et konstativt forhold ikke altid fremstilles som sandt, men lige så vel kan gøres til genstand for forskellige grader af forbehold, herunder som “spørgsmål til sandheden af en ytring” (Hansen & Heltoft 2011: 1086), fx:

(32) Holder I halloween?

(33) Hvad er klokken?

Spørgsmål er imidlertid ikke bare én slags sproghandling. De kan fx også realiseres som regulativer:

(34) nå, skal vi gå i gang?

(Hansen & Heltoft 2011: 1129)

... eller som subjektive sproghandlinger, fx i form af subjektiv hovedsætning (Hansen & Heltoft 2011: 1570) eller retorisk spørgsmål:

(35) hvem monstro der bor, mor, på stjernen i det blå?

(36) holder det da nogensinde op med at sne!?

Og endelig kan spørgsmål have med forståelighed at gøre og på den måde falde under sproghandlingstypen kommunikativer:

Kommunikativer kan udtrykkes med performative verber, fx: *sige, fremføre, spørge, svare, tilføje, tage ordet, konkludere, afrunde, indskyde, uddybe,*

præcisere; eller med bestemte sætningsadverbialer, nemlig kompositions- og forbinderadverbialer, fx: *alligevel, altså, derefter, endvidere, for det første, for at gøre en lang historie kort, indledningsvis, til slut*. (Hansen & Heltoft 2011: 54)

Sådanne forståelses- eller metaspørgsmål kan altså realiseres leksikalsk med fx kommunikative verber som i (37), men de kan også realiseres grammatisk som fx spørgsmålsgentagelser eller deklarative spørgsmål:

- (37) hvad sagde du?
 (38) hvad jeg sagde?
 (39) du har det normalt med ham?

Et spørgsmål som (37) er – ligesom mange andre sætningstyper – i sig selv underdetermineret med hensyn til sproghandlingsværdi; det kan ikke kun tolkes som kommunikativ sproghandling, men også som fx konstativ eller subjektiv sproghandling:

- (40a) hvad sagde du? [Konstativ, fx som i ‘hvad sagde du til politiet i går?’]
 (40b) hvad sagde du? [Subjektiv, fx som i ‘det var tarveligt sagt’]

Deklarative spørgsmål kan derimod ikke slippe deres kommunikative sproghandlingsfunktion, medmindre de bliver modificeret på bestemte måder, som jeg diskuterer i det følgende.

3.4. Illokutionær modifikation af deklarative spørgsmål

I 3.2 gav jeg eksempler på hvordan dialogpartikler og sætningsadverbialer kan modificere deklarative spørgsmål så de fungerer regulativt i stedet for metakommunikativt. Mulighederne for illokutionær modifikation af denne art kan illustreres med udgangspunkt i et allerede diskuteret eksempel:

- (41a) Verner Sand Kirk, direktør i Danske A-kasser, debatterer dagpengesystemet med de fremmødte medlemmer. **Kommer du? / !! Du kommer?**

Som diskuteret er den deklarative variant ubrugelig i konteksten, fordi den i sig selv koder metaspørgsmål. Men hvis den modificeres med forskellige slags modale/subjektive markører, ændres meningen så den alligevel kan indgå, fx:

- (41b) Verner Sand Kirk, direktør i Danske A-kasser, debatterer dagpengesystemet med de fremmødte medlemmer. Du kommer **vel?**
[Konstativ]
- (41c) ... Du kommer **da?** [Konstativ]
- (41d) ... Du kommer, **ikke?** [Konstativ]
- (41e) ... Du kommer **selvfølgelig?** [Konstativ]
- (41f) ... Du kommer **forhåbentlig?** [Subjektiv]
- (41g) ... Du kommer, **okay?** [Regulativ]

I deres beskrivelse af sætningsadverbialer peger Hansen & Heltoft (2011) på at kommunikativer ikke forholder sig til sandsynlighed, som hører under konstativernes betydningsområde (Hansen & Heltoft 2011: 1045), og dette kan belyse flere af de ovenstående eksempler. De indsatte markører forudsætter alle en afsender som subjektivt kan vurdere og tage højde for sandsynlighed, ønskværdighed eller modtagerindstilling. En sådan afsendersubjektivitet kan ikke uden videre forenes med metaspørgsmål, hvor ytringen blot er en slags gengivelse af noget tidligere sagt.

Dog kan (visse) sætningsadverbialer med *evidentiell* betydning tænkes at være en undtagelse, da de netop angiver at ytringen beror på en ekstern videnskilde, fx:

- (41h) Verner Sand Kirk, direktør i Danske A-kasser, debatterer dagpengesystemet med de fremmødte medlemmer. Du kommer **tilsyneladende?** [Kommunikativ/konstativ?]
- (41i) ... Du kommer **åbenbart?** [Kommunikativ/konstativ?]

Også kompositions- og forbinderadverbialer er som nævnt i afsnit 3.3 uproblematisk i forhold til metaspørgsmål, fx:

- (41j) ... Du kommer **altså alligevel?**

Og ikke mindst er sætningsadverbialet *måske* karakteristisk i denne henseende. Det er i forvejen veldokumenteret at *måske* kan understøtte spørgende læsninger af deklarativer (fx Boye 2005: 34; Therkelsen 2008: 180; Therkelsen 2009: 26), men et yderligere aspekt er at det ofte indgår i metaspørgsmål, som allerede eksemplificeret i indledningen:

- (42a) A: og de fleste af de lærere de er derovre endnu det er egentlig ret pinlig det er sådan nogen gamle nogen
B: de kan **måske** huske hvad du har lavet ?

Måske angiver her B's forbehold, ikke for ytringens propositionelle indhold, men for relevansen af den inferens han/hun foreslår ud fra A's ytring. Denne læsning tillader fx *muligvis* ikke; det kan kun indgå hvis det kan tolkes som (B's inferens om) A's forbehold, en tolkningsmulighed der altid er latent til stede for modificerede deklarativer:

- (42b) B: de kan **muligvis** huske hvad du har lavet ? [det anser du for muligt?]
(42c) B: de kan **desværre** huske hvad du har lavet ? [det er du ked af?]
(41k) ... Du kommer **helt sikkert**? [det anser du for sikkert?]

Illokutionær modifikation af deklarativer spørgsmål kan også ske på andre måder end via sætningsadverbialer og *tag*-spørgsmål, fx i form af parentetiske led eller syntaktisk indlejring, hvilket jeg ikke vil forfølge yderligere her.

4. Metaspørgsmål, rekonstruktion og afsenderforpligtelse

En problemstilling der går igen i analysen af metakommunikative ytringer, er hvem der egentlig holdes ansvarlig for ytringen og dens indholdselementer. Eksempelvis fremsætter Gunlogson (2002) følgende hypotese:

- Rising declaratives⁹ commit the Addressee to the proposition expressed.
  - Falling declaratives commit the Speaker to the proposition expressed.
- (Gunlogson 2002: 130)

Hypotesen indfanger at et deklarativt spørgsmål citerer eller infererer fra en forudgående ytring som tilskrives modtageren, fx:

---

9. 'Rising declaratives' henviser her til deklarativer spørgsmål, og 'falling declaratives' til fremsættende deklarativer.

- (43) VIDNE: han overreagerer altid [Afsender forpligter sig på p]
 ADVOKAT: **han overreagerer altid ?** [Afsender forpligter modtager på p]
 VIDNE: altid
 (Retssag 1, 2014)

Dog kan der indvendes at vidnet reelt først er forpligtet på propositionen (på ny) i tredje linje, hvor han bekræfter advokatens gentagelse; og i øvrigt forpligter advokaten sig vel også på noget i og med at han ytrer sit deklaratve spørgsmål. Noh (1998) peger på at deklaratve spørgsmål – i fremstillingen omtalt som ekkospørgsmål – kan forstås i kraft af parafrase af den type metaspørgsmål de stiller:

Paraphrases of echo questions ... might go ‘Am I correct in attributing to you the thought/meaning/assertion that...?’ or ‘Am I correct in inferring that...?’ (Noh 1998: 621)

Den form for metasproglige gengivelse svarer til hvordan Nielsen (2005) inden for det pragma-dialektiske paradigme beskriver sproghandlingstypen ‘rekonstruktion’:

In reconstructing, the speaker/antagonist is non-committed to the truth of the propositional content conveyed by the meta-linguistic referents, while he is committed to the truth of the meta-linguistic verbs and operators. (Nielsen 2005: 206).

Dette kan illustreres med følgende afhøringseksempel, hvor både metasproglige verber og operatorer er eksplicitte (jf. min fremhævning):

- (44) ADVOKAT: **så** man har kunnet se værkstedet der hvor du står sammen med parkeringsvagten **skal** jeg **forstå** det sådan ?
 TILTALT: ja
 (Retssag 1, 2014)

Advokaten forpligter sig således ikke på sandheden af det propositionelle indhold, men på det metasproglige verbum *forstå* som et sandt udtryk for hvordan han er nået frem til sin rekonstruktion. Han forpligter sig også

på den metasproglige operator *skal*, der markerer hans position i forhold til rekonstruktionens rigtighed. Og endelig forpligter han sig på den metasproglige operator *så*, der angiver en følgerelation mellem det propositionelle indhold og hans rekonstruktion af det. I denne optik kan deklarativer i sig selv ligeledes forstås som en type metasproglig operator:

- (45) man har kunnet se værkstedet der hvor du står sammen med parkeringsvagten ?

Et (umodificeret) deklarativt spørgsmål kan altså siges at foreslå en rekonstruktion af en forudsat ytring og dermed forpligte afsenderen på gyldigheden af rekonstruktionen, men ikke på deklarativens propositionelle indhold.

5. Afrunding

Jeg har vist at umodificerede deklarativer i dansk altid fungerer som metaspørgsmål, altså spørgende kommunikative sproghandlinger. Her er tale om en grammatikaliseret indholdsspecifikation ved deklarativkonstruktionen, idet deklarativer i modsætning til de kanoniske spørgsmålstyper ikke i sig selv kan udtrykke konstative og regulative spørgsmål. Dette forhold kan skitseres således:

Indhold \ Udtryk	Konstativt spørgsmål	Regulativt spørgsmål	Subjektivt spørgsmål	Kommunikativt spørgsmål
Non-deklarativ	+	+	+	+
Hv-deklarativ	+	+	+	+
Umod. deklarativ			(+)	+

Skema 1: Sætningstyper og mulige spørgfunktioner

Umudificerede deklarativer kan godt få emotiv toning og dermed fungere som subjektive sproghandlinger (jf. krydset i parentes), dog aldrig uden den metakommunikative grundfunktion, fx:

- (46) du kommer?! [sikke en overraskelse!]

Denne særlige indholdsbeholdning for danske deklarativer kan tydeliggøres ved at sammenligne med engelsk, hvor umodificerede deklarativer i sig selv behøver være metakommunikative, fx:

(47) Tad: I need to find out what I need to find out on my own terms, not on somebody else's. And unfortunately, that gets me into trouble. Got you into trouble, too.

J.R.: Yeah. I mean, I definitely hurt a lot of people.

Tad: **You think you can make me a promise?** [regulativ]

J.R.: Sure.

Tad: Ok. You remember when this whole thing started and you thought part of the problem was you didn't fit in anywhere? Remember?

(Uddrag fra tv-serien *All My Children*, USA, 2001)

(48) There's something else you need? [konstativ/
regulativ]

(Huddleston & Pullum 2002: 885 – fx en tjeners spørgsmål til restaurantgæster)

Endelig har jeg vist hvordan deklarativernes spørgepotentiale kan udvides ved hjælp af bestemte former for illokutionær modifikation. Eksempelvis kan visse dialogpartikler, sætningsadverbialer og interjektionaler suspendere de deklarative spørgsmåls metakommunikative funktion og åbne for konstative og regulative spørgefunktioner, hvilket er en forklaringsramme for mange tilfælde hvor deklarativer anvendes spørgende.

At de deklarative spørgsmål så at sige lægger ord i munden på modtageren, kan forklare deres højfrekvente brug både i hverdagsinteraktion og i vidneafhøringer, hvor samtalepartnernes – herunder evt. lyttende dommeres – forståelse løbende bliver varetaget og forhandlet.

Om forfatteren

Sune Sønderberg Mortensen, ph.d., Institut for Kommunikation og Humanistisk Videnskab, Roskilde Universitet.

Litteratur

Adelswärd, V., Aronsson, K., Jönsson, L. & Linell, P. (1987): The unequal distribution of interactional space: Dominance and control in courtroom interaction. *Text – Interdisciplinary Journal for the Study of Discourse* 7 (4), 313-346.

- Andersen, T. H. & Holsting, A.E.M. (2015): *Teksten i grammatikken*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Archer, D. (2005): *Questions and Answers in the English Courtroom (1640–1760): A sociopragmatic analysis*. Amsterdam: Benjamins.
- Boye, K. (2005): Semantisk analyse og afvigelser mellem sprogbrug og sprogstruktur. I: *Ny forskning i grammatik* 12. Boye, K., Heltoft, L., Jensen, A., Jensen, E.S. & Therkelsen, R. (red.). Odense: Syddansk Universitetsforlag, 27-46.
- Danet, B., Hoffman, K., Kermish, N., Rafn, J. & Stayman, D. (1976): An ethnography of questioning in the courtroom. I: *Language use and the uses of language*. Shuy, R.W. & Shnukal, A. (red.). Washington, D.C.: Georgetown University Press, 222-234.
- Dunstan, R. (1980): Context for coercion: Analyzing properties of courtroom “questions.” *British Journal of Law and Society* 7 (1), 61-77.
- Faarlund, J.T., Lie, S. & Vannebo, K.I. (1997): *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gibbons, J. (2003): *Forensic linguistics: an introduction to language in the justice system*. Malden, Oxford: Blackwell.
- Grønnum, N. (2005): *Fonetik og Fonologi: Almen og Dansk* (2. udg.). København: Akademisk Forlag.
- Gunlogson, C. (2002): Declarative questions. I: *SALT XII*. Jackson, B. (red.). Ithaca, NY: Cornell University, 124-143.
- Hansen, E. & Heltoft, L. (2011): *Grammatik over det danske sprog*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab & Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Harris, S. (1984): Questions as a mode of control in magistrates’ courts. *International Journal of the Sociology of Language* 49, 5-28.
- Harris, S. (2011): Interrogation and evidence: Questioning sequences in courtroom discourse and police interviews. I: *Handbook of communication in organisations and professions*. Candlin, C.N. & Srikant, S. (red.). Berlin, Boston: de Gruyter Mouton, 277-298.
- Heinemann, T. (2010): The question-response system of Danish. *Journal of Pragmatics* 42 (10). 2703–2725.
- Heritage, J. & Watson, R. (1979): Formulations as conversational objects. I: *Everyday language: Studies in ethnomethodology*. Psathas, G. (red.). New York, London: Irvington Press, 123-162.
- Huddleston, R. & Pullum, G.K. (2002): *The Cambridge grammar of the English language*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Jensen, E.S. (2011): Vi tror. Også på lærerne – om syntaks og betydning. *Mål & Måle* 34 (2), 30-32.
- Lyons, J. (1977): *Semantics*. London: Cambridge University Press.
- Mikkelsen, K. (1975): *Dansk ordføjningslære: Med sproghistoriske tillæg: Håndbog for viderekomne og lærere*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Mortensen, S.S. (2017): *Questioning style in Danish criminal trials*. Mundtlig præsentation ved 5th Annual Roundtable of the Germanic Society for Forensic Linguistics, 30. august 2017.
- Mortensen, S.S. & Mortensen, J. (2017): Epistemic stance in courtroom interaction. I: *Pragmatics and law: Practical and theoretical perspectives*. Poggi, F. & Capone, A. (red.). Cham: Springer International Publishing, 401-437.
- Nielsen, M.F. (2001): *Replik til journalistikken – mikroanalyse af medieinterviewet*. København: Akademisk Forlag.
- Nielsen, N.M. (2005): *Counter Argument: In defence of common sense*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.
- Noh, E.-J. (1998): Echo questions: Metarepresentation and pragmatic enrichment. *Linguistics and Philosophy* 21 (6), 603-628.
- Pedersen, A.B. (2015): Prosodi i deklaratve spørgsmål – fungerer stemmelejelersforskellen som funktionsmarkør? *Skrifter om samtalegrammatik* 2 (8), 1-25.
- Quirk, R., Greenbaum, S., Leech, G. & Svartvik, J. (1985): *A Comprehensive grammar of the English language*. London: Longman.
- Raymond, G. (2009): Grammar and social relations: Alternative forms of yes/no-type initiating actions in health visitor interactions. I: *Why do you ask? The function of questions in institutional discourse*. Freed, A.F. & Erlich, S. (red.). New York: Oxford University Press, 87-107.
- Searle, J.R. (1969): *Speech acts*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Searle, J.R. (1975): Indirect Speech Acts. I: *Syntax and Semantics 3: Speech Acts*. Cole, P. & Morgan, J.L. (red.). New York: Academic Press, 59-82.
- Searle, J.R. (1976): A classification of illocutionary acts. *Language in Society* 5 (1), 1-23.
- Seuren, L., Huiskes, M. & Koole, T. (2015): Epistemics and the functions of declarative questions in Dutch talk-in-interaction. I: *Proceedings of the 8th Anéla Applied Linguistics Conference*, 59-78. <http://anela.nl/wp-content/uploads/2017/01/05-Seuren-Huiskes-en-Koole.pdf> (lokaliseret 7. april 2018).
- Smith, E. (1986): *Vidnebeviset: en vurdering af afhøringsmetoder og vidneforklaringer*. København: Gad.
- Stivers, T. (2010): An overview of the question-response system in American English conversation. *Journal of Pragmatics* 42 (10), 2772-2781.

- Teleman, U., Hellberg, S. & Andersson, E. (1999): *Svenska Akademiens grammatik 4: Satser och meningar*. Stockholm: Svenska Akademien.
- Therkelsen, R. (2008): Epistemiske sætningsadverbier i interrogativer. I: *Ny forskning i grammatik* 15. Bache, C., Holsting, A., Müller, H.H. & Nørgaard, N. (red.). Odense: Institut for Sprog og Kommunikation, Syddansk Universitet, 177-192.
- Therkelsen, R. (2009): Hvordan genkender vi et spørgsmål? *Mål & Måle* 32 (2), 25-29.
- Van der Houwen, F. & Sliedrecht, K.Y. (2016): The form and function of formulations: Co-constructing narratives in institutional settings. *Journal of Pragmatics* 105, 55-58.

Nøgne subjekter i dansk

Henrik Høeg Müller

Abstract

With starting point in a discussion of the differences in distribution between, on the one hand, Bare Plural count nouns (BPs) and mass nouns, and, on the other, Bare Singular count nouns (BSs) in argument position, this paper shows that Danish BSs under certain conditions can serve as subjects in regular categorical sentences, i.e. outside special types of discourse such as proverbs, newspaper headlines, etc. However, contrary to BP- and mass noun-subjects, BSs in subject position are non-referential and do not imply existential presupposition. On these grounds, it is suggested that BS-subjects are, in fact, semantic objects which due to the lack of realisation of nominal functional categories act as property-denoting modifiers restricting the denotation of a covert predicate.

Nøgleord: events, modifikation, nøgne substantiver, subjekter, urealiserede prædikater

1. Indledning

Formålet med denne artikel er at forklare, på hvilke betingelser nøgne, tællelige substantiver i singularis, herefter NSS'er, kan optræde som subjekt i danske sætninger. Ved nøgne substantiver forstås substantiver, der optræder uden nogen former for determinativer, numerusmarkører eller modifikatorer. Tællelige substantiver defineres i artiklen som substantiver, der i modsætning til massesubstantiver som *grus* indeholder betydningskomponenten [enhed] (se fx Aa. Hansen 1967; Herslund 1999) og derfor kan tælles vha. fx numeralier eller pluralismorfemer (*tre hus-e*). Betegnelser for stoffer og masser denoterer noget uafgrænset og er karakteriseret ved under normale omstændigheder ikke at kunne optræde i pluralis (**grus-er*) eller i direkte kombination med operatorer, der implicerer en flerhed (**tre grus/*mange grus*). Med andre ord arbejdes der i artiklen ud fra den grundopfattelse, at

danske substantiver er ‘født’, fra leksikon så at sige, som enten denoterende inhomogene (tællelige substantiver) eller homogene (massesubstantiver) entiteter, men at de så selvfølgelig som i så mange andre sprog i et eller andet omfang tillader omkategorisering, jf. kontrasten mellem fx *have (en) hest* og *spise hest* eller *bruge creme* og *sælge crem-er*. Endelig refererer termen singularis i denne kontekst udelukkende til det formmæssige, idet den nøgne form ofte er numerusneutral og således ikke kontrasterer med pluralis (se fx Aa. Hansen 1967: 167; Müller 2017: 60-63).

2. Distribution

Selv om distributionen af NSS’er generelt er restringeret i forhold til nøgne pluralis- og massesubstantiver – samt naturligvis former, der er modificeret af kvantorer eller determinativer – optræder de alligevel forholdsvis ubesværet som objekt, prædikativ og præpositions-komplement. Eksemplerne i (1)-(3) viser de tre typer af nøgne substantiver i de nævnte syntaktiske funktioner.¹ De i konteksten relevante substantiver markeres med fed gennem hele artiklen.

- (1) Ole vasker **bil**. // Mia skriver **breve**. // Ane maler **mel**.
- (2) Hun er **læge**. // De er **opvaskere**. // Dette er **sodavand**.
- (3) Ane bor på **herberg**. // Ole spiser med **pinde**. // Kagerne er lavet af **hvedemel**.

NSS’er, og nøgne substantiver opfattet som en bredere kategori, der også omfatter pluralis- og massesubstantiver, er gennem mange år blevet intensivt udforsket i en række sprog, og det vil føre for vidt at forsøge at give en samlet fremstilling af området. Fælles for nøgne substantiver som objekt, prædikativ og præpositions-komplement er dog, at de generelt – modsat substantiver, der modificeres af kvantorer og/eller determinativer – er kendetegnet ved at være non-referentielle og ikke indebære en eksistentiel præsupposition.² De udpeger med andre ord ikke individer, men denoterer

---

1. Ligesom i en række andre germanske sprog udviser danske nøgne pluralis- og massesubstantiver samme distributionsmønster i den forstand, at de optræder frit som både objekter og subjekter i forbindelse med alle slags verber.

2. Nøgne pluralis- og massesubstantiver kan som objekter have generisk reference som i *Man kan ikke læmme ¹skildpadder*, hvor der er stærktryk på både verbet og det nøgne pluralis-objekt (se fx Hansen (2001 / 1994).

egenskaber, der tilskrives de sproglige størrelser, som de modificerer. Fx fungerer det pseudo-inkorporerede NSS *bil* i udtrykket *vaske bil* ikke som objektargument, men som en modifikator, der tilskriver prædikatet *vaske* en egenskab, således at verbets denotat indskrænkes, og hele udtrykket denoterer en undertype til V, nemlig den type vaskeaktivitet, der retter sig mod biler (se fx Dayal 2011; Müller 2017).³ På samme måde asserterer de nøgne substantiver i (2) og (3) heller ikke eksistensen af en referent, men i stedet tilskrives deres leksikalske indhold andre størrelser i teksten som egenskaber, uden jeg dog skal komme nærmere ind på en konkret analyse af disse eksempler.

Med henblik på at bibringe en forståelse for de særlige forhold og restriktioner, der gør sig gældende i forbindelse med at anvende NSS'er som subjekt, som jo er artiklens genstandsfelt, foretages i det følgende en kort sammenligning med nøgne, tællelige substantiver i pluralis og massesubstantiver, der optræder i samme funktion.

2.1. Nøgne pluralis-substantiver og massesubstantiver som subjekt

I eksemplerne (4ab) og (5ab) vises, hvordan nøgne pluralis- og massesubstantiver kan optræde både som præverbale og postverbale subjekter.

(4a) **Tigre** sniger sig ind på deres bytte.

(4b) Der sover **børn** på gaden.

(5a) **Røg** dræber mange mennesker hvert år.

(5b) Der løber **vin** ud af tønden.

Nøgne pluralis- og massesubstantiver i subjektposition aktiverer enten en generisk eller eksistentiel læsning. Hvis de optræder i kontekstuel uforankrede, kategoriske sætninger som i (4a) og (5a), får de en generisk læsning, men en særlig kontekst kan gennemtvinge en eksistentiel fortolkning. For eksempel kan sætningen i (4a), hvis den indlejres under en matrikssætning, som indsnævrer dens reference til en specifik situation, som i [*Jeg har set [tigre snige sig ind på deres bytte]*], læses eksistentielt i stedet for generisk. Modsat

---

3. Begrebet pseudo-inkorporering refererer til, at substantivet ikke inkorporeres morfologisk i verbet, som det fx er tilfældet i forbindelse med udtryk som *hjerteroperere* og *rodbehandle*, men at det optræder formelt selvstændigt i en frasal struktur (Dayal 2011, 2015; Borik & Gehrke 2015).

kan den generiske læsning understreges ved brug af adverbier som *normalt*, *almindeligvis* etc.

Den eksistentielle læsning i postposition, som i (4b) og (5b), hænger sammen med det lokative *der*, som er en eksistentiel præform, hvis funktion er at introducere nye oplysninger eller størrelser i diskursen.

De nøgne substantiver i (4ab) og (5ab) adskiller sig altså helt fundamentalt fra de nøgne substantiver i (1) - (3) ved ikke at optræde som modifikatorer; men derimod have henholdsvis generisk reference og være eksistenspræsupponerende.

2.2. *Nøgne singularis-substantiver som subjekt*

Nedenstående eksempler peger på det velkendte faktum (se fx Müller 2015: 200; 2017: 45), at NSS'er normalt ikke er i stand til at indtage den præverbale subjeksposition, hverken i generiske eller episodiske sætninger.

- (6a) ***Rotte** spiser hovedsageligt kornprodukter.
 (6b) ***Rotte** løb igennem hendes have.

Som undtagelser kan nævnes særlige diskurstyper såsom ordsprog, fagbeskrivelser, avisoverskrifter osv., jf. eksemplerne (7a-c) (se også Aa. Hansen 1927: 12-22; 1967: 166-173, hvor flere eksempler på specialanvendelser nævnes).

- (7a) **Tyv** tror hver mand stjæler.
 (7b) **Bøg** trives bedst på gruset, veldrænet bund og på næringsrig muldbund, hvor den let selvfor ynges.
 (Træer og Buske i Danmark. Gyldendal 2005, s. 158)⁴
 (7c) **Demonstrant** kaster molotovcocktail mod politiet

Det skal dog bemærkes, at *tyv* og *bøg* i (7ab) har generisk reference, mens *demonstrant* i (7c) refererer til et specifikt, ikke-identificeret individ. Hertil kommer, at en del relationelle substantiver såsom slægtskabstermer (*mor*, *onkel*) og professionsbetegnelser (*rektor*, *dyrlæge*) også kan optræde i nøgen form som referentielt subjekt (se fx Hansen 1993: 16; Pedersen 1993: 21).

Generelt kan NSS'er ikke optræde postverbalt hverken i forbindelse med inergative (8a) eller inakkusative (8b) verber.

4. Jeg takker Jørgen Schack for eksemplet.

- (8a) *Der sover **barn** på gaden.
 (8b) *Der ankommer **gæst** efter kl. 17.⁵

Eksemplerne i (9) udgør undtagelser til den generelle betragtning om, at NSS'er ikke optræder postverbalt i tetske *der*-sætninger.

- (9) Der er **bad/ billard/ biograf/ toilet/ sauna/ bordtennisbord** i kælderen.

Her kunne man argumentere for en analogi med possessionskonstruktioner af typen *de har bad/ billard/ biograf/ toilet/ sauna/ bordtennisbord i kælderen*, der denoterer en form for stereotyp eller institutionaliseret egenskab eller aktivitet (Asudeh & Mikkelsen 2000). Det er velkendt fra en række sprog (se fx Müller 2015), at såkaldte HAVE-prædikater, herunder possessionsverber, i udpræget grad accepterer NSS'er som objekt. Jeg vil dog ikke uddybe diskussionen af HAVE-prædikater her, men nøjes med at foreslå, at der kunne ligge en lignende forklaring bag eksemplerne i (9).

At NSS'er kun i begrænset omfang og relativt usystematisk optræder som subjekt, er velkendt og kommenteres af Aa. Hansen (1967: 168-169) på flg. måde:

Man lægger mærke til at næsten alle eksemplerne viser substantivet [nøgen form, HHM] i anvendelse som ikke-subjekt eller tilbagetrængt fra subjektsplassen (i sætninger med *der*). Det er ikke tilfældigt. Den nævnte udviskning kan normalt ikke finde sted når substantivet er det led som resten af sætningen skal give meddelelse om.

Eksempler i (10)-(12) viser imidlertid, at distributionen af NSS'er ikke er helt så restrikeret, som citatet fra Aa. Hansen og (6ab) og (8ab) giver indtryk af.

- (10) **Motorcykel** forurener (sammenligningskonstruktion)
 mindre end bil.
 (11) **Tog** er et komfortabelt (identitetskonstruktion)
 transportmiddel.
 (12) **Pibe** er usundt. (skjult infinitivskonstruktion)
 (Müller 2017: 67, note 6)

5. Dog er eksempler med inakkusative verber som *der afgår tog til København kl. 8* eller *der opstod/udbrød krig på Balkan* helt gangbare (se fx Müller 2017: 67, note 7).

Betegnelserne i parentes kommer fra Borthen (2003: 194-223) og hendes gennemgang af de tre konstruktionstyper, og de tilhørende norske eksempler har også i vid udstrækning tjent til inspiration for denne artikels behandling af emnet. Dog afviger den her præsenterede udlægning fra Borthens ved at påstå, at de tre konstruktionstyper i virkeligheden er udtryk for ét og samme fænomen.

3. Skjulte infinitivskonstruktioner

I det følgende gennemgås en række forhold, der helt overordnet har til formål at vise, at NSS'er i den pågældende konstruktionstype er semantiske objekter for et urealiseret prædikat. Det betyder, at matrikssætningens egentlige subjekt er en verbalkonstruktion, et event-denoterende prædikat, og ikke NSS'erne i sig selv.

3.1. Prædikative adjektivs kongruens

(13ab) viser det helt basale, at det prædikative adjektiv og pronomenet kongruerer i køn i singularis, men at der kun er numeruskongruens i pluralis.

(13a) **Bilen** (den) er dyr. // **Bilerne** (de) er dyr-**e**.

(13b) **Huset** (det) er dyr-**t**. // **Husene** (de) er dyr-**e**.

(14a) nedenfor viser så yderligere det helt velkendte faktum, at massesubstantiver i bestemt form kongruerer med det prædikative adjektiv i henhold til substantivets formelle køn. Massesubstantiverne *røg* og *mælk* er utrum, og derfor optræder det prædikative adjektiv uden *-t*, mens *mel* og *sukker* udløser neutrumskongruens med *-t*. Også her følger pronomenet samme mønster. Når massesubstantiver til gengæld, som i (14b), optræder i nøgen form og denoterer noget homogent, er der ikke formel kongruens med det prædikative adjektiv eller pronomenet. Meget kort gengivet får det Josefsson (se fx 2010) til – hovedsageligt på baggrund af analyser af svenske data – at skelne mellem grammatisk eller formelt køn på den ene side, og semantisk køn på den anden. På den baggrund skal *-t* et og pronomenet i (14b) opfattes som en markør for utællelighed og ikke for substantivernes formelle køn (se også fx Hansen & Heltoft 2011; Enger 2013).

(14a) **Røgen/mælken** (den) er skadelig/sund. // **Melet/sukkeret** (det) er skadelig-**t**/sund-**t**.

(14b) **Røg/mælk/mel/sukker** (det) er skadelig-**t**/sund-**t**.

Denne udlægning passer fint med, at subjekterne i (15) denoterer events, som jo også må opfattes som homogene entiteter, og den bekræftes yderligere af, at utællelige nominaler genoptages med neutrumspronominet *det* uanset substantivets formelle køn og tal, hvorved *det*, i lighed med suffikset *-t*, også her fungerer som en markør for homogenitet og ikke som en markør, der implicerer køn og tællelighed.

(15) **Knivkastning** (det) er farlig-**t**. // At Bo synger (det) er dejlig-**t**.

Eksemplerne i (16abc) med koordinerede subjekter er egentlig blot endnu en konstatering af, at nominale elementer af den pågældende type tilsyneladende ikke indeholder et numeruselement, da de koordinerede subjekter ikke udløser pluraliskongruens.

(16a) **Fløde** og **mælk** (det) er gul-**t**/*gul-**e**.

(16b) **Knivkastning** og **hashrygning** (det) er skadelig-**t**/*skadelig-**e**.

(16c) At Bo synger og at Lise spiller (det) er dejlig-**t**/*dejlig-**e**.

(Josefsson 2013: 3)

3.2. Masse- vs. event-fortolkning

(17ab) viser forskellen på masse- og event-læsning af nominalet. I (17a) anvendes et såkaldt I(individual)-level prædikat (*gennemsigtigt*), der udsiger noget om de inhærente og konstante egenskaber ved *vodka*, hvilket er i strid med tidsadverbialet *om morgenen*, der jo netop tilfører en event-læsning til nominalet *vodka*, så det forstås som *at drikke vodka*. Det problem opstår ikke i (17b), fordi *usundt* opfattet som S(tage)-level prædikat er kompatibelt med læsningen af *pibe* som event (se Carlson 1977 vedr. sondringen mellem S- og I-level prædikater).

(17a) ***Vodka** om morgenen er gennemsigtig-**t**. (substans/masse – statistisk (I-level) prædikat)

(17b) **Pibe** om morgenen er usund-**t**. (event – episodisk (S-level) prædikat)

Der er altså i begge tilfælde tale om, at subjekterne må læses som en skjult proposition eller event, der fx kunne parafraseres med en infinitivkonstruktion som i *at drikke vodka* og *at ryge pibe*.

3.3. Event-læsning og analogi med inkorporering af DO på sætningsniveau

Den analyse, der er lagt op til indtil videre, er altså, at det nøgne tællelige subjekt, i (18) *pibe*, er et semantisk objekt for et ikke realiseret prædikat af en slags, og at det i virkeligheden er dette VP, der er subjekt – ikke det nøgne tællelige substantiv i sig selv.

- (18) [At ryge **pibe**] er usund-**t**. (Pibe = semantisk objekt for et nul-prædikat)

Spørgsmålet er så bare, under hvilke omstændigheder det kan lade sig gøre at lave den slags konstruktioner, og hvilke restriktioner der gælder på området. I første instans ligger det jo lige for at foreslå en parallel til objektinkorporering på sætningsniveau. Man kunne antage, at kan objektet inkorporeres som et NSS på sætningsniveauet, så kan det også optræde som subjekt i de konstruktioner, der er relevante her. (19) viser imidlertid, at en række gængse objektinkorporeringsmuligheder ikke modsvares af muligheden for at kunne optræde som subjekt.

- (19) ***Hus** (male)/ ***bil** (vaske)/ ***brev** (skrive)/ ***avis** (læse)/ ***næse** (pudse) hele tiden er usund-**t**.

(20) og (21) peger på, at der heller ikke synes at være syntaktisk overensstemmelse mellem objektinkorporering og det fænomen, vi ser på her. For mens de pseudo-inkorporerede objekter, som også berørtes kort i indledningen, er begrænsede i forhold til, hvilke syntaktiske transformationer de kan indgå i, som vist i (21), så gælder det ikke for eksemplerne i (20). Bemærk også, at NSS'erne faktisk heller ikke behøver at optræde som subjekt, idet *bus* og *telt* i (20) jo er objekter (se også Borthen 2003: 212 for norsk).

- (20) Rejsebureauet foreslog **bus**. // **Bus** blev foreslået. // **Bus**, det blev foreslået.
 Guiderne anbefaler ikke **telt**. // **Telt** anbefales ikke. // **Telt**, det anbefaler de ikke.
- (21) Ole maler **hus**. // */**Hus** bliver malet. // */**Hus**, det bliver malet.
 Lise pudsete **næse**. // */**Næse** blev pudset. // */**Næse**, det blev pudset.

Analogien til pseudo-inkorporering af objekter halter også i forhold til det aspektuelle, fordi pseudo-inkorporering normalt foregår med aktivitetsverber, til nød accomplishment-verber, men aldrig achievement-verber (cf. Vendlers 1967 event-model). Det er det, eksemplerne i (22) illustrerer (jf. Müller 2015: 200-201).

- (22a) Jens fejer **skorsten**. (activity)
 (22b) Ole bygger **carport**. (accomplishment)
 (22c) *Bo smadrer **kop**. (achievement)⁶

Endelig viser (23), at idéen om en skjult infinitiv, en event-struktur, også tilsyneladende kan anvendes i forbindelse med kausative konstruktioner. Så til trods for en umiddelbar lighed med pseudo-inkorporering af sætningsobjekter, er der altså ikke tale om det samme fænomen.

- (23) Det har gjort [**bil** alt for dyr-**t**]. (kausativ konstruktion [sekundær prædikation])

På baggrund af ovenstående diskussion kan betingelserne for, at NSS'er kan fungere som semantiske objekter i en skjult infinitivkonstruktion altså synes noget uklare. Rent empirisk viser det sig dog, at de NSS'er/strukturer, der optræder i (24), i hvert fald er gode kandidater.

- (24) ryge **pibe** // have **hus** // køre **bil** // spille **violin** // se **fjernsyn**

Netop de her nævnte V+NSS-strukturer er karakteriseret ved en række bestemte træk, der overordnet peger i retning af en særlig tæt integration mellem V og NSS, og som delvist adskiller dem fra øvrige pseudo-inkorporeringsstrukturer (se Müller 2015 og 2017): 1) NSS'et er altid et objekt affectum; 2) V+NSS-strukturen kan kun læses atelisk; 3) NSS'et fungerer dårligt som antecedent for anaforisk reference; 4) NSS'et er numerusneutral; 5) Strukturen kan fortolkes både som I- og S-level prædikate; og 6) NSS'et er ofte defektivt. Uden at blive for detaljeret kan man med udgangspunkt i udtrykket *spille violin* forklare ovenstående træk på følgende måde: Referenten for *violin* skabes ikke eller undergår forandring i verbalprocessen (træk 1 og 2), det er vanskeligt at aktualisere en læsning af *violin* som individ via

6. De engelske betegnelser i parentes refererer til verbernes aktionsart isoleret set, ikke hele V+NSS-strukturen.

pronominal eller leksikalsk reference (træk 3), *violin* implicerer ikke en forståelse af et antal violiner (træk 4), *Ole spiller violin* kan både læses episodisk og som en karakteristik af subjektsreferenten (træk 5), og endelig må **spille violin-en/violin-er* anses for uacceptable udtryk (træk 6).

Samlet set er disse træk en stærk indikation på, at NSS'erne i (24) er rene modifikatorer – deres funktion er udelukkende at tilskrive V en egenskab – og at fortolkningen af dem, når de optræder som subjekt, altid bygger på, hvad der prototypisk kan opfattes som værende denotatets primære funktion forstået på den måde, at en pibe er til at ryge på, en violin til at spille på osv. Fra et instruktionssemantisk synspunkt (Harder 1996) kunne man udlægge det sådan, at NSS'er ikke indeholder tilstrækkelig strukturel information til i sig selv at optræde i argumentposition som subjekt. NSS'er giver ingen instrukser til modtager om, at de skal forankres referentielt eller tolkes eksistentielt. Den eneste måde, hvorpå det strukturløse substantiv kan afkodes og være kommunikativt relevant for modtager, er derfor ved, at det opfattes som en modifikator, der tilskriver et urealiseret prædikat en egenskab. Der er simpelthen ikke andre muligheder, hvis konstruktionen skal opfattes som relevant og meningsfuld. Det næste skridt er så – endnu engang pga. manglen på struktur og funktionelle projektioner – at man som modtager må eftersøge den mest stereotype og konventionaliserede betydning, som denne modifikator kan tænkes at indgå i, nemlig en fortolkning i overensstemmelse med denotatets primære funktion.⁷ Indsætter man så et NSS som subjekt, hvis denotat ikke umiddelbart eller entydigt i den pågældende kontekst lader sig relatere til en stereotyp funktion eller anvendelsessituation, bliver konstruktionen vanskeligere at afkode og dermed mindre acceptabel. For eksempel ville **^{1/2}hus er usundt* nok ikke blive anset som en acceptabel ytring, selv om *hus* jo fint kan optræde som inkorporeret objekt i sætninger som *at male/bygge hus er usundt*. Det skyldes så, jf. de ovenfor præsenterede antagelser, at konteksten, her i form af prædikatet *usundt*, ikke umiddelbart fører til, at man indfortolker en funktionsrelation. Udtrykkene *at male/bygge hus* relaterer sig jo netop ikke til den primære funktion, man konventionelt forbinder med NSS'et *hus*, og derfor ligger det ikke lige for at inferere *male* og *bygge* som urealiserede prædikater i denne situation.

---

7. Denne antagelse baserer sig på, at artefakter overordnet set altid er skabt med et formål for øje, for at udfylde en funktion.

3.4. Numerus

Følgende eksempler har til formål at vise, dels at den såkaldt konventionaliserede eller institutionaliserede situationstype kan udtrykkes med både nøgne singularis- og pluralis-substantiver, dels at aktivering af event-læsningen er nøje forbundet med, at det nøgne nominal kan fortolkes som en del af et udtryk, der denoterer en konventionel situationstype.

- (25a) **Villa** på Strandvejen er dyr-**t**. // **Villaer** på Strandvejen er dyr-**e**/ ^{*/?}dyr-**t**.
 (25b) **Bil** på arbejde er behagelig-**t**. // ***Biler** på arbejde er behagelig-**e**/ behagelig-**t**.
 (25c) ^{*/?}**Cigaret** er usund-**t**. // **Cigaretter** er usund-**e**/ usund-**t**.

(25a) skal illustrere, at den konventionelle situationstype *at have/købe villa* konstrueres med et NSS. Derfor er det også naturligt, at det er singularis-versionen, der lader sig kode som en event, mens man ved pluralis-versionen normalt vil udsige noget om nominalets egenskaber. I (25b) er situationen egentlig den samme. Her er det adverbialet *på arbejde*, der gør, at nominalet kun kan læses som en event. I (25c) udtrykkes den konventionelle situationstype med pluralis, altså som i *Ole ryger cigaretter*, hvorfor det prædikative adjektiv fint kan optræde i neutrum, og selvfølgelig også i pluralis, hvor det så udsiger noget om nogle egenskaber ved cigaretter.

4. Sammenlignings- og identitetskonstruktioner

Det, der ønskes problematiseret med eksemplerne i (26), og sekundært (27), er, hvorvidt der er grundlag for at påstå, at sammenlignings- og identitetskonstruktioner skal opfattes som selvstændige kategorier med særlig relevans for NSS'er, jf. afsnit 2.2., og om der bør sondres mellem dem i forhold til, hvad de udsiger.

- (26a) **Motorcykel** forurener nærmest ikke // er meget lidt forurenende.
 (26b) **Tog** larmer jo helt forfærdeligt // er helt forfærdeligt larmende.
 (26c) **Pibe** smager aldeles rædselsfuldt // er aldeles rædselsfuldt.
 (26d) **Violin** lyder simpelthen så smukt // er simpelthen så smukt.

Eksemplerne til venstre for dobbeltstregen i (26a-d) udtrykker ikke en direkte sammenligning, idet der ikke via adverbialer som fx *mere/mindre end* etableres en sammenligningsrelation mellem subjektets denotat og denotatet

for et andet substantivisk komplement. Det vil sige, at der ikke foretages en eksplicit sammenligning vha. et co-hyponym som fx i (10), hvor *motorcykel* sammenlignes med *bil*. På samme måde etablerer eksemplerne til højre for dobbeltstregen heller ikke en identitetsrelation i forhold til at indordne en kategori af entiteter under en overkategori, som det er tilfældet i (11), hvor kopula-konstruktionen indebærer, at det prædikative nominal *et komfortabelt transportmiddel* fungerer som hyperonym for subjektsdenotatet *tog*. Man kan derfor helt overordnet sige, at alle sætningerne i (26a-d) indeholder et intransitivt subjekt, der beskrives af et prædikat, uden at der etableres relationer til andre kategorier af entiteter, og samtidig udsiger sætningerne på hver side af dobbeltstregen stort set det samme.

Derfor er der ikke grund til at antage, at sammenlignings- og identitetskonstruktioner spiller en særlig rolle i forbindelse med NSS'er, eller at et forsøg på at skelne mellem dem bibringer feltet en analytisk gevinst. Snarere forholder det sig sådan, at eftersom enhver sproglig beskrivelse i form af subjekt og prædicering pr. definition indebærer en udskillelse af det individ eller den type, subjektet denoterer, så involverer den sproglige beskrivelse også en implicit forståelse af det noget, subjektet udskilles fra, og dermed et muligt sammenligningsgrundlag. På den måde kan fænomenerne sammenligning og identitet – man må gå ud fra, at identitet i en filosofisk-logisk forstand forudsætter sammenligning (jf. Borthen 2003: 195) – blot opfattes som en betydningsdimension, der ligger inhærent i en hvilken som helst deklarativ sætning (og formentlig også andre sætningstyper), og som så kan aktualiseres kontekstuel, fx vha. spørgsmålene i (27a-d).

- (27a) Hvilken slags transportmiddel forurener mindst?
- (27b) Hvilken slags transportmiddel larmer mest?
- (27c) Hvilken type røgtobak smager værst?
- (27d) Hvilket instrument lyder bedst?

Begge typer af eksempler i (26a-d) er udmærkede svar på spørgsmålene i (27a-d), som utvetydigt implicerer en sammenlignings- eller identitetsrelation, da de jo eksplicit introducerer hyperonymer til subjektsdenotaterne i (26a-d) og dermed kontekstualiserer dem som en undertype (hyponym) ud af flere mulige. Det betyder bare ikke, at sammenligning og identitet har særlig forklaringsværdi i forbindelse med brugen af NSS, ej heller at der er grundlag for at skelne mellem dem.

4.1. *Generiskhed*

Rent intuitivt ville det være nærliggende at mene, at sætningerne i (26a-d) har et generisk præg over sig, og at subjekterne i de samme sætninger refererer til en type i modsætning til et individ. Sætningerne i (28ab) viser dog, at NSS'er ikke er i stand til at optræde som generiske subjekter for statiske, definerende, normative prædikater. Så de er altså ikke generiske i en traditionel forstand, sådan som fx definte eller indefinte NP'er eller nøgne pluralis- eller massesubstantiver kan være det (se også Borthen *ibid.*: 204-208 vedr. NSS'er og generiskhed).

(28a) ***Bil** er et køretøj. // ***Bil** har fire hjul.

(28b) ***Pistol** er et våben. // ***Pistol** består af tre hoveddele.

4.2. *Agentivitet*

(29ab) viser, at NSS'er heller ikke er i stand til at bære agentrollen, sådan som andre generiske NP'er typisk er det (jf. Borthen *ibid.*: 196 for norsk).

(29a) ***Bil** kører hurtigere end bus.

(29b) ***Pistol** skyder kortere end gevær.

4.3. *Type-prædikater (kind predicates)*

Jævnfør (30) kan NSS'er heller ikke være subjekter for såkaldte kind-predicates (se også Borthen *ibid.*: 203 for norsk). Det kan indefinte NP'er imidlertid heller ikke, selv om de jo godt i andre kontekster kan læses generisk, så det er ikke isoleret set et argument for at påstå særstatus for NSS'er. Men modsat indefinte NP'er har NSS'er ikke mulighed for at være specifikke som i *en løve stod ude på verandaen*, og deres non-specificitet er heller ikke den samme som de indefinte NP'ers, der jo som tidligere nævnt sagtens kan optræde i kontekster som i (28ab) og (29ab).

(30) ***Løve** uddøde i det forrige århundrede.

4.4. *Modifikation*

Endelig peger eksemplerne i (31ab) på, at NSS'er normalt ikke kan modificeres, hvilket jo passer ganske godt med modifikatorrollen på den måde at forstå, at attributive adjektivs funktion er at modificere individnoterende substantiver ikke modifikatorer.

- (31a) **/?***Moderne motorcykel** forurener nærmest ikke // er meget lidt forurenende.
 (31b) **/?***Brugt violin** lyder simpelthen så smukt // er simpelthen så smukt.

Spørgsmålet er så, hvad der er på spil her, og hvordan konstruktionerne i dette afsnit relaterer sig til de skjulte infinitivkonstruktioner, der behandles i det foregående.

5. Mulige generaliseringer

Som vist i (32ab) og (33ab) skelnes der mellem to typer af karakteriserende sætninger (se Krifka et al. 1995: 16-18), nemlig dem, der udtrykker en vanemæssig foreteelse, som subjektsreferenten er involveret i, og dem, der statisk klassificerer subjektsreferenten eller tilskriver den egenskaber. De karakteriserende sætninger, der udtrykker en vanemæssig foreteelse, generaliserer over events, mens de karakteriserende sætninger, der statisk klassificerer eller tilskriver egenskaber til subjektsreferenten, generaliserer over egenskaber ved individer. Det betyder, at den første type, de eventgeneraliserende, i virkeligheden er afledt fra episodiske prædikater, som så blot har en vanemæssig læsning (Krifka et al. *ibid.*: 17). Karakteriserende sætninger udtrykker regelmæssigheder, der ikke er bundet til bestemte episoder eller individer, mens deres modstykke, partikulære sætninger, er udtryk, der vedrører særlige episoder eller egenskaber ved bestemte genstande (Krifka et al. *ibid.*: 3).

Vanemæssig foreteelse: generalisering over events

- (32a) **Motorcykel** forurener nærmest ikke // er meget lidt forurenende.
 (32b) **Pibe** smager aldeles rædselsfuldt // er aldeles rædselsfuldt.

Statisk klassificering/tilskrivning af egenskab: generalisering over individegenskaber

- (33a) **En bil/biler/bilen** er (et) køretøj(er) // har fire hjul.
 (33b) **En pistol/pistoler/pistolen** er (et) våben // består af tre hoveddele.

At der er tale om karakteriserende sætninger, kan man teste på forskellige måder, fx ved at indsætte adverbialer som *normalt*, *ofte*, *altid* osv., alt efter sammenhængen. Herudover fungerer karakteriserende sætninger ikke så

godt i de sammensatte tider og i progressive former i de sprog, hvor det er relevant. Modsat er partikulære sætninger ikke underlagt den form for tempusmæssige restriktioner.

De karakteriserende prædikater, der generaliserer over events, udsiger altid noget om subjektet, der er relateret til den aktivitet, som subjektsreferenten har som sin hovedfunktion, helt parallelt med hvad der er tilfældet for de skjulte infinitivkonstruktioner, jf. diskussionen i afsnit 3.3. I (32a) generaliseres der altså ikke over subjektsreferentens statiske egenskaber som bestanddele eller type- eller klassetilhørsforhold, men over dens egenskaber, når den udfører, hvad vi konventionelt opfatter som dens hovedfunktion.

(34a) **At køre på** motorcykel forurener nærmest ikke. // Motorcykel er meget lidt forurenende **at køre på**.

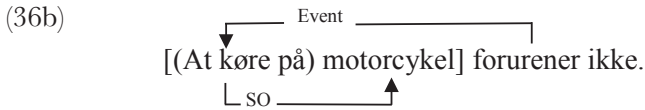
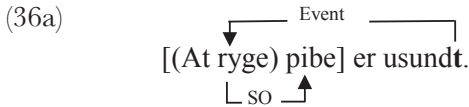
(34b) ***At skyde med** pistol er et våben. // ***At skyde med** pistol består af tre hoveddele.

Den forskel kan man se ved, at det i (34a) og tilsvarende eksempler er meningsfuldt at indsætte et prædikat, der ekspliciterer den aktivitet, der relaterer sig til hovedfunktionen, mens det i (34b) ikke giver mening.

(35) **At skyde med** pistol er fantastisk. // Pistol er det bedste våben **at skyde med**.

Udover at kontrastere med (34b) fremhæver (35) det forhold, at mens de eventgeneraliserende prædikater er deskriptive, og dermed også ofte udtryk for en subjektiv evaluering, så er den anden type definerende og udtryk for tilskrivning af objektive egenskaber. Generaliseringer over events er beskrivelser af aktiviteter eller handlinger, man påstår er regelmæssigt tilbagevendende, og som dermed, pr. inferens kunne man sige, opnår status af lovmæssigheder, mens det at tilskrive egenskaber eller kategorisere eksplicit er normativt definerende i sig selv.

Hovedkonklusion, som illustreres i (36ab), hvor SO er forkortelse for semantisk objekt, vil således være, at der grundlæggende ikke er forskel på skjulte infinitivkonstruktioner, sammenlignings- og identitetskonstruktioner.

Alle tre konstruktionstyper generaliserer over events, og alle har de det til fælles, at NSS'et har status af en modifierator og kun kan forstås i sin egenskab af at fungere som et element, der indskrænker infinitivens, dvs. det underforståede prædikats, denotation. Et NSS er således ikke i stand til på egen hånd at optræde som argument. I (36a) markerer *-t* direkte, at *pibe* må læses som en event, mens eventlæsningen i (36b) fremkaldes af prædikatsens beskaffenhed, sådan som det netop er blevet kommenteret i forbindelse med de eventgeneraliserende prædikater.

Om forfatteren

Henrik Høeg Müller, ph.d., dr. ling. merc., Institut for Kommunikation og Kultur, Aarhus Universitet.

Litteratur

- Asudeh, A. & Mikkelsen, L.H. (2000): Incorporation in Danish: Implications for interfaces. I: *A collection of papers on Head-driven Phrase Structure Grammar*. Cann, R., Grover, C. & Miller, P. (red.). Stanford, CA: Stanford University, 1-15.
- Borik, O. & Gehrke, B. (2015): An introduction to the syntax and semantics of pseudo-incorporation. I: *The syntax and semantic of pseudo-incorporation*. Borik, O. & Gehrke, B. (red.). Leiden: Brill, 1-43.
- Borthen, K. (2003): *Norwegian bare singulars*. Ph.d.-afhandling, NTNU, Trondheim.
- Carlson, G.N. (1977): *Reference to Kinds in English*. Ph.d.-afhandling, University of Massachusetts Amherst.
- Dayal, V. (2011): Hindi pseudo-incorporation. *Natural Language & Linguistic Theory* 29 (1), 123-167.

- Dayal, V. (2015): Incorporation: Morpho-syntactic vs. semantic considerations. I: *The syntax and semantic of pseudo-incorporation*. Borik, O. & Gehrke, B. (red.). Leiden: Brill, 47-87.
- Enger, H.O. (2013): Scandinavian pancake sentences revisited. *Nordic Journal of Linguistics* 36, 275-301.
- Hansen, Aa. (1927): *Bestemt og ubestemt substantiv. Bidrag til dansk substantivsyntaks*. København: Arnold Busck.
- Hansen, Aa. (1967): *Moderne Dansk*. København: Grafisk Forlag.
- Hansen, E. (1993): Navne. *Mål og mæle* 2, 8-13.
- Hansen, E. (2001 [1994]): Generisk substantiv. I: *Glæden ved grammatik*. Galberg Jacobsen, H. & Jørgensen, H. (red.). København: Hans Reitzels Forlag, 274-282.
- Hansen, E. & Heltoft, L. (2011): *Grammatik over det Danske Sprog*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab & Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Harder, P. (1996): *Functional semantics. A theory of meaning, structure and tense in English*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Herslund, M. (red.). (1999): *Det franske sprog. Kapitel VI. Nominalsyntagmet*. København: CBS.
- Josefsson, G. (2010): 'Disagreeing' pronominal reference in Swedish and the interplay between formal and semantic gender. *Lingua* 120 (9), 2095-2120.
- Josefsson, G. (2013): *Pancake sentences and the semanticization of formal gender in Mainland Scandinavian*. Handout til det 46. årlige møde i Societas Linguistica Europaea, Split, 18. september.
- Krifka, M., Pelletier, F.J. Carlson, G.N. ter Meulen, A. Chierchia, G. & Link, G. (1995): Genericity: An introduction. I: *The generic book*. Carlson, G.N. & Pelletier, F.J. (red.). Chicago, IL: The University of Chicago Press, 1-124.
- Müller, H.H. (2015): Nøgne objekter i dansk. I: *Ny forskning i grammatik* 22. Bentsen, S.E., Durst-Andersen, P., Jensen, E.S., Mortensen, S.S. & Nielsen, P.J. (red.). København: Dansk Sprognævn, 197-214.
- Müller, H.H. (2017): Bare nouns in Danish with special reference to the object position. *Nordic Journal of Linguistics* 40 (1), 37-72.
- Pedersen, K.M. (1993): Dyrslæge og døds slagter. Navne i lokalsamfundet. *Mål og mæle* 4, 21-24.
- Vendler, Z. (1967): Verbs and times. I: *Linguistics in Philosophy*. Vendler, Z. (red.). Ithaca, NY: Cornell University Press, 97-121.

Citeret værk

Jørgensen, H. & Rune, F. (2005): *Træer og buske i Danmark*. København: Gyldendal.

Få + supinum som interessent-konstruktion i dansk

Peter Juul Nielsen

Abstract

The paper suggests a new analysis of the Danish verbal construction that combines the verb *få* ‘get’ and the supine form (perfect participle) of the semantic main verb, e.g. *Karla fik slået græsset*, meaning either (roughly) ‘Karla managed to mow the lawn’ or ‘Karla got the lawn mowed (by someone else)’. The various types and interpretations of *få* + supine formations are described as instances of a general ‘affective construction’ (Danish: interessentkonstruktion) that assigns the role of afficiary (beneficiary or maleficiary) to the subject. The agentive/inagentive distinction is defined as a voice distinction between active and passive affective construction, the latter allowing for the promotion of either an indirect object or a non-valency-bound free afficiary to subject status.

Nøgleord: interessent, agent, diatese, telicitet, subjektifikation

1. Indledning

En udbredt konstruktionstype i dansk er kombinationen af verbet *få* som en form for hjælpeverbum og et hovedverbum i supinum (forenklet sagt et ubøjeligt perfektum participium, se Nielsen 2016: 387-431) af typen:

- (1) Karla fik slået græsset

Et meget karakteristisk træk ved konstruktionen er at den ofte er åben for fortolkning enten med agentivt eller nonagentivt subjekt; således kan (1) tolkes enten med Karla som den der slår græsset, eller sådan at en anden slår græsset for hende (jf. Falster Jakobsen 2009: 185). Konstruktionen har i et vist omfang været behandlet tidligere, ikke mindst i Grammatik

over det Danske Sprog (GDS, Hansen & Heltoft 2011) og i artikler af Falster Jakobsen (2007; 2009), men jeg argumenterer her i artiklen for at de tidligere analyser ikke giver en fuldt ud dækkende og tilfredsstillende afklaring af konstruktionens struktur og semantik. På baggrund af denne kritik foreslår jeg et alternativ til GDS' analyse der samler alle varianter af konstruktionen under betegnelsen interessentkonstruktion hvor den centrale semantiske kodning er tilskrivning af en interessentrolle til subjektet, og hvor subjektets status som agent eller ikke-agent danner grundlaget for et hovedskel mellem aktiv og passiv interessentkonstruktion.

1.1. Om artiklens data

Artiklens analyser har oprindeligt udgangspunkt i mine egne observationer af konstruktionen i skrift og tale, bl.a. fra spredte Google- og Infomedia-søgninger. I tillæg til disse ikke-systematisk indsamlede data hviler artiklens analyser i et vist omfang på en mere systematisk empirisk undersøgelse. Det drejer sig om en igangværende undersøgelse af forekomster i KorpusDK af *ĵã*-konstruktionen i de varianter der kan tolkes således at sætningens subjekt udtrykker hovedverbets (supinumformens) agent (indholdssubjekt). De fundne eksempler analyseres for en række træk forbundet med konstruktionens semantik (se appendikset for en kort skitsering af undersøgelsen). Korpusundersøgelsen er dog i skrivende stund ikke færdiggjort, og der foreligger derfor endnu ikke nogen håndfaste resultater af egentlig korpuslingvistisk karakter. Ikke desto mindre kan det foreløbige arbejde med KorpusDK-dataene give ganske klare indikationer på karakteren af konstruktionens anvendelse, og disse foreløbige indikationer har spillet en væsentlig rolle som baggrund for mit forslag til analysen af konstruktionen (se afsnit 2.3).

1.2. Artiklens opbygning

Artiklen er bygget op således: I afsnit 2 gør jeg rede for de forskellige typer af konstruktion med *ĵã* + supinum baseret på beskrivelsen i GDS og for andre tidligere analyser, og jeg fremlægger problemer forbundet med disse analyser. I afsnit 3 præsenterer jeg mit forslag til hvordan alle konstruktionsvarianter kan beskrives som typer af interessentkonstruktion, og jeg diskuterer den aktive og passive tolkning af konstruktionen. I afsnit 4 beskriver jeg hvordan den grundlæggende interessentkodning er forenelig med den meget hyppige brug af konstruktionen til telisk situationsbeskrivelse, og jeg gør rede for hvordan eksempler på konstruktionen med nonhumane subjekter kan ses som udtryk for subjektifikation. Artiklen afsluttes med en konklusion i afsnit 5.

2. *Få* + supinum i dansk

I det følgende præsenteres først GDS' beskrivelse af forskellige typer af *få* + supinum som tre distinkte konstruktioner (afsnit 2.1) og dernæst andre tidligere analyser (afsnit 2.2). Herefter gennemgår jeg en række problemer med GDS' og andres tidligere analyser (afsnit 2.3).¹

2.1. GDS' forskellige konstruktioner

Kombinationen af *få* og supinum udgør i GDS' analyse tre forskellige konstruktioner. Den første konstruktion er **telisk *få*-konstruktion** (GDS: 718-721) som dækker alle tilfælde hvor udtrykssubjektet er agent (indholds-subjekt) for supinumverbet.

- (2) Det kulminerede i 5. sæt, hvor TV var foran med 10-0, førend Farum-dregene [sic!] fik pyntet lidt på resultatet (KorpusDK)
- (3) Svøbt i en sort buksedragt når la femme fatale kun lige at få sat sig foran laksemousse-forretten, før hun griber mikrofonen (KorpusDK)

Konstruktionens indhold, og årsagen til dens betegnelse, er iflg. GDS fremstillingen af en overgang fra en tilstand til en anden: "Ved telisk *få*-konstruktion er den semantiske tidsprofil at der finder en aktivitet eller handling sted, og at målet nås, og at der derfor foreligger et resultat" (GDS: 719). Det pointeres at konstruktionen ikke kun kan laves med teliske verber (som i (2) - (3) ovenfor), men også med "aktivitets- og tilstandsverber hvis resultatet kan blive situationsbeskrivelse med handling og mål" (GDS: 720) som fx i GDS-eksemplet gengivet i (4).

- (4) får du arbejdet på sommerhuset?

Konstruktionen stiller som udgangspunkt krav om et humant subjekt, men eksempler med nonhumane subjekter kan dog findes, som i (5) (GDS: 721):

- (5) sørg for at træet får tørret ordentligt, ellers slår det sig

---

1. Konstruktion med transitivt verbum og direkte objekt giver mulighed for to ledstillingsbaserede varianter: *få*-supinum-objekt (*Lotte fik malet huset*) med supinum på pladsen for infinitive verber og *få*-objekt-supinum (*Lotte fik huset malet*) med supinum på prædikatvpladsen (GDS: 719, 931; se desuden Pedersen 2011). I denne artikel beskrives kun førstnævnte.

Den anden af GDS' konstruktioner er **interessentkonstruktion** (GDS: 1344-1347) som er karakteriseret ved at udtrykssubjektet ikke er indholds-subjekt, men udtrykker en ikke-valensbundet interessent, en referent der står i et interesseforhold til verbalhandlingen som enten er til gavn (6) eller gene (7) for interessenten.² Verbets indholdssubjekt kan optionelt udtrykkes med et agentadverbial (*af* + NP), jf. (6).

- (6) Det viser en ny rapport, som 134 økonomisk klemte kommuner, der tilsammen kalder sig "Det skæve Danmark", har fået lavet af tre forskere fra Århus (KorpusDK)
- (7) Henriette fik stjålet sin identitet (overskrift, Politiken online, 13.9.17)

Den tredje konstruktion er **få-passiv** (GDS: 1289, 1326-1329). Også her er udtrykssubjektet ikke indholdssubjekt, men i modsætning til interessentkonstruktionens ikke-valensstyrede led som subjekt er subjektet for *få*-passiven et opskrevet indirekte objekt (IO) styret af hoved verbet som altså skal være et trivalent (ditransitivt) verbum, som *tildede* og *overrække* i (8) - (9). Dermed har denne konstruktions subjekt den semantiske rolle modtager (jf. Heltoft (2014) om IO's semantik). Verbets indholdssubjekt kan også her optionelt udtrykkes med et agentadverbial (*af* + NP), jf. (9).

- (8) Til næste års OL er risikoen, at Danmark kun får tildelt en lille kvote træner og leder-pladser (KorpusDK)
- (9) Flygtningenævnets afgørelse fik familien overrakt af nødhjælpschauffør Kim Andersen fra Thyborøn (KorpusDK)

Meget ofte er det ikke entydigt om konstruktionen skal tolkes som en telisk *få*-konstruktion, altså med agentivt subjekt, eller som en af konstruktionerne med inagentivt subjekt (jf. GDS: 718, 1346), som i (10) - (11).

- (10) Enkelte tilnærmelser gjorde vi dog punktvis, efter at vi fik bygget de rum, som var forudsætningen for de alternative aktiviteter (KorpusDK)

---

2. En interessent som nyder godt af verbalhandlingen, kaldes i engelsksproget terminologi for **beneficiary**; ved negativ påvirkning kaldes interessenten for **maleficiary**. Som overbegræb til disse to termer, og nogenlunde svarende til den danske term *interessent*, er betegnelsen **afficiary** blevet foreslået (Zúñiga 2011).

- (11) Adoptivbørn har brug for, så tidligt som muligt, at få fortalt om deres herkomst (KorpusDK)

Det forbliver uafklaret om (10) skal tolkes som telisk *få*-konstruktion eller interessentkonstruktion, og hverken den tekstuelle eller situationelle, pragmatiske kontekst gør det entydigt. Om (11) skal tolkes som telisk *få*-konstruktion eller *få*-passiv kan ikke afgøres på grundlag af sætningen selv. Fra den videre kontekst forstår man at adoptivbørnene er IO i forhold til *fortalt*, men det er ikke givet ud fra hverken den grammatiske eller leksikalske kodning, og ganske ofte er agentiv/inagentiv-spørgsmålet faktisk ikke til at afgøre ud fra hverken strengt sproglige eller pragmatiske faktorer (jf. Falster Jakobsen 2007: 293).

Forud for fremlæggelsen af mit alternativ til GDS' analyse benytter jeg i det følgende betegnelsen agentiv konstruktion om typen der tolkes således at udtrykssubjektet er indholdssubjekt (GDS' telisk *få*-konstruktion), og inagentiv konstruktion om de to typer der tolkes således at udtrykssubjektet ikke er indholdssubjekt (GDS' interessentkonstruktion og *få*-passiv).

2.2. Andre tidligere analyser

Konstruktionen er tidligere beskrevet i de tre store grammatikker fra det 20. århundrede, Mikkelsen (1911), Diderichsen (1962) og Hansen (1967). Mikkelsen beskriver konstruktionen som en særlig form for "før fremtid" til brug med verber der "betegner en tilstræbt handling" (Mikkelsen 1911: 429-430). Ligeledes taler Diderichsen om "Førfremtidsomskrivning med "at faa"" (1962: 135). Han skriver at konstruktionen med transitivt hovedverbum (fx *Han fik Bøgerne indbundet*) betegner "at man opnaar, at noget bliver gjort", og bemærker at "det logiske Subjekt (Agens) for Supinum baade kan være identisk med Subjektet for *faa* og kan være forskelligt derfra; i sidste Tilfælde kan Forbindelsen ogsaa betegne noget for Subjektet ubehageligt" (Diderichsen 1962: 135). Med intransitivt hovedverbum (fx *Naar jeg faar siddet lidt, kan jeg godt gaa videre*) siges konstruktionen at betegne "noget ønsket eller tilstræbt" (Diderichsen 1962: 135). Fælles for Mikkelsen og Diderichsen er karakteristikkene af indholdet som 'succesfuld gennemførelse af en intenderet handling', og Aage Hansens beskrivelse ligger i tråd med denne opfattelse: "... forbindelsen med *få* angiver, at noget modtages, opnås ... eller overgår; vederfares en ... eller ordnes, besørges, går fra hånden (undertiden specielt ved en persons initiativ, ved egen indsats, under anstrengelse, besværligheder...)" (Hansen 1967: III, 155).

Falster Jakobsen har i flere artikler (2007; 2009) beskæftiget sig med

få's konstruktionsmuligheder med afsæt i en konstruktionsgrammatisk forståelsesramme. I analysen af konstruktionen med supinum (hos Falster Jakobsen kaldet perfektum participium) beskæftiger hun sig især med det forhold at fordelingen af supinumverbets argumentroller på konstruktionens udtryksled – først og fremmest subjektet – som bemærket ovenfor er flertydig, og det giver i konstruktionsgrammatiske termer problemer med rolle-*inheritance*. Som følge heraf konkluderer Falster Jakobsen at “det ikke er argumentrolle-*arv*, der er det afgørende i konstruktionen. Det er derimod det resultatative træk ved *få*” (Falster Jakobsen 2007: 294). Den funktionelle pointe med konstruktionen anses derfor at være det at kunne tilføje semet ‘resultativitet’ til fremstillingen af verbalhandlingen (Falster Jakobsen 2009: 197), opsummeret således: “tilføjelsen af Resultativitet er konstruktionens primære – og entydige – *raison d’être*” (2009: 200).

Falster Jakobsens analyse udpeger således en aktionsartspecifikation som den for alle varianter af konstruktionen gældende kodning, mens GDS kun gør aktionsart (telicitet) til omdrejningspunkt i den agentive konstruktion. I det følgende afsnit samler jeg derfor min kritik af telicitets-/resultativitetsanalysen i behandlingen af problemerne med GDS’ telisk *få*-konstruktion, og jeg benytter termerne ‘telisk’ og ‘telicitet’ frem for ‘resultativ’ og ‘resultativitet’.

2.3. Problemer

I dette afsnit fremlægger jeg en række problemer i de tidligere konstruktionsanalyser med udgangspunkt GDS’ beskrivelse af tre distinkte konstruktioner.

Det overordnede problem med GDS’ fremstilling er den manglende samlede beskrivelse af alle typer af konstruktionen *få* + supinum. De tre hovedtyper har grundlæggende samme grammatiske udtryk, og med mindre der er særlig grund til at antage noget andet, så bør lighed i udtrykket forbindes med lighed i indholdet. Dette er der så meget desto mere grund til fordi distinktionen mellem agentiv og inagentiv konstruktion både er strukturelt underspecificeret og i faktisk brug også ofte uklar, i hvert fald hvad angår sproglig fastlæggelse, jf. eksemplerne (10) og (11) i afsnit 2.1. Falster Jakobsen tilbyder som beskrevet ovenfor en samlende semantisk basis – resultativitet – men denne analyse vil jeg nedenfor sætte spørgsmålstegn ved.

Dernæst er der et problem med hensyn til grænsedragningen mellem de to typer af inagentiv konstruktion. Typen hvis subjekt er et opskrevet IO (GDS’ *få*-passiv), og typen hvis subjekt ikke er styret af hovedverbets valens (GDS’ interessentkonstruktion), har subjektsnedskrivning og optionelt udtrykt agent med *af* + NP som klare fællestræk som ikke fremgår

af opdelingen mellem interessentkonstruktion og *få*-passiv. Distinktionen mellem de to er baseret på verbets valens (leksikon), ikke på konstruktionens kategoriale struktur (grammatik), dvs. det er en forskel med hensyn til leksikalsk udfyldning, ikke syntaktisk struktur (forstået netop som det kategoriale frem for det leksikalske, jf. GDS: 39, 84-89; Eisenberg 2006: 13-24, 32-37). På samme måde som det overordnede problem med GDS' manglende samtlende beskrivelse er problemet her således at ligheden i den grammatiske struktur ikke afspejles i en samtlende beskrivelse af de to forskellige former for inagentiv konstruktion.

De vanskeligheder der kræver mest behandling, er problemer i analysen af den agentive konstruktion. Som afsnit 2.1 og 2.2 har vist, er der i litteraturen en konflikt mellem en analyse der fokuserer på subjektets rolle ift. verbalhandlingen: subjektet lykkes med en tilstræbt handling, og en analyse der fokuserer på aktionsart: kodning af telicitet. Der er (mindst) tre grunde til at overveje en beskrivelse af konstruktionen som udtryk for 'en af subjektet tilstræbt handling'. For det første er det – for mig selv som sprogbruger og for alle jeg har talt med om sagen – umiddelbart og intuitivt det som er konstruktionens funktion, dens bidrag. For det andet er det samstemmende den beskrivelse der fremføres hos Mikkelsen, Diderichsen og Hansen. For det tredje synes empirien i den igangværende korpusundersøgelse (se afsnit 1.1) meget klart at understøtte denne analyse: Det ser i høj grad ud til at det altovervejende er 'succesfuld gennemførelse af en intenderet handling' som sprogbrugerne bruger konstruktionen til at udtrykke. Det forekommer derfor nødvendigt med en analyse der er orienteret imod subjektets rolle i forhold til verbalhandlingen, altså en beskrivelse der drejer sig om subjektets semantiske rolle i forhold til hovedverbet.

Problemet med den traditionelle 'tilstræbt handling'-analyse er to konstruktionsanvendelser der, om end de ser ud til at være meget lavfrekvente i korpusundersøgelsens data, ikke er vanskelige at finde eksempler på, nemlig malefaktive eksempler, hvor subjektets referent foretager sig noget ikke-intenderet som er til gene for subjektets referent (12) - (13), og eksempler med nonhumane subjekter, som dermed ikke kan være bærere af intentioner (14) - (15).

- (12) av min mave, nu fik jeg spist for meget (selvoplevet ifm. en kantinefrokost)
- (13) jeg græd så meget at jeg fik brændt maden på (<http://www.123hjemmeside.dk/bertramogjulius/15730412>, tilgået 19.5.15)
- (14) alle håber, det får regnet af inden på søndag (KorpusDK)

- (15) Larmen fra de urolige heste fik vækket beboerne, som selv gik i gang med at redde dyrene ud fra den røgfyldte stald (Thisted Dagblad, 2.3.17, sekt. 1, s. 7)

Problemerne med malefaktiverne og de nonhumane subjekter undgås i GDS' og Falster Jakobsens aktionsart-analyse, idet kodning af at den betegnede situation specificeres som telisk, ikke kræver at subjektet skal betegne en størrelse der nyder godt af det betegnede sagforhold eller har et intentionelt forhold til realisering af sagforholdet. Dog er der en række problemer med telicitetsanalysen som gør den utilfredsstillende som beskrivelse.

Tilføjelse af telicitet som funktion er ikke oplagt taget i betragtning at et overvældende flertal af de verber der bruges i konstruktionen, er født eller konstrueret teliske uafhængigt af *få*-konstruktionens indflydelse. I korpusundersøgelsen er de første 200 af de randomiserede søgeresultater færdigtjekket, og ud af disse er der 117 der kan eller skal tolkes som agentiv konstruktion. Ud af disse 117 har hele 106 sætninger et entydigt telisk verbum, mens kun 4 sætninger har verber som ikke er teliske, de statiske verber *fastholde* og *vide* og de ateliske *lave*³ og *snakke*. Dertil kommer 7 verber der må betragtes som dynamiske, men ikke klart ateliske eller teliske (fx *aktivere sit barn* og *se sig omkring*). Falster Jakobsen er opmærksom på den høje frekvens af teliske (resultative) verber (2007: 295-296; 2009: 197) og foreslår at konstruktionens funktion ved disse verber kan være at rette empati mod subjektentiteten, et forslag i tråd med min analyse af telicitetstolkning og nonhumane subjekter i afsnit 4. Der er naturligvis ikke noget til hinder for at verbets leksikalske semantik og konstruktionens kategoriale semantik harmonerer og bekræfter hinanden, men som svar på det funktionelle spørgsmål: 'hvad gør konstruktionen for sprogbrugeren?' er det ikke oplagt at strukturen blot skal bekræfte en i praksis stort set altid leksikalsk fastlagt aktionsart.

GDS' telicitetsanalyse (og Falster Jakobsens resultativitetsanalyse) beskæftiger sig med aktionsart: den betegnede situations temporale profil, frem for semantiske roller: participanternes relation til situationen.⁴ Det medfører et ganske stort gab mellem den subjeksrolleorienterede brug

3. Verbet tolkes atelisk i eksemplet: *ham savner jeg mest, fordi der er så mange ting, vi ikke fik lavet sammen*; betydningen er "udføre aktivitet".

4. Falster Jakobsens (2007; 2009) artikler om *få*-konstruktioner indeholder mange grundige udredninger om participant- og argumentroller. Min pointe her hvad angår Falster Jakobsen går alene på udpegningen af resultativitet som konstruktionens funktionelle bidrag.

af konstruktionen i praksis og den semantik der antages for konstruktionen, et gab som man ud fra en funktionel betragtning må overveje om man kan mindske. Desuden gør GDS' telicitetsanalyse det svært at formulere en samlende beskrivelse af konstruktionen *få* + supinum der kan forenes med GDS' beskrivelse af de inagentive konstruktionstyper: GDS' interessentkonstruktion og *få*-passiv er ikke defineret ud fra aktionsart, men netop karakteriseret ved semantiske roller (tydeligst i karakteristikken af interessentkonstruktionen) og forholdet mellem nominale udtryksled og indholdsargumenter (tydeligst i karakteristikken af *få*-passiven). Det er derfor oplagt at forsøge at opstille en beskrivelse der føjer den agentive konstruktion ind under en beskrivelse baseret på kodning af semantiske roller som de inagentive konstruktionstyper allerede lægger op til. Det er en sådan beskrivelse jeg foreslår i det følgende.

3. Interessentkonstruktion som overkategori

Løsningen på de ovenfor beskrevne problemer må være en analyse (1) der kan forklare affiniteten mellem telicitet og den agentive konstruktion **uden** at udpege telicitet som konstruktionens essentielle bidrag; (2) der kan forklare hvorfor konstruktionen oftest tolkes som udtryk for subjektets succesfulde gennemførelse af en intenderet handling **uden** at udpege intentionalitet og indfrielse af noget tilstræbt som konstruktionens kodning; og (3) der danner basis for en analyse af konstruktioner med nonhumant subjekt.

Disse behov kan alle indfries med en analyse af alle de forskellige typer af konstruktionen *få* + supinum som interessentkonstruktioner, forstået således at konstruktionens grundlæggende semantiske kodning er specifikation af subjektets semantiske rolle som interessent. Det er dermed ud fra denne analyse ikke kun den inagentive konstruktion med et ikke-valensled som subjekt – altså GDS' interessentkonstruktion – der har som funktion at angive at subjektsreferenten står i et interesse-mæssigt forhold til det betegnede sagforhold. Dette er kernen i alle undertyperne, og analysen samler alle typerne i en participantrolle-baseret analyse som bringer beskrivelsen af konstruktionssemantikken i umiddelbar korrespondance med den intuitive fornemmelse af – og empiriske indikation på – at konstruktionen anvendes til at udtrykke noget om subjektets indstilling til sagforholdet. På baggrund af denne kodning kan den fortolkning at sagforholdet er noget som subjektet ønsker gennemført, betragtes som den centrale variant i sprogbugen.

I de følgende afsnit beskriver jeg konstruktionens interessentrolle og dens relation til agentrollen og en analyse af agensforholdene som en kontrast

mellem aktiv og passiv konstruktion. Dernæst diskuteres passivanalysen nærmere før jeg opstiller en samlet konstruktionstypologi.

3.1. *Interessant og agent*

Interessentanalysen giver en beskrivelse af konstruktionens semantik der på ret enkel vis kan forenes med den mere specifikke tolkning i faktisk sprogbrug. Som abstrakt ramme lader rollen interessant sig oplagt konkretisere som en referent der ønsker at noget skal gennemføres og eventuelt også har den eksekverende rolle (dvs. agenttolkningen), men analysen undgår problemerne med de malefaktive konstruktioner (jf. afsnit 2.3) ved at interessentrollen også lader sig forene med den konkrete fortolkning af subjektet som en der lider skade ved sagforholdet. Interessentsemantikken er også uproblematisk forenelig med semantikken i typen der har et valensstyret IO som subjekt, idet IO's semantiske rolle som modtager uden videre kan betragtes som et særtilfælde af interessentrollen (jf. Zúñiga 2011: 329), hvilket stemmer overens med at det moderne danske IO's semantik er en historisk specialisering, eller indsnævring, fra netop en bred interessentrolle til den smallere modtagerrolle (Heltoft 2014).

Et karakteristisk træk ved konstruktionen der følger af den generaliserede interessentanalyse, er at subjektet ofte vil have en dobbelt semantisk rolle i forhold til hovedverbet, nemlig når konstruktionen tolkes agentivt som i (16) (I = interessant; A = agent).⁵ Ved inagentiv tolkning har subjektet udelukkende rollen interessant, og agentrollen kan eventuelt være adverbialt udtrykt, hvilket gennemtvinger inagentiv tolkning som i (17). Ved den hyppige agentivitetsunderspecifikation er det muligt, men ikke nødvendigt at tolke subjektet som agent som i (18).

(16) Lotte^{I+A} fik sovet

(17) Lotte^I fik gjort rent af naboen^A

(18) Lotte^{I(+A)} fik gjort rent

Antagelsen af interessentspecifikationen som det primære og agentforholdet som sekundært gør det muligt at fastholde en analyse baseret på semantiske roller uden at havne i det problem som Falster Jakobsen (2007: 294)

---

5. Verbet *sove* gennemtvinger den agentive tolkning, formentlig fordi det er monovalent og betegner en aktivitet man ikke kan "udlicitere" til andre. Det falder uden for denne artikel at udrede de leksikalske bindinger på konstruktionsfortolkningen.

beskriver: at de forskellige undertyper af konstruktionen ofte er uklare med hensyn til fastlæggelsen af agentrollen.

3.2. Aktiv og passiv tolkning

Forskellen mellem agentiv og inagentiv konstruktion kan beskrives som en diateseopposition mellem aktiv og passiv. Aktiv defineres ved at indholds-subjektet kommer til udtryk som udtrykssubjekt, mens passiv defineres ved at indholdssubjektet er nedskrevet og ikke betegnes af udtrykssubjektet, men optionelt af et adverbialt led (GDS: 1287). Forskellen mellem den agentive tolkning og begge de inagentive tolkninger af interessentkonstruktionen kan dermed defineres som aktiv interessentkonstruktion vs. passiv interessentkonstruktion. Der er med denne analyse dermed tale om passiv både ved et valensstyret IO opskrevet til udtrykssubjekt og ved opskrivning af en fri interessent (se videre nedenfor). Diateseanalysen bringer beskrivelsen på linje med den internationale litteratur om lignende konstruktioner med 'få'-verber i andre sprog, især germanske (fx tysk *bekommen*-passiv, jf. Diedrichsen 2012; Larsson 2014; Lenz & Rawoens 2012). Med analysen melder spørgsmålet sig om diatesemodsætningen faktisk er en grammatisk kodet opposition eller blot en tolkningsforskel uden for koden (typisk afklaret i den tekstuelle eller situationelle kontekst). Svaret på spørgsmålet afhænger af hvilken status man tilskriver muligheden for ved inagentiv subjektstolking at udtrykke agenten adverbialt. Anser man denne mulighed for en følge af en passivstruktur der er fastlagt uanset om – eller "før" – agenten **eventuelt** udtrykkes adverbialt, så er der tale om en grammatisk kodet passiv som så kan erkendes ved tilstedeværelse af et agentadverbial. Anser man agentadverbialt som en semantisk specifikation af en diatesemæssigt underspecificeret struktur, er modsætningen mellem aktiv og passiv **ikke** fastlagt i eller af selve konstruktionen, men overladt enten til en mulig adverbial specifikation eller til ekstralingvistisk kontekstuel fortolkning. Uanset hvilken løsning der måtte foretrækkes, er den overordnede analyse af konstruktion som kodning af interessentudtryk ikke kompromitteret. En opfattelse af aktiv/passiv-forskellen som uden for den grammatiske kode vil derimod kunne anses for et problem for GDS' opdeling i distinkte konstruktioner på tværs af aktiv/passiv-skellet.

3.3. Passivanalysen

Grundlaget for analysen af alle inagentive konstruktionstyper som passivkonstruktion er beskrivelsen af passiv som subjektsnedskrivning (GDS: 1287-1288; Comrie 1977; Foley 2007: 418-419). Denne generelle opfattelse

af passivens funktion stemmer godt overens med det forhold at passiv i dansk ikke kræver objektsopskrivning, jf. (19).

(19) der snydes som aldrig før (Jyllands-Posten, 22.6.99, sekt. 1, s. 9)

I passiv interessentkonstruktion er der altid opskrivning af et led til subjekt, men dette led skal ikke nødvendigvis være et objekt. Med trivalent hovedverbum (GDS' *få*-passiv) opskrives et IO, mens det ved andre verber er et valensmæssigt frit interessentled der opskrives. GDS betragter konstruktioner med et frit led som interessentsubjekt som noget andet end passiv netop fordi dette led "er et frit led, og sådanne opskrives normalt ikke til subjekter" (GDS: 1345), og mere generelt opfatter Foley (2007: 419) passivering som en proces der opererer på koblingen mellem argumentstruktur og udtryksled, men ikke ændrer på argumentstrukturen (hvilket opskrivning af en fri tilføjelse til subjektstatus må anses for at gøre).⁶ På grundlag af subjektsnedskrivning som det definitoriske ved passiv og de indiskutable ligheder mellem inagentiv konstruktion med IO som subjekt og med fri interessent som subjekt, som kun kan skilles på grundlag af det leksikalske valg af hovedverbum, forekommer passivanalysen dog både teoretisk berettiget og deskriptivt fornuftig. En konsekvens af den generelle passivanalyse af alle inagentive konstruktioner er dermed anerkendelsen af passiv med opskrivning af ikkevalensbundne frie tilføjelser.

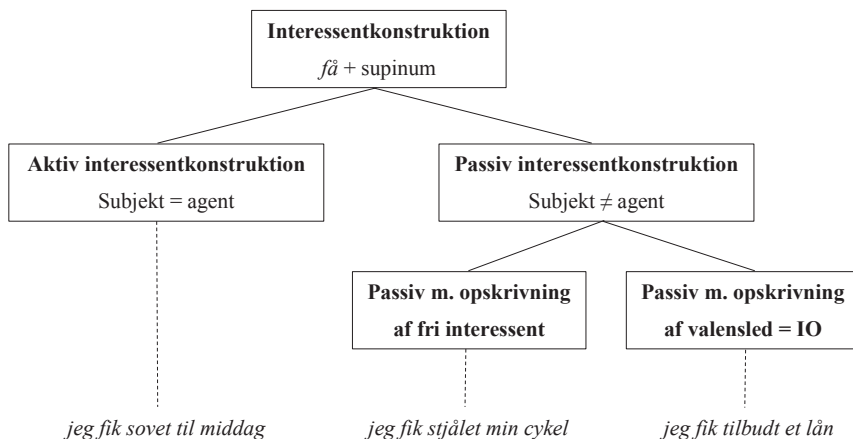
3.4. Konstruktionstaksonomi

Den samlede og samlende analyse af *få* + supinum som interessentkonstruktion med undertyper karakteriseret ved skellet mellem aktiv og passiv tolkning kan nu opstilles i en konstruktionstaksonomi, vist i figur 1.

---

6. Det kunne se ud til at en konstruktion der lader en ikke-valensbundet interessent fungere som subjekt, i Foleys model ville være en form for applikativkonstruktion (jf. Foley 2007: 442). En diskussion af en sådan applikativtolkning er der dog ikke plads til i denne artikel.

Figur 1: Interessentkonstruktionens konstruktionstaksonomi

På taksonomiens højeste, overordnede niveau findes den grundlæggende ramme for konstruktionen: den grammatiske kodning af interessentsemantikken i kombinationen af *få* og supinum. Herunder findes opdelingen mellem aktiv og passiv konstruktion – hvis karakter af kodet opposition i streng forstand som nævnt ovenfor muligvis kan diskuteres, men uden at dette kompromitterer den overordnede konstruktionsanalyse – og under passivkonstruktionen den leksikalsk funderede opdeling mellem opskrevet frit led og opskrevet valensbundet IO.

4. Interessentkodning, telicitetstolkning og non-humane subjekter

I dette afsnit viser jeg hvordan den foreslåede analyse af den aktive interessentkonstruktion danner grundlag for en forklaring af den centrale anvendelse af konstruktionen til telisk situationsbeskrivelse (afsnit 4.1), og jeg gør rede for hvordan brugen af konstruktionen med nonhumane subjekter kan beskrives som et eksempel på subjektifikation hvor interessentrollen forskydes fra sætningssubjektet til det talende subjekt (afsnit 4.2).

4.1. Fra interessent + agent til intentionel telisk handling

Med telicitet ude af den kodede konstruktionssemantik kan den typiske brug af konstruktionen til telisk situationsbeskrivelse forklares som resultatet af mødet mellem den aktive interessentkonstruktionens subjektsrollespecifikation og pragmatikken i konstruktionens anvendelse. Aktiv interessentkonstruktion

har den dobbelte subjektskodning [interessent + agent]: subjektsreferenten står i et interesseforhold til verbalhandlingen og er samtidig den der eksekverer verbalhandlingen. En central instantiering af rollen [interessent + agent] er den intentionelt handlende humane agent som vil opnå et resultat, af den grund at sprogbrugere typisk interesserer sig for begivenheder (og dermed overgang, dvs. telisk situationsbeskrivelse) der involverer mennesker med et engagement i hvad der overgår dem, jf. Falster Jakobsens (2007: 296) overvejelse om subjektsæmpati som en funktion ved den agentive konstruktion med fødte teliske verber. Det både at være påvirket af en situation og være den udøvende i situationen forbindes nemmest med teliske situationer fordi overgange typisk påvirker omgivelserne, herunder sprogligt kodede interessenter, i højere grad end ikke-overgange, og fordi effektueringen af en overgang er maksimalt agentiv. Koblingen mellem agentiv interessentkonstruktion og telicitet er således en typisk tolkning af pragmatiske årsager, og eftersom der er tale om hvad der er pragmatisk typisk, fremfor hvad der ligger i den kodede semantik, kan konstruktionen udmærket forenes med nonintentionelle malefaktive situationsbeskrivelser som eksemplificeret i afsnit 2.3.

4.2. *Nonhumane subjekter og subjektifikation*

Brugen af konstruktionen med førstepersonelt subjekt som udtryk for personligt engagement er en pragmatisk udnyttelse af den beskrevne konstruktionskodning til at udtrykke subjektivitet, forstået som den talendes tilstedeværelse i meddelelsen (Stein & Wright 1995). Begrebet subjektivitet og beskrivelsen af hvordan subjektiv betydning udvikles, kan bruges i en forklaring af hvordan interessentkonstruktionen kan tillade subjekter der refererer til nonhumane størrelser som ikke kvalificerer til at udfylde rollen som interessent (jf. afsnit 2.3). Det er velkendt at leksikalske og grammatiske størrelser der har propositionel, deskriptiv (objektiv) betydning, kan udvikle subjektiv betydning der udtrykker den talendes indstilling til eller perspektiv på det propositionelle indhold. Processer der leder til sådanne ryk fra propositionelt indhold til attituden over for dette indhold, kaldes subjektifikation (Traugott 1995), og et klassisk eksempel er udviklingen af epistemisk betydning af verber, fx udviklingen af engelsk *must* som i *Anna must speak Japanese* fra deontisk nødvendighed forankret i det propositionelle indhold ('det hører til den beskrevne situation at Anna er forpligtet til at tale japansk') til epistemisk nødvendighed forankret i den talendes forhold til det propositionelle indhold ('jeg mener at det nødvendigvis forholder sig sådan at Anna taler japansk') (Traugott 1989: 32).

Interessentkonstruktion med nonhumant subjekt kan beskrives som udtryk for en sådan subjektifikation. Fremfor at det er referenten for sætningens syntaktiske subjekt der har rollen som interessent, er det her det talende subjekt, afsenderen, der står i et interesseforhold til det beskrevne sagforhold. Det forekommer netop karakteristisk for eksemplerne på konstruktionen med nonhumant subjekt at de udtrykker et sagforhold som den talende – eller eventuelt modtageren eller et diskursivt fællesskab – finder ønskværdigt, jf. (14) - (15) i afsnit 2.3 og (20) nedenfor som er en udtalelse af en vagtchef ved politiet som fortæller om hvordan det lykkes en familie at slippe ud af et brændende hus fordi et grædende spædbarn vækker dem:

- (20) om det er røgen, der får vækket spædbarnet, eller om det er vågnet af sig selv, ved vi ikke noget om (www.fyens.dk, 7.3.17)

Konstruktioner med nonhumant subjekt lader til at være sjældne (således er der p.t. kun fundet et enkelt eksempel i korpusundersøgelse), men subjektifikationsanalysen giver en sandsynlig sammenhæng med interessentrolleanalysen som dermed også kan beskrive denne variant af konstruktionen.

5. Konklusion

Den foreslåede generelle analyse af *få* + supinum som interessentkonstruktion og et skel mellem aktiv og passiv konstruktion (eller fortolkning) synes at løse de beskrevne problemer med tidligere analyser og bringe en samlende analyse af konstruktionens kodede semantik på linje med konstruktionens funktion i faktisk sprogbrug. Som alternativ til tidligere aktionsart-orienterede analyser gør den partipantrolle-orienterede analyse kodning af subjektet som interessent til konstruktionens funktionelle *raison d'être*, en beskrivelse der dækker alle undertyper, og som kan udvides til eksempler med non-humane subjekter med begrebet subjektifikation. Analysen er dermed en sammenhængende indholdsbeskrivelse af alle konstruktionstyper der stemmer overens med typernes ligheder i det syntaktiske udtryk, og som afspejler sprogbrugernes intuition og faktiske udnyttelse af konstruktionen.

Appendiks: Skitsering af igangværende undersøgelse af *få* + supinum i KorpusDK

Med data fra KorpusDK (<http://ordnet.dk/korpusdk>) undersøges konstruktionen *få* + supinum med fokus på de eksempler der kan tolkes sådan

at sætningens udtrykssubjekt er indholdssubjekt for hovedverbet der står i supinum (subjektet er agent). Der er anvendt formel søgning på søgestrengen [lemma=«få« & pos=«V«] [] {0,3} [pos=«V« & morph=«*PCP2.*«], dvs. “verbet *få* (uanset bøjningsform) + 0-3 ord + et vilkårligt verbum i perfektum participium” (KorpusDK opererer ikke med supinum). Søgningens resultat er 4981 forekomster (automatisk reduceret af søgemaskinen fra 39716) med en kontekst på 20 ord før og 20 ord efter. Fra disse forekomster er 52 dubletter fjernet, og de resterende 4929 forekomster er randomiseret.

Alle forekomsterne kodes for kategorien konstruktionstype som dels udpeger konstruktioner med mulighed for agentsubjekt-tolkning, dels frasorterer irrelevante søgeresultater (resultater der ikke udgør kombination af *få* + supinum). Alle forekomster med mulighed for agentsubjekt-tolkning kodes for følgende kategorier: (1) *fås* bøjning, (2) nonfaktualitet (hvorvidt *få*-konstruktionen beskriver noget der ikke finder sted, fx ved nægtelse), (3) telicitet, (4) transitivitet, (5) subjektskontrol (hvorvidt supinums verbalstamme tager et subjekt der har kontrol over det beskrevne sagforhold), (6) malefaktivitet (hvorvidt konstruktionen betegner et sagforhold der er til gene for udtrykssubjektets referent), (7) intentionalitet (hvorvidt subjektsreferenten handler intentionelt), (8) subjektsreferent (hvorvidt referenten er human, animat, inanimat, abstrakt etc.).

I skrivende stund er 1131 forekomster helt eller delvist analyseret (654 er p.t. kun analyseret for konstruktionstype og subjektsreferent) hvoraf et flertal skal gennemgå analysekorrektur før resultaterne kan godkendes.

Om forfatteren

Peter Juul Nielsen, ph.d., Institut for Sprog og Kommunikation, Syddansk Universitet.

Litteratur

- Comrie, B. (1977): In defense of spontaneous demotion: The impersonal passive. I: *Syntax and Semantics 8: Grammatical Relations*. Cole, P. & Sadock, J.M. (red.). New York, San Francisco, London: Academic Press, 47-58.
- Diderichsen, P. (1962): *Elementær Dansk Grammatik* (3. udg.). København: Gyldendal.
- Diederichsen, E. (2012): What you give is what you GET? On reanalysis, semantic extension and functional motivation with the German *bekommen*-passive construction. *Linguistics* 50 (6), 1163-1204.

- Eisenberg, P. (2006): *Grundriss der deutschen Grammatik. Band 2: Der Satz* (3. udg.). Stuttgart, Weimar: J. B. Metzler.
- Falster Jakobsen, L. (2007): Hvordan fungerer verbet *at få*? I: *Det bedre argument. Festskrift til Ole Tøgeby 7. marts 2007*. Jørgensen, H. & Widell, P. (red.). Århus: Wessel og Huitfeldt, 281-298.
- Falster Jakobsen, L. (2009): Lad os få analyseret lidt mere på verbet *at få*. *Få + perfektum participium set i lyset af Construction Grammar*. I: *Dramatikken i grammatikken. Festskrift til Lars Heltoft*. Therkelsen, R. & Jensen, E.S. (red.). Roskilde: Institut for Kultur og Identitet, Roskilde Universitet, 185-201.
- Foley, W.A. (2007): A typology of information packaging in the clause. I: *Language typology and syntactic description vol. 1* (2. udg.). Shopen, T. (red.). Cambridge: Cambridge University Press, 362-446.
- Hansen, E. & Heltoft, L. (2011): *Grammatik over det Danske Sprog*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab & Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Hansen, Aa. (1967): *Moderne Dansk*. København: Grafisk Forlag.
- Heltoft, L. (2014): Constructional change, paradigmatic structure and the orientation of usage processes. I: *Usage-based approaches to language change*. Coussé, E. & von Mengden, F. (red.). Amsterdam, Philadelphia: Benjamins, 203-241.
- Larsson, I. (2014): GET and HAVE + past participle or supine. *The Nordic Atlas of Language Structures Journal* 1, 165-181.
- Lenz, A.N. & Rawoens, G. (2012): The art of getting: GET verbs in European languages from a synchronic and diachronic point of view. *Linguistics* 50 (6), 1075-1078.
- Mikkelsen, K. (1911 [1975]) : *Dansk Ordføjningslære*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Nielsen, P.J. (2016): *Functional structure in morphology and the case of nonfinite verbs: Theoretical issues and the description of the Danish verb system*. Leiden: Brill.
- Pedersen, K.M. (2011): *Få stolene malet – få malet stolene. Mål og Mæle* 34 (2), 25-29.
- Stein, D. & Wright, S. (red.) (1995): *Subjectivity and subjectivisation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Traugott, E.C. (1989): On the rise of epistemic meanings in English: An example of subjectification in semantic change. *Language* 65 (1), 31-55.
- Traugott, E.C. (1995): Subjectification in grammaticalisation. I: *Subjectivity and subjectivisation*. Stein, D. & Wright, S. (red.). Cambridge: Cambridge University Press, 31-54.

Zúñiga, F. (2011): Why should beneficiaries be subjects (or objects)? Affection and grammatical relations. I: *Case, animacy and semantic roles*. Kittilä, S., Västi, K. & Ylikoski, J. (red.). Amsterdam, Philadelphia: Benjamins, 329-348.

Rækkefølgen af valensændrende affikser i polysyntetiske sprog

Jessie Leigh Nielsen

Abstract

This study examines the ordering of applicative, antipassive, and causative verbal affixes in comparison to the verbal root in polysynthetic languages. Previous studies have found strong crosslinguistic ordering tendencies pertaining to verbal affixes, but so far no large scale studies of the ordering of valency-changing affixes have been conducted. Based on a genetically and geographically stratified sample of 50 polysynthetic languages, this paper presents preliminary results on the ordering of applicatives, antipassives, and causatives. Although the study does not find clear results, it provides a theoretically based hypothesis on the ordering of valency-changing affixes and identifies problems with working with a small sample, suggesting that future studies include more data.

Nøgleord: valensændrende afledninger, polysyntetiske sprog, affikser, antipassiv, applikativ, kausativ

1. Indledning

Flere studier har fundet tværsproglige tendenser for rækkefølgen af verbalaffikser i forhold til verbalroden som synes at afspejle skopustendenser mellem de pågældende affikser: Affikser med bredt skopus står som regel længere fra verbalroden end affikser med snævert skopus (fx. Bybee 1985, Boye 2012). Tidligere studier har først og fremmest beskæftiget sig med valensbevarende affikser inden for kategorier som tempus, aspekt og evidentialitet hvorimod valensændrende affikser som passiver og applikativer er blevet behandlet som én ensartet kategori der som regel står tættere på verbalroden end de valensbevarende affikser (Bybee 1985: 82).

I denne artikel præsenterer jeg udvalgte resultater fra en tværsproglig

undersøgelse hvis mål er at finde ud af om der findes tendenser for rækkefølgen af valensændrende affikser og at beskrive eventuelle tendenser. Mere præcist gennemgår jeg i artiklen data for tre typer valensændrende affikser: antipassiver, applikativer og kausativer. Ud fra teorien om at rækkefølgetendenser indirekte afspejler konceptuelle dependenser mellem affikser præsenterer jeg en hypotese baseret på Dansk Funktionel Lingvistik model for lagdelt indholdsstruktur som bliver testet på data fra et sample på 50 polysyntetiske sprog. Dataene giver ikke et entydigt svar på hypotesen men klarlægger hvordan man sikrer bedre resultater i fremtidige studier.

Artiklen er bygget op på følgende måde: I afsnit 2 og 3 introducerer jeg begrebet ‘valensændrende’ og gør rede for sammenhængen mellem rækkefølgen af affikser, deres skopusforhold og konceptuel dependens. I afsnit 4 præsenterer jeg undersøgelsens hypotese, og i afsnit 5 beskriver jeg undersøgelsens metode. Afsnit 6 består af en gennemgang af data, og i afsnit 7 diskuterer jeg om dataene stemmer overens med undersøgelsens hypotese, og hvordan man kan opnå klarere resultater i fremtidige studier.

2. Valensændrende affikser

Verbalaffikser er traditionelt blevet delt op i to grupper: bøjning og afledning. Disse to grupper er dog defineret ud fra strukturelle kriterier, hvilket gør det svært at gøre brug af distinktionen i tværsproglige undersøgelser ud fra antagelsen om at strukturelle fænomener ikke umiddelbart kan sammenlignes på tværs af sprog (Haspelmath 2010: 665). Derfor er mange typologer begyndt at skelne mellem valensbevarende og valensændrende affikser fremfor bøjning og afledning (fx Kulikov 2011, Kittilä 2011). Valensbevarende verbalaffikser påvirker ikke verbets argumentstruktur men beholder det samme antal og den samme type argumenter verbet kræver. Ofte er affikser som udtrykker fx aspekt eller evidentialitet valensbevarende. Modsat defineres valensændrende affikser som affikser der påvirker et verbs argumentstruktur enten ved at tilføje eller fjerne et direkte argument eller ved at ændre typen af partipanter som kan udtrykkes ved et direkte argument (Kulikov 2011). Denne undersøgelse beskæftiger sig med tre frekvente typer valensændrende affikser: antipassiver, applikativer og kausativer. Definitionerne af de tre typer affikser er følgende:

- (1a) Antipassiv: Fjerner en ikke-agent fra en position som direkte argument, men tilstedeværelsen af en ikke-agent er stadig impliceret (jf. Foley 2007: 429).

- (1b) Applikativ: Tilføjer en ikke-agent som et direkte argument (jf. Haspelmath 2011: 558).
- (1c) Kausativ: Tilføjer en agent (eller ‘causer’) som et direkte argument der i den afledte konstruktion får agenten i den uafledte konstruktion til at udføre den handling som verbet betegner (jf. Haspelmath 2011: 558).

3. Rækkefølge og konceptuel dependens

Tidligere undersøgelser viser at der er tværspørglige tendenser for rækkefølgen af verbalaffikser i forhold til verbalroden, og at rækkefølgetendenser og skopusforhold stemmer overens sådan at affikser med snævert skopus generelt står tættere på verbalroden end affikser med bredt skopus.

For eksempel finder Boye 2012 en tværspørglig rækkefølgetendens for affikser som udtrykker henholdsvis tempus, epistemisk modalitet og illokution. Affikserne står som regel i rækkefølgen beskrevet i (2).

- (2) rod – tempus – epistemisk modalitet – illokution (Boye 2012: 244)

Her stemmer rækkefølgen overens med skopustendenser mellem affikserne. Affikser som udtrykker illokutionstype har oftest skopus over epistemisk modale affikser, som oftest har skopus over tempus-affikser (Boye 2012: 245). Flere andre studier har fundet samme korrelation mellem rækkefølge og skopusforhold, fx Bybee 1985, Cinque 1999, Foley & Van Valin 1984, Hengeveld 1989 og Hengeveld & Mackenzie 2008.

Tværspørglige skopustendenser kan beskrives ud fra konceptuel dependens, som jeg i første omgang vil gennemgå ud fra Dansk Funktionel Lingvistikens model for lagdelt indholdsstruktur. Modellen er præsenteret i (3).

- (3) illokution
 proposition
 sagforhold
 prædikat
 entitet

(Baseret på Boye 2012: 249 & Harder 2005: 104-105)

Hvert lag i modellen har skopus over lagene nedenunder sådan at fx illokutioner har skopus over propositioner (Harder 2005: 107). Den lagdelte indholdsstruktur afspejler konceptuel dependens ved at hvert lag i lagdelingen

er konceptuelt afhængigt af laget under (Harder 1996: 276). For eksempel er illokutioner som assertioner afhængige af propositioner fordi man ikke kan assertere noget uden en proposition. For at kunne assertere noget er det nødvendigt at have en proposition som kan asserteres. Den konceptuelle dependens mellem lagene i den lagdelte indholdsstruktur afspejles i skopustendenser mellem affikser. Som nævnt ovenfor har epistemiske affikser skopus over tempusaffikser. Det kan forklares ud fra at tempus-affikser som regel opererer på sagforhold (Harder 2005: 106) mens epistemiske affikser som regel opererer på propositioner (Boye 2012: 195). Det at propositioner er konceptuelt afhængige af sagforhold afspejles altså i de individuelle affikseres skopusegenskaber, hvilket igen afspejles i rækkefølgetendenser sådan at tempusaffikser som regel står tættere på roden end affikser som udtrykker epistemisk modalitet.

Tværsproglige rækkefølgetendenser afspejler altså skopustendenser, som afspejler konceptuel dependens, og den lagdelte indholdsstruktur kan bruges til at beskrive hvordan forskellige lingvistiske elementer er konceptuelt afhængige af hinanden.

4. Hypotese

Ud fra idéen om at rækkefølgetendenser afspejler konceptuel dependens er det muligt at opstille en hypotese om rækkefølgen af valensændrende affikser baseret på den lagdelte indholdsstruktur fordi den kan bruges til at beskrive hvilke konceptuelle dependenser der er mellem forskellige betydningsniveauer. Hvis man kan identificere de valensændrende affikseres placering i den lagdelte indholdsstruktur, kan man altså opstille en hypotese om affiksernes rækkefølge. Modellen for lagdelt indholdsstruktur kan dog ikke umiddelbart bruges som et værktøj til at udlede den konceptuelle dependens mellem valensændrende affikser. Valensændrende affikser påvirker verbets argumentstruktur og semantiske roller og må altså alle operere på prædikatet. Når de alle opererer på prædikatet er det umuligt at udlede hvordan de forskellige valensændrende affikser er konceptuelt afhængige af hinanden.

Valensændrende affikser kan deles op i to grupper – dem som påvirker inventaret af semantiske roller, og dem som ikke gør (Kulikov 2011). Både applikativer og kausativer påvirker inventaret af semantiske roller. Applikativer tilføjer en ny ikke-agent (fx patient, instrument), og kausativer tilføjer en ny agent/'causer' som ikke er der i den uafledte konstruktion (Kulikov 2011: 386, 389). Antipassiver påvirker til gengæld ikke inventa-

ret af semantiske roller men forhindrer en participant i at blive udtrykt som direkte argument (Kulikov 2011: 374, 380, Foley 2007: 430) mens participanten stadig er impliceret (Keenan & Dryer 2007: 352). Fra nu af refererer jeg til de to grupper som henholdsvis *rollebevarende* og *rolleændrende* affikser. Beskrevet i mere semantiske termer er de rollebevarende affiksers funktion at ændre hvordan de semantiske roller bliver fordelt i forhold til informationsstruktur, fx hvilke semantiske roller som står i diskursivt fokus. For eksempel er antipassivers funktion ud over at fjerne patienten som direkte argument enten at fremhæve agenten eller at gøre patienten mindre prominent (Foley 2007: 430-423).

Logisk set må rollebevarende affikser være konceptuelt afhængige af rolleændrende affikser. De rollebevarende affikser ændrer prædikatets inventar af semantiske roller, og det inventar må allerede være fastlagt før de semantiske roller kan fordeles på grammatiske relationer som rollebevarende affikser gør. Hvis rollebevarende affikser er konceptuelt afhængige af rolleændrende affikser, må man forvente at der er en tendens til at rollebevarende affikser har skopus over rolleændrende affikser, og at rollebevarende affikser vil stå længere fra roden end rolleændrende affikser. Undersøgelsens hypotese er altså at applikativer og kausativer står længere fra verbalroden end antipassiver.

5. Data og databehandling

Hypotesen præsenteret i afsnit 4 bliver undersøgt i et sample på 50 polysyntetiske sprog baseret på Fortescues (2016) liste over polysyntetiske sprog. Undersøgelsen bruger data fra polysyntetiske sprog fordi de tillader lange strenge af verbalaffikser og altså rent praktisk giver mere information om affiksrækkefølge end sprog med kun få verbalaffikser. Samplet er et genetisk og geografisk stratificeret sandsynligheds-sample (*probability sample*) med enkelte træk fra *convenience samples* (jf. Bakker 2011) fordi udvælgelsen af sprogene til dels er baseret på hvilke sprog der findes detaljerede beskrivelser for. Samplet blev udformet ud fra Glottologs (Hammarström, Forkel & Haspelmath 2016) genetiske klassifikation af sprog, og en liste over sprogene som indgår i samplet med information om geografi og familieforhold står til sidst i artiklen. Ud af de 50 sprog i samplet var der tilgængeligt materiale for 43 sprog¹.

---

1. Denne samplings-praksis er i overensstemmelse med andre typologiske undersøgelser, fx Boye et al. (2015)

De valensændrende affikser i hvert sprog blev identificeret ved at gennemlæse referencegrammatikker, og ud fra både beskrivelser og eksempel-sætninger blev affikser kategoriseret ud fra definitionerne givet i afsnit 2. Rækkefølgen af affikser i hvert sprog blev også identificeret enten ud fra beskrivelser i grammatikken, ofte i form af oversigtstabeller over rækkefølgen af affikser, eller gennem eksempelsætninger. Denne artikel beskæftiger sig kun med affikser som entydigt står i en bestemt rækkefølge i et givent sprog. Affikser som står i fleksibel rækkefølge, eller hvor man ikke kan deducere sig frem til rækkefølgen ud fra de tilgængelige grammatikker, er ikke inkluderet i artiklen.

6. Resultater

I det følgende skal < læses som ‘står tættere på roden end’. Det vil sige at *antipassiv* < *applikativ* læses som ‘antipassiv står tættere på roden end applikativ’ uafhængigt om der er tale om præfikser eller suffikser.

I den overordnede rækkefølge af antipassiver, applikativer og kausativer kan man tale om tre forskellige rækkefølger: a) applikativer og kausativer, b) applikativer og antipassiver og c) antipassiver og kausativer. Tabel 1 nedenfor viser oversigten over hvor mange sprog som udviser de forskellige rækkefølger.

Rækkefølge	Antal sprog
applikativ < kausativ	1
kausativ < applikativ	5
antipassiv < applikativ	3
applikativ < antipassiv	1
antipassiv < kausativ	2
kausativ < antipassiv	1

Tabel 1: Oversigt over affiksrækkefølge

Som det fremgår af tabellen er der ret få sprog som udviser de forskellige rækkefølger med højst fem ud af 43 sprog (kausativ < applikativ). Det

skyldes at der er en række forudsætninger for at et sprog udviser en given rækkefølge: 1) Sproget skal have begge affikser, fx både en applikativ og en antipassiv, 2) de to affikser skal stå på samme side af roden (man kan ikke bestemme hvilket affiks står tættere på roden når det drejer sig om et suffiks og et præfiks), 3) de to affikser skal stå i en fast rækkefølge, og 4) rækkefølgen skal fremgå af materialet analysen er baseret på. Konsekvensen af at arbejde med så lille en mængde data bliver diskuteret i afsnit 7. I de følgende afsnit vil data for hver rækkefølge blive gennemgået med udvalgte eksempler.

6.1. *Applikativ & kausativ*

Ud af seks sprog som har både applikativer og kausativer udviser fem sprog rækkefølgen kausativ < applikativ. Det drejer sig om sprogene kutenai, chukchi, tapieté, tetelcingo nahuatl og ashéninka perené. Kutenai har to kausativer og tre applikativer som alle står i rækkefølgen kausativ < applikativ som det ses i tabel 2.

0	+1	+2	+3	+4
ROD	-e "CAUS"	-(i)t "CAUS/APPL"	-kie/-ike "APPL"	-mu "APPL"

Tabel 2: Affiksrækkefølge i kutenai (baseret på Morgan 1991)

Som det ses i tabellen, kan suffikset *-(i)t* både udtrykke kausativ og applikativ, men i begge tilfælde står affikserne i rækkefølgen kausativ < applikativ. Derudover har kutenai to applikativer på plads +3 og +4 som står længere fra roden end kausativen på plads +1. (4) nedenfor viser et eksempel på *-(i)t* som kausativ.

(4a) *ʔup* 'to die'

(4b) *ʔup-it* 'to kill'

(Morgan 1991: 300)

Ashéninka perené har én kausativ og én applikativ som står i rækkefølgen kausativ < applikativ som det fremgår af tabel 3.

0	+1	+2
ROD	-ak 'CAUS'	-aNt 'APPL'

Tabel 3: Affiksrækkefølge i ashéninka perené (baseret på Mihás 2010)

Ashéninka perené har også et kausativt præfiks (*mi-*), men da det ikke står på samme side af roden som applikativen, er det ikke relevant for denne undersøgelse. Eksempel (5) nedenfor viser et eksempel på kausativen *-ak*.

- (5) $\gamma = aNi-a-vai-t-ak-ak-i=ri.$
 3M.A=work-EP-DUR-EP-CAUS-PRF-REAL=3M.OBJ
 ‘He made them work [enabling the workers to get food].’
 (Mihas 2010: 129)

Til sidst har både chukchi, tapieté og tetelcingo nahuatl hver én kausativ og én applikativ som står i rækkefølgen kausativ < applikativ.

Kun ét sprog, tlahuitoltepec mixe, udviser den modsatte rækkefølge, applikativ < kausativ. Tabel 4 nedenfor giver en oversigt over de relevante affikser i tlahuitoltepec mixe.

-4	-3	-2	-1	0
<i>tuk-</i> ‘CAUS’	<i>ak-</i> ‘PASS/CAUS’	<i>ta-</i> ‘APPL’	<i>pat-</i> ‘APPL’	ROD
	<i>a-</i> ‘CAUS’		<i>jën-</i> ‘APPL’	
			<i>pu’-</i> ‘APPL’	
			<i>pa-</i> ‘APPL’	
			<i>në-</i> ‘APPL’	

Tabel 4: Affiksrækkefølge i tlahuitoltepec mixe (baseret på Romero-Méndez 2008)

Som tabel 4 viser, står der tre kausativer på plads -4 og -3 mens der står seks applikativer på plads -2 og -1. Alle kausativerne og applikativerne i tlahuitoltepec mixe står altså i rækkefølgen applikativ < kausativ. (6) og (7) giver eksempler på kausativen *a-* og applikativen *pa-*.

- (6) *Carlos y-a-jokx-ë-p* *yë’* *nëj.*
 Carlos 3A-CAUS-be.warm-INCH-ASPECT/MOOD DEM.MED water
 ‘Carlos heats the water up.’ (Romero-Méndez 2008: 369)
- (7a) *put* ‘to run’
- (7b) *pa^hput* ‘to run after someone’, ‘to chase’
 (Romero-Méndez 2008: 392)

Rækkefølgen af applikativer og kausativer er opsummeret i tabel 5.

Sprog	Kausativ < applikativ	Applikativ < kausativ
tlahuitoltepec mixe		X
ashéninka perené	X	
kutenai	X	
chukchi	X	
tapieté	X	

Tabel 5: Rækkefølgen af applikativer og kausativer

6.2. Antipassiv & applikativ

Ud af fire sprog med antipassiver og applikativer har tre sprog rækkefølgen antipassiv < applikativ. Det drejer sig om ainu, mosetén-chimaneé og ashéninka perené. Ainu har én antipassiv som står tættere på roden end sprogets tre applikativer som vist i tabel 6 nedenfor.

-4	-3	-2	-1	0
<i>e</i> - "APPL"	<i>i</i> - "ANTIP"	<i>ko</i> - "APPL"	<i>i</i> - "ANTIP"	ROD
<i>o</i> - "APPL"				

Tabel 6: Affiksrekkefølge i ainu (baseret på Refsing 1986)

De tre applikativer på plads -4 og -2 står altså længere fra roden end antipassiven på plads -1. Bemærk at antipassiven *i*- også kan stå på plads -3, hvilket betyder at ainu også udviser den modsatte rækkefølge, applikativ < antipassiv. (8), (9) og (10) nedenfor er eksempler på antipassiven og to af de tre applikativer.

(8a) *e*   *cisehe*   *un*   *hosipi!*
 2SG   home   PP   return
 'Return to your home!'

(8b) *e*   *cisehe*   *ko*-*hosipi!*
 2SG   home   APPL-return
 'Return to your home!' (Refsing 1986: 182)

(9) ...*nep e kar yakka e e-pirka ruwe ne.*
 what 2SG do even.though 2SG APPL-make.good ASSERT
 '... no matter what you do, you gain (= make good) by it.' (Refsing 1986: 182)

I (9) er der et implicit argument, hvilket kan ses i oversættelsen “... by it”, men ifølge Refsing kan argumentet også være eksplicit selvom det er mere sjældent (Refsing 1986: 182).

- (10) *wen kamuy a kor nispa nukar yak anak nekon i-ki*
 be.bad god 1SG ATTR. hus- see if TOP how ANTIP-
 PP band do
- ya, an sitoma ruwe ne.*
 Q INDEF fear ASSERT
 ‘If the evil god sees you, my husband, one must be fearful of how he will act (do something).’ (Refsing 1986: 181)

Antipassiven *i-* i (10) detransiverer det ellers transitive verbum *ki* (‘do’) ved at fjerne patienten som direkte argument. Patienten er dog stadig impliceret i oversættelsen “... (do something)” (Refsing 1986: 181).

Mosetén-chimané har to applikativer og en antipassiv, hvoraf én af applikativerne står længere fra roden end antipassiven. Den anden applikativ står på samme plads som antipassiven og står altså hverken tættere eller længere fra roden. En oversigt over affiks rækkefølgen i mosetén-chimané er præsenteret nedenfor i tabel 7.

0	+1	+2
ROD	- <i>tyi</i> ‘APPL’	- <i>bi</i> ‘APPL’
	- <i>ki</i> ‘PASS/ANTIP’	

Tabel 7: Affiks rækkefølge i mosetén-chimané (baseret på Sakel 2014)

Som det kan ses ovenfor står antipassiven (som også kan fungere som passiv) *-ki* tættere på roden end applikativen *-bi*. Eksempler på antipassiven og applikativen er præsenteret i (11) og (12).

- (11) *Mö’ roro’ raem’-ya-ki-’.*
 3F.SG vermin bite-SM-ANTIP-F.S
 ‘The vermin has bitten (someone/something).’ (Sakel 2014: 308)
- (12) *Mö’ Autralia ay-i-jo-i-’ aka’-ya’ si-ti-’ kösinä-khan*
 3F.SG Aurelia come-F.S-SM- house-AD enter-SM-F.S kitchen-IN
 INCEP-F.S

jeb-a-kse-bi-ʔ   *saeks-e-dyeʔ*   *äwäʔ-siʔ-in.*
 eat-SM-3PL.O-APPL-F.S   eat-SM-NMLZ   child-LINKER.F-PL
 ‘Aurelia came to the house, entered the kitchen and ate the food
 of the children (against their will).’ (Sakel 2014: 308).

Ifølge Sakel er suffikset *-bi* i (12) en applikativ som tilføjer et direkte argument der udtrykker en participant hvis vilje handlingen er imod. Her er argumentet *äwäʔ-siʔ-in* (‘børnene’) som står som direkte argument.

Det sidste eksempel på rækkefølgen antipassiv < applikativ kommer fra *ashéninka perené* med antipassiven *-aNt* og applikativen *-aNt* som vises i tabel 8.

0	+1	+2	+3
ROD	<i>-aNt</i> “ANTIP”	<i>-ak</i> “CAUS”	<i>-aNt</i> “APPL”

Tabel 8: Affiksrækkefølge i *ashéninka perené* (baseret på Mihás 2010)

Det er ikke klart i hvor høj grad de to morfemer er relateret, men de har to forskellige funktioner og står på to forskellige pladser. (13) og (14) er eksempler på affikserne.

(13) *Mantsiya-ri=ra*   *i=N-pok-e*   *pashini,*   *pashini*
 be.sick-ADJ=DEM   3M.S=IRR-come-IRR   another   another

no=saa-t-aNt-a=ri=ri.

1SG.A=bathe-EP-APPL-REAL=3M.O=RLVZ

‘When another sick person comes, I steam-bathe him with a different herb.’ (Mihás 2010: 130)

I (13) er det helsætningen *pashini nosaatantariri* (‘I steam-bathe him with a different herb’) som er relevant. Verbet *saa* (‘bathe’) er transitivt når det er uafledt. I dette eksempel, hvor det er afledt, tager det tre direkte argumenter. Agenten og patienten er markeret på verbet (henholdsvis *no=* og *=ri*), og derudover står instrumentet *pashini* (‘another’/’a different herb’) som direkte argument.

(14) *n=otsitzi-te*   *te*   *y=atsik-aNt-a*
 1SG.POSS=dog-POSS   NEG.REAL   3M.S=bite-ANTIP-IRR
 ‘My dog doesn’t bite.’ (Mihás 2010: 130)

I (14) fjerner antipassiven *-aNi* patienten som direkte argument fra et ellers transitivt verbum *atsik* ('bite') mens patienten stadig er impliceret (hunden bider ikke ud i det blå, men nogen eller noget).

Som nævnt ovenfor kommer det eneste eksempel på den modsatte rækkefølge applikativ < antipassiv fra ainu, som har begge rækkefølger som vist i tabel 6 ovenfor. Fordelingen af rækkefølgen antipassiv < applikativ er opsummeret i tabel 9.

Sprog	antipassiv < applikativ	applikativ < antipassiv
Ainu	X	X
Mosetén-chimané	X	
Ashéninka perené	X	

Tabel 9: Rækkefølgen af antipassiver & applikativer

6.3. Kausativ & antipassiv

Kun to sprog i samplet indeholder data om rækkefølgen af kausativer og antipassiver. Ashéninka perené har en antipassiv som står tættere på roden end kausativen som det ses i tabel 8 ovenfor. (5) og (14) ovenfor giver eksempler på kausativen og antipassiven. Aleut har begge rækkefølger af kausativ og antipassiv med en kausativ som kan stå både før og efter antipassiven som vist i tabel 10.

0	+1	+2	+3
ROD	<i>-chxi</i> "CAUS"	<i>-qaǰi</i> "ANTIP"	<i>-chxi</i> "CAUS"

Tabel 10: Affiksrekkefølge i aleut (baseret på Bergsland 1997)

Fordelingen af rækkefølgen af kausativer og antipassiver er vist i tabel 11.

Sprog	antipassiv < kausativ	kausativ < antipassiv
Aleut	X	X
Ashéninka perené	X	

Tabel 11: Rækkefølgen af antipassiver & kausativer

7. Evaluering af hypotese og konklusion

Som beskrevet i afsnit 4 forudsiger undersøgelsens hypotese at antipassiver står tættere på roden end applikativer og kausativer. Undersøgelsens data

synes at stemme overens med hypotesen. Der er en meget lille overvægt af sprog der henholdsvis har rækkefølgen antipassiv < applikativ og antipassiv < kausativ. Det at fem ud af seks sprog har rækkefølgen kausativ < applikativ stemmer også overens med hypotesen fordi den ikke siger noget om rækkefølgen af applikativer og kausativer, kun at de står længere fra roden end antipassiver. I teorien betyder en bekræftelse af hypotesen at rækkefølgen af valensændrende affikser i lighed med andre typer affikser afspejler skopusforhold mellem affikserne, og at skopusforholdene kan beskrives ud fra konceptuel dependens.

Resultaterne præsenteret her skal dog tages med store forbehold på grund af den lille mængde data. Ud af et sample på 50 sprog kommer dataene for de tre rækkefølger som er gennemgået her, kun fra otte forskellige sprog, så man kan altså ikke tale om tværsproglige tendenser. Dog giver dette studie indblik i hvordan fremtidige studier bør udføres. Det viser sig at et sample på 50 sprog er for lille til at undersøge rækkefølgen af antipassiver, applikativer og kausativer. Det vil sige at fremtidige studier må udvide datagrundlaget enten ved at arbejde med et større sample eller ved for eksempel at inddrage eksperter i specifikke sprog som kan give mere information end hvad der fremgår af grammatikker. En anden mulighed er ikke at arbejde med et tilfældigt sample men at udvælge sprog som man i forvejen ved har antipassiver, applikativer og kausativer.

Denne artikel giver altså ikke klare resultater, men præsenterer dog en teoretisk funderet hypotese for tendenser i rækkefølgen af valensændrende affikser som kan bruges i fremtidige undersøgelser, og kommer frem til at videre studier må have et større datagrundlag for at lave dybdegående undersøgelser af rækkefølgen af antipassiver, applikativer og kausativer.

Forkortelser

1 – 1. person

2 – 2. person

3 – 3. person

A – agent-agtigt argument ved kanonisk transitivt verbum

AD – adessiv

ADJ – adjektiv

APPL – applikativ

ASSERT – assertiv

ATTR – attributiv

BEN – benefaktiv

CAUS – kausativ
 DEM – demonstrativ
 DUR – durativ
 EP – epentetisk
 F – femininum
 INCEP – inceptiv
 INCH – inchoativ
 INDF – indefinit
 IN – inessiv
 IRR – irrealis
 M – maskulinum
 MED – medial
 NEG – negation, negativ
 OBJ – objekt
 PASS – passiv
 POSS – possessive
 PP – postposition
 PRF – perfektum
 Q – spørsmålspartikel/-markør
 REAL – realis
 RLVZ – relativizer
 s – ene argument ved kanonisk intransitivt verbum
 SG – singularis
 SM – stammemarkør
 TOP – topic

Sample

Område	Sprogfamilie	Sprog
Nordamerika	Eskimo-Aleut	Aleut
Nordamerika	Algic	Arapaho
Nordamerika	Siouan	Dakota
Nordamerika	Isolat	Kutenai
Nordamerika	Tsimshian	Coast Tsimshian
Nordamerika	Haida	Haida
Nordamerika	Chimakuan	Indgår ikke (intet materiale)
Nordamerika	Uto-Aztecan	Shoshone
Nordamerika	Sahaptian	Yakima
Nordamerika	Chinookan	Chinook
Nordamerika	Isolat	Klamath
Nordamerika	Palaihnihan	Indgår ikke (intet materiale)

Nordamerika	Shastan	Shasta
Nordamerika	Isolat	Washo
Nordamerika	Kiowa-Tanoan	Kiowa
Nordamerika	Caddoan	Wichita
Nordamerika	Muskogean	Creek
Nordamerika	Isolat	Yuchi
Mellemamerika	Tarascan	Purepecha
Mellemamerika	Totonacan	Yecuatla Totonac
Mellemamerika	Mixe-Zoque	Ayutla Mixe
Mellemamerika	Uto-Aztecan	Tetelcingo Nahuatl
Mellemamerika	Uto-Aztecan	Pipil
Mellemamerika	Mayan	Itzá
Sydamerika	Araucanian	Mapudungun
Sydamerika	Arawakan	Ashéninka Perené
Sydamerika	Arawakan	Lokono
Sydamerika	Aymara	Southern Aymara
Sydamerika	Nambiquaran	Southern Nambikuára
Sydamerika	Nambiquaran	Mamaíndé
Sydamerika	Isolat	Mostén-Chimané
Sydamerika	Harakmbut	Indgår ikke (intet materiale)
Sydamerika	Cahuapenan	Jebero
Sydamerika	Yanomam	Sanumá
Sydamerika	Guahibo (skal repræsenteres af to sprog i samplet)	Indgår ikke (intet materiale)
Sydamerika	Tupian	Cocama- Cocamilla
Sydamerika	Tupian	Tapiété
Sydamerika	Nadahup	Indgår ikke (intet materiale)
Sydamerika	Pano-Tacanan	Matsés
Sydamerika	Pano-Tacanan	Cashibo- Cacataibo
Sydamerika	Caraban	Galibi Carib
Sydamerika	Caraban	E'napa Woromaipu
Sydamerika	Makú (isolat)	Indgår ikke (intet materiale)
Eurasien	Chukotko- Kamchatkan	Chukchi
Eurasien	Isolat	Ainu
Eurasien	Austroasiatic	Perenga
Eurasien	Sino-Tibetan	Dumi
Oceanien/Australien	Sepik	Alamblak
Oceanien/Australien	Southern Daly	Murrinh-Patha

Om forfatteren

Jessie Leigh Nielsen, cand.mag. i lingvistik, Københavns Universitet.

Litteratur

- Bakker, D. (2011): Language sampling. I: *The Oxford handbook of linguistic typology*. Song, J.J. (red.). Oxford: Oxford University Press, 100-127.
- Bergsland, K. (1997): *Aleut grammar: Unangam tunuganaan achixaasîx̂*. University of Alaska Fairbanks: Alaska Native Language Center.
- Boye, K. (2012): *Epistemic meaning: A crosslinguistic and functional-cognitive study*. Berlin/Boston: de Gruyter Mouton.
- Boye, K., van Lier, E. & Brink, E. T. (2015): Epistemic complementizers: A cross-linguistic survey. *Language Sciences*, 1-17.
- Bybee, J. (1985): *Morphology: A study of the relation between meaning and form*. Amsterdam, Philadelphia: Benjamins.
- Cinque, G. (1999): *Adverbs and functional heads: A crosslinguistic perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- Foley, W.A. (2007): A typology of information packaging in the clause. I: *Language typology and syntactic description, vol. 1* (2. udg.). Shopen, T. (red.). Cambridge: Cambridge University Press, 362-446.
- Foley, W.A. & van Valin Jr. R.D. (1984): *Functional syntax and Universal Grammar*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fortescue, M. (2016): Polysynthesis: A diachronic and typological perspective. I: *Oxford research encyclopedia of linguistics*. Aronoff, M. (red.). Oxford: Oxford University Press. <http://linguistics.oxfordre.com> (lokaliseret 13.5.18).
- Hammarström, H., Forkel, R. & Haspelmath, M. (2017): *Glottolog 3.1*. <http://glottolog.org> (lokaliseret 1.1.18).
- Harder, P. (1996): *Functional semantics: A theory of meaning, structure, and tense in English*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Harder, P. (2005): Lagdelt sætningsstruktur. I: *Dansk funktionel lingvistik: en helhedsforståelse af forholdet mellem sprogstruktur, sprogbrug og kognition*. Engberg-Pedersen, E., Fortscue, M., Harder, P., Heltoft, L., Herslund, M. & Falster Jacobsen, L. (red.). København: Københavns Universitet, Handelshøjskolen i København & Roskilde: Roskilde Universitetscenter, 101-111.
- Haspelmath, M. (2010): Comparative concepts and descriptive categories in crosslinguistic studies. *Language* 86 (3), 663-687.
- Haspelmath, M. (2011): On S, A, P, T, and R as comparative concepts for alignment typology. *Linguistic Typology* 15, 535-567.

- Hengeveld, K. (1989): Layers and operators in functional grammar. *Journal of Linguistics* 25 (1), 127-157.
- Hengeveld, K. & Mackenzie, J.L. (2008): *Functional Discourse Grammar: A typologically-based theory of language structure*. Oxford: Oxford University Press.
- Keenan, E.L. & Dryer, M.S. (2007): Passives in the world's languages. I: *Language typology and syntactic description, vol. 1* (2. udg.). Shopen, T. (red.). Cambridge: Cambridge University Press, 325-361.
- Kittilä, S. (2011): Transitivity typology. I: *The Oxford handbook of linguistic typology*. Song, J.J. (red.). Oxford: Oxford University Press, 346-367.
- Kulikov, L. (2011): Voice typology. I: *The Oxford handbook of linguistic typology*. Song, J.J. (red.). Oxford: Oxford University Press, 368-398.
- Mihas, E. (2010): *Essentials of Ashéninka Perené grammar*. Ph.d.-afhandling, University of Wisconsin-Milwaukee.
- Morgan, L. R. (1991): *A description of the Kutenai language*. Ph.d.-afhandling, University of California at Berkeley.
- Refsing, K. (1986): *The Ainu language: The morphology and syntax of the Shizuanai dialect*. Århus: Aarhus University Press.
- Romero-Méndez, R. (2008): *A reference grammar of Ayutla Mixe (Tukyo'm Ayuujk)*. Ph.d.-afhandling, University at Buffalo.
- Sakel, J. (2004): *A grammar of Mosetén*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.

En adversativ reduplikation på spansk: *Han er dum, men dum!*

Uwe Kjær Nissen

Abstract

This paper will present and analyse an intensifying construction in Spanish which until now has not received much attention and which contains a reduplication of words and the adversative conjunction *pero* ('but'), e.g. *Él es tonto, pero tonto* ('He is really very stupid'; lit.: 'He is stupid, but stupid').

Authentic data indicate that this construction, which aims at emphasizing or intensifying the expression, is very frequent in colloquial speech, and – as shown in the paper – examples are readily found that contain elements of all major word classes; e.g. verbs: *Aquí hay que trabajar, pero trabajar* (lit.: 'Here one has to work, but to work'), nouns: *Había un olor a café, pero café* (lit.: 'There was a smell of coffee, but coffee') and adjectives: *Eres tonto, pero tonto* (lit.: 'You're stupid, but stupid').

Nøgleord: reduplikation, adversativitet, diskurspartikel, *pero*, intensivering

1. Indledning

Den konstruktion, der skal præsenteres her, og som kan eksemplificeres ved *¡Es tonto, pero tonto!* ('Han er dum, men dum!'), optræder typisk i talesprog (og – som vi vil se – hermed beslægtede registre) og kan oversættes med 'Han er godt nok dum!' eller 'Han er megadum!' eller et tilsvarende udtryk, der intensiverer kvaliteten af 'dum'.

På trods af dens høje frekvens i spansk talesprog er den blevet oversat i den gængse faglitteratur. Dette er måske forventeligt hvad angår de to meget omfattende relativt nye grammatiske værker, der er blevet udgivet af Det spanske Sprogakademi: *Nueva gramática de la lengua española* i to bind (RAE

2009-11) og *Gramática descriptiva del español* i tre bind (Bosque & Demonte 1999), da den slags værker traditionelt fokuserer mest på skriftsproget, men overraskende nok gælder det også for de talrige værker, der specifikt beskæftiger sig med talesprog (Beinhauer 1930; Gaviño Rodríguez 2008; Hernando Cuadrado 1994; Miranda 1992; Porroche Ballesteros 2009; Vigara Tauste 1980; 1992). Briz Gómez indeholder godt nok et længere afsnit om “los intensificadores” (1998: 116-122), men *pero* nævnes udelukkende i (få) andre konstruktioner end den her omtalte.

Heller ikke værker, der udtrykkeligt beskæftiger sig med adversativitet, nævner konstruktionen (Cascón Martín 1995; del Camino Garrido Rodríguez 2004; Flamenco García 1999; Fuentes Rodríguez 1998). Acín Villa nævner en lignende adversativ konstruktion med *pero*, men her er der hverken tale om en reduplikation eller en intensivering af en bestemt kvalitet: *un vestido rojo pero bonito* (‘en rød men smuk kjole’) (1993: 229). På trods af titlen på Anabalón og González’ artikel fra 2016 *El uso de pero enfático ...* (‘Brugen af emfatisk *pero...*’) beskæftiger denne sig heller ikke med den konstruktion, der skal præsenteres her.

De eneste to fremstillinger, som en passant nævner konstruktionen, er Santos Ríos (2003) og Acín Villa (1993-94). Disse to omtales også i afsnit 3.2. Santos Ríos sammenligner på en af siderne af sin omfangsrige ordbog over partikler den adversative reduplikation med en lignende, hvor *pero* yderligere forstærkes med et (emfatisk?) *que* (‘at’) som fx i *Está lejos, pero que muy lejos* (ordret: ‘Det er langt, men at meget langt’, svarende til: ‘Det er virkelig langt væk’) og kommenterer kort forskellen mellem disse to konstruktioners opbygning. Også Acín Villa (1993-94) omtaler de samme to konstruktioner i afsnittet “Reduplicaciones”, men afsnittet er ret kort, da forfatterens hovedærinde i artiklen er at opstille en komplet liste over *pero*’s emfasepotentiale i mange andre konstruktioner.

Grundet den beskrevne mangel på tidligere forskning, der beskæftiger sig med den adversative reduplikation, forsøger denne artikel at levere nogle første analyser, der fortrinsvist beskæftiger sig med konstruktionens udtryksside; i dette tilfælde dens interne opbygning og hvilke ordklasser, der leverer materiale til konstruktionen. Konstruktionens indholdsmæssige side kan her kun berøres sporadisk, da en mere tilbunds gående analyse dels ville kræve eksistensen af et talesprogs korpus, der specifikt fokuserer på emotio-

---

1. Alle oversættelser af både eksempler og citater er mine. Eksempelsætningerne oversættes som hovedregel ordret, da meningen forklares i teksten eller er selvindlysende.

nelt ladede dialoger, dels ville man skulle foretage en nøje sammenligning med andre, intensiverende spanske reduplikationer, der er beskrevet i den ovenfor omtalte litteratur. En reel sammenligning er desuden begrænset af den omstændighed, at ingen af de eksempler, der nævnes i litteraturen stammer fra autentiske talesprogskorpora (jf. afsnit 1.1.). En mere systematisk analyse af konstruktionens indholdsmæssige side må altså foreløbig lade vente på sig. Til gengæld kan en sammenligning med beskrivelserne af andre konstruktioner levere et bud på, hvorfor *pero* er den eneste sproglige størrelse, der kan indgå i konstruktionen (jf. afsnit 4). Det viser sig nemlig, at andre adversative konjunktioner er udelukket.

1.1. Metodiske overvejelser

Gennemgangen af litteraturen i det foregående afsnit har afdækket de problemer (og mangler) som er forbundet med analyser, der ønsker at behandle autentisk talesprog, men som ikke kan gennemføres, fordi der på nuværende tidspunkt ikke eksisterer spanske talesprogskorpora, i hvilke de konstruktioner forekommer, som blev omtalt i afsnittet. De eksisterende, tilgængelige talesprogskorpora er enten optagelser af strukturerede eller semistrukturerede interviews (f.eks. CREA), hvor personerne enten frit fortæller eller bliver adspurgt om forskellige af livets forhold, typisk deres egen opvækst eller deres arbejdsforhold, men der er ingen hurtig og spontan taleturveksling. Ønsker man at høste eksempler af denne type, er man tvunget til enten at ty til bestemte fora, der eksisterer på internettet, eller evt. designe målrettede eksperimentelle metoder. Den fremgangsmåde, der er valgt her, baserer sig på eksempler, der er hentet både fra fora, hvor folk diskuterer forskellige emner, og fra blogs, hvor muligheden for at tilføje egne kommentarer er til stede. Afhængigt af emnerne kan bølgerne gå højt, hvilket ofte baner vejen for emotionelle sproglige indslag, som er en vigtig forudsætning for, at den her valgte konstruktion overhovedet optræder. Metodisk må man naturligvis acceptere den præmis, at der ikke er tale om autentisk, spontan tale, men i stedet et forsøg på at nedskrive, hvad man (måske) ville have sagt, hvis diskussionerne var foregået direkte mellem samtalepartnerne. Mange kommentarer bærer dog præg af, at bidragene forfattes særdeles spontant og uredigeret, hvilket gør, at de udviser en større affinitet til talesprog end til (et gennemarbejdet) skriftsprog.

Alle eksempler er indsamlet ved hjælp af Google-søgninger, men der skal tilføjes, at søgningerne har været begrænset til domænet *.es* (dvs. hjemmesider der steds-mæssigt er placeret i Spanien) for at undgå evt. specifikke latinamerikanske påvirkninger, fx fra regionale dialekter, slang, og indfødte

(indigene) sprog. Eksemplerne repræsenterer således udelukkende den iberiske variant af spansk, men konstruktionen er på ingen måde usædvanlig i latinamerikansk spansk.

Som en afsluttende eksemplificering af problematikken vedrørende manglende data kan man sammenligne Google og fx Det spanske Sprogakademis store korpus CREA, der indeholder en betydelig mængde talesprog. Ved en søgning på to typiske adversative reduplikationer får man følgende resultater:

- (1) *malo pero malo*
 ‘ond, men ond’
 CREA oral (Spanien): 0 *hit*
 Google (domæne: .es): 4060 *hits*
- (2) *tonto pero tonto*
 ‘dum, men dum’
 CREA oral (Spanien): 0 *hit*
 Google (domæne: .es): 1050 *hits*

Som det fremgår, ville en søgning i Det spanske Sprogakademis korpus resultere i den konklusion, at den adversative reduplikation slet ikke eksisterer. Det er derfor en nærliggende antagelse, at mange konstruktioner, der i overvejende grad optræder i talesproget, slet ikke behandles i den gængse lingvistiske litteratur, fordi søgninger i typiske korpora leverer 0 hit.

2. Reduplikationer

2.1. *Ikonicitet*

Reduplikationer, der ser ud til at være et udbredt fænomen i mange (måske alle?) sprog, optræder i forskellige former. Typiske eksempler er reduplikationer, hvor enkelte elementer i et ord gentages: *tatartatarabuella* (‘tipoldemor’) og andre, hvor hele ord gentages: *Løb, løb!*, *Estoy muy muy cansada* (‘Jeg er meget meget træt.’). Reduplikationer optræder også i forbindelse med tegnsætningen, typisk i sms-tekster eller i tegneserier: *¡Ja ja ja!* (‘Ha ha ha!’), *¿¿¿Qué???* (‘Hvad???’). Begrebet ‘reduplikation’ er blevet anvendt forskelligt, og der ser ikke ud til at være konsensus, om det udelukkende omfatter morfologiske gentagelser eller også syntaktiske. Således skriver Gil for at skelne mellem reduplikation og repetition: “[...] whereas repetition applies across words, and is therefore subsumed under syntax or discourse,

reduplication applies within words, and is consequently taken to be part of morphology.” (2004: 31). På den anden side handler Wierzbickas artikel om italienske reduplikationer udelukkende om gentagelser af ord, hvilket hun benævner som “syntactic reduplication” (1986: 287). Jeg vil derfor i det følgende anvende reduplikationer som et overbegreb, der henviser til både en morfologisk og en syntaktisk gentagelse af ord eller orddele. Når det ikke specificeres yderligere, henviser ‘reduplikation’ i det følgende til den syntaktiske reduplikation, dvs. et ord følges af det eller de samme ord; en definition, der i øvrigt er i overensstemmelse med Farø (2005: 55).

De syntaktiske reduplikationer fungerer generelt ud fra det ikoniske princip: mere form = mere indhold. Således vil *¡Corre! ¡Corre!* (‘Løb! Løb!’) betyde, at den tiltalte skal løbe hurtigere end blot ved *¡Corre!*, og ligeledes vil *Aldrig!!!* forsynet med tre udråbstegn sandsynligvis indikere en større afvisning end blot *Aldrig!* Man må dog være opmærksom på, at diskursive faktorer kan medføre en afvigelse fra dette princip. Således påpeger Brink, at “vore fordoblede interjektioner frem for at forstærke tit svækker. *Ja ja* er jo klart svagere end *Ja*.” (2001: 27).

2.2. Reduplikationer i romanske sprog

Udover den spanske *pero*-reduplikation, eksisterer der i de romanske sprog en anden, men til gengæld velanalyseret, konstruktion (se fx Bollée 1978 og Wierzbicka 1986), hvor reduplikationen ikke medfører en forøgelse af mængden, men i stedet en fokusering på (eller intensivering af) kvaliteten.² Typiske eksempler fra henholdsvis fransk og spansk er de to følgende:

(3) *C'est un chien chien*
 ‘Dette er en hund hund’

(4) *Quiero un café café*
 ‘Jeg ønsker kaffe kaffe’

Sætning (3) betyder derfor ikke, at man henviser til to hunde, men at man i stedet henviser til en rigtig hund af en vis størrelse, måske lige frem en muskelhund, og en lille pekingeser på 3 eller 4 kilo vil sandsynligvis falde uden for kategorien. Ligeledes betyder sætning (4) ikke, at man ønsker sig

2. Også i dansk og engelsk synes den her omtalte variant at vinde større og større udbredelse. Se Brink (2001).

flere kopper kaffe, men i stedet en rigtig god kaffe, en kaffe af god kvalitet, som smager af ægte kaffe. En glimrende eksemplificering er dette citat, fundet via Google³:

- (5) *Quiero un café café, nada de descafeinado ni de otras cosas raras...*
 ‘Jeg vil gerne have en kaffe kaffe, ikke noget med koffeinfri eller andre underlige ting...’ (min understregning)

Det forekommer legitimt at fastholde, at det ikoniske princip stadig er overholdt også i denne variant, blot må man ved ‘mere form = mere indhold’ tolke ‘indhold’ som en form for ‘forøgelse af kvaliteten’ og ikke blot en ‘forøgelse af antallet’. At kvaliteten øges stemmer overens med ideen, at man ønsker en rigtig, autentisk kop kaffe (uden forarbejdning og tilsætningsstoffer), hvilket måske afspejler en forestilling om, at den ‘reneste’ er den bedste. Beinbauer, der nævner et eneste tilsvarende eksempel – også med *café* –, foreslår da også, at man i disse tilfælde taler om “et substantiv bøjet i superlativ” (1985: 339). Således er der næppe tvivl om, at kvalitet forbindes med nær ‘det ypperligste’ (eller ‘det usleste’, jf. fx eks. 6 nedenfor) inden for den kategori, der tales om.

Fokuseringen på kvaliteten er netop, hvad denne variant af reduplikationer har til fælles med den, der præsenteres i det følgende, og som jeg kalder ‘den adversative reduplikation’. Årsagen til valget af denne betegnelse er, at der mellem de to reduplicerede elementer indsættes *pero*, der traditionelt betegnes som en adversativ konjunktion.

3. Den adversative reduplikation

3.1. Indledning

I lighed med hvad vi kunne konstatere i forhold til den konstruktion vi mødte i afsnit 2.1., optræder den adversative reduplikation udover i spansk (6) også i andre romanske sprog, som fx i italiensk (7) og i fransk (8). Alle tre

---

3. Jeg har artiklen igennem ikke forsynet eksemplerne fra Google med URL oplysninger af to årsager: dels er mediet meget flygtigt, og mange sider er ikke-eksisterende allerede efter et par år; dels findes der hobevis af eksempler, der ligner dem, jeg leverer her. Således kan alle til enhver tid kontrollere mine eksemplificeringer, da pointen her ikke er ganske bestemte (udvalgte) eksempler, men selve konstruktionen og dens konstruktionsmuligheder.

eksempler er karakteriseret ved en højere grad af kvaliteten af kerneordet: ‘gennemsyret ond’ (6), ‘kæmpe kys’ (7) og ‘bedårende’ (8):

- (6) *Él es malo, pero malo.*
 ‘Han er ond, men ond.’
- (7) *Ti mando un grande ma grande bacio.*
 ‘Jeg sender dig et stort, men stort kys.’
- (8) *Elle est jolie, mais jolie!*
 ‘Hun er køn, men køn!’

For begge reduplikationstyper gælder, at de typisk – som nævnt i indledningen – forekommer i talesprog, hvilket ikke overrasker, jf. Acín Villas konstatering om, at reduplikationen er “en af de mest anvendte fremgangsmåder i vores sprog til at intensivere, **særligt i det talte register**” (1993: 229, min oversættelse og fremhævnings).

Forekomsten i talesproget ser dog ikke ud til at være den eneste betingelse. Konstruktionen ser også ud til at være betinget af et stærkt emotionelt engagement i samtalen. Det er derfor nemmere at forestille sig sætning (9) end sætning (10):

- (9) *Él es estúpido, pero estúpido.*
 ‘Han er åndssvag, men åndssvag.’
- (10) ?? *La ventana es rectangular, pero rectangular.*
 ‘?? Vinduet er rektangulært, men rektangulært.’

Selv om man naturligvis aldrig helt kan udelukke en eller anden særpræget kontekst, hvor sætning (10) alligevel kunne tænkes at forekomme, er det alligevel karakteristisk, at det ikke har været muligt for mig at finde den slags eksempler.

En tredje betingelse, der ser ud til at skulle være opfyldt, er de sproglige elementers (mere eller mindre) graduerbarhed. Elementerne bør kunne forstås i (mindst) to forskellige betydninger, hvoraf den første angiver den ‘normale’ og den anden den, der er bedre, dårligere, højere, eller lavere i hierarkiet, afhængigt af situationen. Sammenligningen mellem (11) og (12) kan eksemplificere dette:

- (11) *Él es malo, pero malo.*
 ‘Han er ond, men ond.’

- (12) *El piso es rectangular, pero rectangular.*
 ‘Lejligheden er rektangulær, men rektangulær.’

Intuitivt vil de fleste nok have betydeligt nemmere ved at forestille sig ondskaben i forskellige kvalitative afskygninger end en lejlighed i mere eller mindre rektangulære former. Selv om det i teorien sikkert kunne være muligt at konstruere en kontekst, der kan ‘afføde’ konstateringer som (12), har det heller ikke i dette tilfælde været muligt for mig at finde eksempler af denne art.

Ud fra en overfladisk betragtning må den adversative reduplikation siges at være særpræget, da konjunktionen *pero* i sin grundbetydning udtrykker ‘modsatning’ og derfor burde sætte det første element i reduplikationen **i modsætning** til det andet. I virkeligheden burde kvaliteten derfor afsvækkes, men konstruktionen fungerer ‘omvendt’: kvaliteten styrkes eller intensiveres.

En formaliseret udgave af den adversative konstruktion har følgende udseende:

X pero X (X = et ord)

De følgende eksempler viser, at der eksisterer en mindre afvigelse fra denne formaliserede udgave, idet der ofte sættes et komma foran *pero*: *X, pero X*, men der vil i artiklen ikke blive gjort forskel på disse to former. Under alle omstændigheder eksisterer der her ingen eksplicite regler for kommatering, idet nogle sprogbrugere formodentligt opfatter konstruktionen som en sammenhængende (prosodisk) enhed og derfor ikke sætter komma, medens andre ønsker at følge de generelle kommateringsregler, efter hvilke man altid skal sætte komma foran *pero*.

3.2. Hvilke ordklasser optræder i reduplikationen?

Den ordklasse, der i den begrænsede litteratur om emnet typisk indgår i den adversative reduplikation er adjektiverne. Det er således udelukkende denne ordklasse, som Acín Villa nævner i de fem eksempler hun oplister (1993-94: 229). Også de fleste eksempler hos Santos Ríos indeholder adjektiver (2003: 502). Ordklassen adjektiver forekommer da også særdeles velegnet til formålet, idet de fleste adjektiver jo er inhærent graduerbare, dvs. de fleste kan gradbøjes. Derfor er det nemt at finde eksempler, der indeholder adjektiver:

- (13) *Advertencia: este si es un chiste sucio pero sucio.*
 ‘Advarsel: dette er en beskidt, men beskidt vittighed.’
- (14) *Cuando llego me encuentro el agua verde pero verde...*
 ‘Da jeg ankommer, ser jeg, at vandet er grønt, men grønt...’

I begge tilfælde intensiverer *pero X* graden af det førstnævnte adjektiv i substantivsyntagmet: i eksempel (13) er der tale om en meget beskidt vittighed, og så er man advaret på forhånd!, og i eksempel (14) er vandet overraskende grønnere, end ‘jeg’ havde forestillet sig.

Til ordklassen adjektiver kan henføres participierne, når de fungerer som prædikat i sætningen, og her opfører de sig på samme måde som adjektiver:

- (15) *Yo también estoy cansado, pero cansado de que la gente no sepa cómo dar su opinión en un foro ...*
 ‘Jeg er også træt af, men træt af, at folk ikke ved, hvordan de skal give udtryk for deres mening i et forum ...’

I lighed med de tidligere eksempler fokuseres der også her på kvaliteten, når der fokuseres på graden af træthed: ‘Jeg er virkelig virkelig træt af det her...’

Selv om substantiver ikke nævnes hverken i Santos Ríos (2003) eller i Acín Villa (1993-94), møder man denne ordklasse ret ofte i konstruktionen. Som man vil se, anvendes substantiver også her på en graduerbar måde, selv om de løsevet måske ikke tolkes som sådan.

- (16) *Dios mío, los hay gilipollas pero gilipollas... y además de Sevilla.*
 ‘Jamen dog, der er idioter, men idioter... og så endda fra Sevilla.’
- (17) *Es que tiene cojones pero cojones.*
 ‘Det er fordi han har nosser, men nosser.’

Den i begge eksempler anvendte slangprægede personkarakteristik – som i øvrigt er meget typisk for spansk talesprog – forstærkes også her: der er i (16) ikke alene tale om idioter, men kraftidioter og den person, der omtales i (17) har ikke kun nosser, men nogle enormt store nogle. Udtrykket *tener cojones* betyder normalt ‘at være modig’. Personens mod eller viljestyrke bliver ved hjælp af den adversative reduplikation altså sat ekstra i fokus.

En anden af de åbne ordklasser, som leverer materiale til den adversative

reduplikation, er verberne. Deres anvendelse fremgår af de næste to eksempler med infinitiver. I eksempel (18) klager afsenderen over en bestemt vin, som formodentligt har været dyr, og som ikke levede op til forventningerne. I eksempel (19) kommenteres et computerspil.

- (18) *Joder, pero joder es lo que me hicieron a mí en el Corte Inglés con el Petrus (reserva del 96).*

‘At røvrende mig, men at røvrende mig, det er lige hvad de gjorde ved mig i Corte Inglés med Petrus, reserva, årgang 96.’

- (19) *Es un juego de esos de molestar, pero molestar bien, destruir, matar, desahuciar... y aún así te ries y no te molesta.*

‘Det er et af disse spil, der har til formål at ydmyge, men ydmyge meget, ødelægge, dræbe, uskadeliggøre... og alligevel griner du af det, og det går dig ikke på.’

Som i de foregående eksempler bliver reduplikationen også i (18) og (19) anvendt for at intensivere. I eksempel (18) bliver graden af at være blevet snydt kraftigt forstærket pga. reduplikationen med *pero*, og det samme gælder for eksempel (19), hvor fornøjelsen af at ydmyge eller krænke andre i spillet stiger nogle grader. Det efterstillede adverbium *bien* (‘rigtigt’ eller ‘godt’) efter *molestar* understreger gradsforskellen.

Konstruktionen forekommer også med andre infinitte former af verbet. I eksempel (20) henviser adjektivet *pepera*, der er dannet ad hoc ud fra forkortelsen *PP*, til *Partido Popular* (‘Folkepartiet’), og det er dette parti afsenderen anklager:

- (20) *La banda pepera ya no tiene credibilidad ninguna, tres años jodiendo pero jodiendo al pueblo...*

‘Folkeparti-banden har ingen troværdighed længere, tre år har de gået rundt og røvrendt, men røvrendt folket...’

Igen observerer man, at den adversative reduplikation intensiverer graden af det anklagen handler om: partiet har de sidste tre år ikke blot snydt folket, men det har gjort det på det groveste.

Det har ikke været muligt via Google-søgningen at finde en adversativ reduplikation med et finit verbum, men Santos Ríos (2003: 502) nævner flg. eksempel: *Diluviaba, pero diluviaba, ¡jojo!* (‘Det har øsregnet, men øsregnet, vær forsigtig!’), og man må derfor konkludere, at såvel finitte som infinitte verber kan optræde i den her omtalte reduplikation.

Også ordklassen adverbier formår at levere materiale til den adversative reduplikation, selv om det sker sjældent. I det følgende eksempel fungerer adverbiet som sætningsadverbial:

- (21) *Obviamente, pero **OBVIAMENTE** no puedes opinar si no has tenido gato,...*
 ‘Selvsagt, men **SELVSAGT** kan du ikke give dit besyv med, hvis du ikke har haft kat...’

I eksempel (21) bliver graden af, hvor ‘selvsagt’ sætningens indhold er, forstærket vha. reduplikationen, men samtidigt forstærkes graden yderligere ved, at *obviamente* skrives med store bogstaver. Der er således tale om en dobbelt fremhævelse af bidragets selvindlysende konstatering: når man ikke selv holder kat, bør man afstå fra at udtale sig og ikke blande sig i diskussionen. – Selv om det er vanskeligt at finde autentiske eksempler med adverbier, nævner Santos Ríos (2001:502) et, hvor adverbiet fungerer som et adverbial, der modificerer verbalet: *Iban deprisa, pero deprisa* (‘De gik hurtigt, men hurtigt’). Jeg har dog ikke kunne finde eksempler af denne art ved hjælp af Google-søgninger.

Ligeledes har det heller ikke været muligt at finde eksempler, hvor ord fra de resterende ordklasser indgår, hvilket højst sandsynligt hænger sammen med den i afsnit 3.1. beskrevne graduerbare ‘kvalitet’, som disse ordklasser ikke ser ud til at respondere på. Der er således ikke fundet eksempler inden for klassen af

pronomener:	* <i>tú, pero tú</i> *‘du, men du’
præpositioner:	* <i>sin, pero sin</i> *‘uden, men uden’
numeraler:	* <i>cuatro, pero cuatro</i> *‘fire, men fire’
artikler:	* <i>una, pero una</i> *‘en, men en’

og heller ikke – måske indlysende nok –

konjunktioner:	* <i>que, pero que</i> *‘at, men at’
----------------	---

Gennemgangen leder os frem til at opstille den foreløbige hypotese, at konstruktionen ‘*X, pero X*’ får leveret sit materiale fra de åbne ordklasser, men ikke fra de lukkede.⁴

3.3. Reduplikationens modifikationsmuligheder

Dette afsnit skal beskæftige sig med måden, hvorpå den adversative reduplikation kan modificeres. Da konstruktionen grundlæggende handler om at formidle kvalitetsgrader, åbner det op for, at de reduplicerede ord redupliceres yderligere. Eksemplerne (22) og (23) illustrerer denne fremgangsmåde.

- (22) *Es que es tonto, pero tonto tonto.*
 ‘Det er fordi han er skør, men skør skør.’

Som det fremgår, er det efterstillede *tonto* yderligere blevet fordoblet, hvilket naturligvis intensiverer kvalifikationen yderligere. Overraskende nok kan fordoblingen også forekomme foran det element, der er foranstillet *pero*, således som eksempel (23) viser:

- (23) *Ahora toca a Pinochet, que era un dictador malo, malo, pero malo...*
 ‘Nu er det så Pinochets tur, som var en ond, ond, men ond diktator...’

Et nærliggende spørgsmål er, om en foranstillet modifikation afstedkommer et andet semantisk indhold end en efterstillet, men det kan ikke besvares her; dertil kræves et større korpus. Umiddelbart ser det dog ud til, at modifikationen placeres ret vilkårligt, hvilket eksempel (24) bevidner. Her gentages det replicerede element tre gange: en gang foranstillet konstruktionen og to gange efterstillet:

- (24) *La hija de D. Fernando Guillén es mona pero bajita (...) vamos, como Aznar, y ya saben que José es un admirador de la mujer, mujer, pero mujer, mujer, mujer.*
 ‘Hr. Fernando Guilléns datter er køn, men lidt lille (...) tja, lige som Aznar, og man ved jo godt, at José er en tilbeder af kvinden, kvinden, men kvinden, kvinden, kvinden.’

4. En spansk modersmålstalende har gjort mig opmærksom på, at konstruktioner med personlige pronomener ikke er utænkelige, som f.eks. i følgende ordre ¡*Lo haces tú, pero tú!* (‘Du, men du gør det!’), men det er tvivlsomt, om dette eksempel i virkeligheden ligner de andre, idet *pero* her sandsynligvis fungerer rent adversativt, dvs. ‘du’ skal gøre det i modsætning til en anden person. Uanset analysen har det ikke været muligt at finde nogen eksempler, hvilket skyldes at man i fora og blogs sjældent udsteder deciderede ordre til andre.

I eksempel (24) refererer *José* til den tidligere spanske præsident José María Aznar, og den (monotone) kvalifikation, hvor kerneordet *mujer* optræder hele fem gange, kunne tolkes som en henvisning til, at han var en notorisk skørtejæger.

En anden modificeringsmulighed, som optræder særdeles hyppigt i forbindelse med substantiverne og adjektiverne, er en tilføjelse i form af et præpositionsled:

(25) *Es un chico malo, pero malo de verdad*
 ‘Han er en ond, men virkelig ond dreng.’

(26) *Si es usted padre, pero PADRE DE VERDAD, póngase solo diez minutos en la piel de Raquel y Carlos...*
 ‘Hvis De er forælder, men en RIGTIG FORÆLDER, så sæt Dem bare ti minutter i Raquel og Carlos’ sted...’

Tilføjelsen *de verdad* (‘virkelig’ eller ‘rigtig’, ordret: ‘i sandhed’), der understreger kerneordets graduerbarhed, må betragtes som en særdeles typisk postmodifikation⁵, og faktisk den eneste, som også Acín Villa (1993-94: 229) og Santos Ríos (2003: 502) nævner. Søgninger i Google viser da også, at *de verdad* resulterer i flest ‘hits’. Som vi har set tidligere i eksempel (21), er eksempel (26) også kendetegnet ved brugen af majuskler; en fremgangsmåde, der i øvrigt forekommer ganske hyppigt i blogkommentarer og i debatfora. Majusklerne forsøger naturligvis grafisk at give konstruktionen yderligere intensitet og i autentisk tale ville dette formodentligt svare til, at samtalepartneren løftede stemmen.

Også andre postmodifikationer understreger kerneordets graduerbarhed. I det næste eksempel har man anvendt ordet *remate*, der også optræder i mange andre konstruktioner, og som betydningsmæssigt (og løsevædet) kan oversættes med ‘kulmination’.⁶

(27) *El que no roba es tonto, pero tonto de remate.*
 ‘Den der ikke stjæler er dum, men helt vildt dum.’

5. Begrebet ‘postmodifikation’ betyder her ikke nødvendigvis at denne modificerer helheden *x* *pero x*, men skal også forstås som en modifikation af det sidste *x* alene. Da der er tale om en gentagelse af præcis det samme ord, kan det i øvrigt være vanskeligt at afgøre hvilke led (*x* alene eller *x pero x*) der i grunden modificeres.

6. Fodboldfans vil vide, at *remate* også betyder et skud på modstanderens mål.

Både tilføjelsen *de verdad* og *de remate* forekommer også foranstillet *pero*, dvs. som en postmodifikation af det første kerneord. Et eksempel med *de verdad* er (28):

- (28) *Él es tonto de verdad, pero tonto tonto.*
 ‘Han er virkelig dum, men dum dum.’

Det ser ud til, at de modifikationsmuligheder, der generelt gælder for substantiv- eller adjektivsyntagmer, også gælder for den adversative reduplikation. Således kan styrelsen i det attributive præpositionalsyntagme være en hel sætning. I sætning (15) ovenfor var det fx en kompletivsætning og i det følgende eksempel er styrelsen en relativsætning:

- (29) *Es que Jelovac es tonto, pero tonto de los que no tienen remedio.*
 ‘Det er fordi Jelovac er dum, men dum som dem, der ikke kan hjælpes.’

Som det igen fremgår, fremhæver modifikationerne en særlig grad af den egenskab, der tillægges ‘Jelovac’.

Ved at sammenfatte de her præsenterede kombinationsmåder og inkorporere dem i den i afsnit 3.1. formaliserede version af den adversative reduplikation, når man frem til denne skematiske form:

$X(X)...(X)$ (*de verdad* / *de remate*), *pero* $X(X)...(X)$ (*de* + substantivisk led)

Bogstavet X betegner det redupliserede element (fra en af de åbne ordklasser). Parenteserne angiver de **potentielle** kombinationsmuligheder, mao. parenteserne kan være udfyldt, men behøver ikke at blive det. Prikkerne mellem parenteserne angiver, at der kan optræde et ubestemt antal af ‘X’ (jf. eksemplerne (22) - (24)).

4. Hvorfor anvendes udelukkende *pero* i denne konstruktion?

Udover *pero* findes der på spansk en række andre adversative konjunktioner, hvoraf de to mest almindelige er *sin embargo* (‘alligevel’, ‘dog’) og *no obstante* (‘trods’, ‘desuagtet’).⁷ Interessant nok kan man konstatere, at ingen af disse

7. En fylldig beskrivelse af disse tre konnektorer findes i Portolés (1996).

kan optræde i den adversative reduplikation. Sætningerne (30) og (31) er derfor ugrammatiske:

- (30) **Té mando un gran, sin embargo gran beso.*
 *‘Jeg sender dig et stort, dog et stort kys.’
- (31) **Té mando un gran, no obstante gran beso.*
 *‘Jeg sender dig et stort, trods stort kys.’

Det forekommer nærliggende at rejse spørgsmålet, hvorfor disse ikke kan anvendes. Hvorfor er det udelukkende *pero*, der kan anvendes, hvorved *pero* bliver konstruktionens kendemærke? For at finde et svar, er det vigtigt at forholde sig til *pero*'s andre funktioner udover dens kernefunktion som adversativ konjunktion, der opbygger en modsætning mellem to koordinerede sætninger. Det er nemlig overraskende, hvor mange andre funktioner *pero* varetager. De fleste af disse funktioner er af diskursiv karakter, hvorfor *pero* i disse sammenhænge har fået betegnelsen ‘diskursiv partikel’ (Acín Villa 1993-94: 221):

A) Argumentativ funktion:⁸

Compra naranjas, pero que sean buenas; no como la otra vez.
 ‘Køb appelsiner, men de skal være gode, ikke som sidste gang.’

B) Uenighed blandt talerne hvad angår emnet:

¡Pero Pepe!
 ‘Jamen, Pepe!’

C) Selvforsvar overfor en ny eller ukendt information:

- *¿No sabes que Dori trabaja allí?*
- *Pero, ¿desde cuándo?*
- ‘Ved du ikke, at Dori arbejder dér?’
- *Jamen, siden hvornår dog?’*

---

8. Eksemplerne er taget fra Porroche Ballesteros (2009: 113-118).

D) Emneskift:

Este chico es una mala persona. Pero vamos de hablar de otra cosa.
 ‘Denne fyr er en slem person. Men lad os nu tale om noget andet.’

E) Opfordring:

¡Pero séntate, hombre séntate!
 ‘Jamen, sæt dig dog endelig ned!’

Heller ikke i de her opførte eksempler (A-E) er det muligt at erstatte *pero* med en anden adversativ konjunktion, hvilket i grunden kan overraske, da den diskursive funktion af *pero* i alle disse eksempler faktisk angiver et modsætningsforhold enten i selve situationen (A, D og E) eller i forhold til det, den første taler har sagt (B og C).

Den spanske lingvist del Camino Garrido Rodríguez, der har beskæftiget sig med en lang række af *pero*'s funktioner (bortset fra den adversative reduplikation), er nået frem til denne konklusion:

pero [...] er en prototypisk kontraargumentativ konnektor, fordi den er den mindst markerede størrelse, hvilket gør, at den optræder i flere anvendelser end de andre... (2004: 25, min oversættelse)

Hvis man således forstår *pero* som en semantisk underspecificeret størrelse i forhold til de andre mere specifikke konjunktioner, kunne man vove den påstand, at *pero* i den adversative reduplikation blot udfylder en funktion mere i forhold til de mange andre funktioner, som *pero* i forvejen udfylder, og hvor anvendelsen af andre adversative konnektorer ligeledes er udelukket.

5. Konklusion

Undersøgelsen af den adversative reduplikation kan bekræfte de observationer, som de få hidtidige fremstillinger har nævnt, nemlig at den fremhæver de elementer, som *pero* forbinder (og som jeg har kaldt ‘X’ ovenfor). Der er ingen tvivl om, at det er kvaliteten af X, der fokuseres på i samtlige af de præsenterede eksempler, og at den talende har et (normalt emotionelt betinget) ønske om at referere til et rigtigt eller autentisk eksemplar af X.

Undersøgelsen har endvidere vist, hvilke ordklasser der kan indgå i

konstruktionen. Modsat hvad de få tidligere fremstillinger viste, peger undersøgelsen utvetydigt på, at ord fra alle åbne ordklasser kan levere materiale til konstruktionen, dvs. substantiver, verber, adjektiver og adverbier; sidstnævnte dog tilsyneladende i mindre omfang. Hvorvidt denne konklusion fx udelukker de personlige pronomener (jf. fodnote 4) står fortsat hen i det uvisse og behøver nøjere undersøgelser, formodentligt baseret på autentisk talesprog.

Ud fra analysen af modifikationsforholdene kan man endvidere konkludere, at modifikationerne i forskellig form understreger element X's graderbarhed. Derfor er det ikke overraskende, at X eksempelvis blot gentages eller også kvalificeres med udtryk som *de verdad* eller *remate*, der i sig selv er gradsangivelser. Som konklusion på konstruktionens opbygning gentages her den formelle struktur, som blev præsenteret i det foregående afsnit:

X(X)...(X) (de verdad / de remate), pero X(X)...(X) (de + substantivisk led)

I det indledende afsnit blev den adversative reduplikation *¡Es tonto, pero tonto!* introduceret sammen med to lignende konstruktioner. På den ene side den relativt velbeskrevne reduplikation uden *pero*, nemlig *Quiero café, café* og på den anden side en anden adversativ, der indeholder konjunktionen *que* ('at'), som i *Está lejos, pero que muy lejos*. Udover at det ser ud til, at den førstnævnte (udelukkende?) anvender substantiver og den sidstnævnte (udelukkende?) adjektiver, medens den adversative henter ord fra alle åbne ordklasser, er det fortsat uudforsket hvilke betydningsmæssige eller pragmatiske forskelle der findes mellem disse konstruktioner. I hvilke specifikke kommunikative situationer vælges den ene frem for den anden, frem for den tredje? Disse spørgsmål og andre må en grundigere undersøgelse svare på.

Om forfatteren

Uwe Kjær Nissen, ph.d., Institut for Sprog og Kommunikation, Syddansk Universitet.

Litteratur

- Acín Villa, E. (1993): *Aspectos de la adversación en español actual*. La Coruña: Universidad La Coruña.
- Acín Villa, E. (1993-94): Sobre *pero* enfático. *Cuadernos de investigación filológica* 19-20, 219-233.

- Anabalón, S. A. & González, S. G. (2016): El uso de *pero* enfático en el corpus PRESEEA de Santiago de Chile. *Estudios Filológicos* 57, 43-63.
- Beinhauer, W. (1930): *Spanische Umgangssprache*. Berlin, Bonn: Dümmler.
- Beinhauer, W. (1985 [1958]): *El español coloquial*. Madrid: Gredos.
- Bollée, A. (1978): Reduplikation und Iteration in den romanischen Sprachen. *Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen* 215 (2), 318-336.
- Bosque, I. & Demonte, V. (red.) (1999): *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid: Espasa Calpe.
- Brink, L. (2001): Er de rige-rige? Ny reduplikation i engelsk og dansk. *Mål & Mæle* 24 (3), 25-28.
- Briz Gómez, A. (1998): *El español coloquial en la conversación. Esbozo de pragmática*. Barcelona: Ariel.
- Cascón Martín, E. (1995): *Español coloquial. Rasgos, formas y fraseología de la lengua diaria*. Madrid: Edinumen.
- CREA = <http://www.rae.es/recursos/banco-de-datos/crea>.
- del Camino Garrido Rodríguez, M. (2004): *Conectores contraargumentativos en la conversación coloquial*. León: Universidad de León.
- Farø, K. (2005): Én gang vind og skæv terrorist ... Fraseoskabeloner og fraseologisk reduplikation. I: *Danske studier* 100. Jørgensen, M. K. & Flemming, L.-N. under medvirken af S. Skovgaard (red.). København: C.A. Reitzel, 44-69.
- Flamenco García, L. (1999): Las construcciones concesivas y adversativas. I: *Gramática descriptiva de la lengua española*. Bosque, I. & Demonte, V. (red.). Madrid: Espasa Calpe, 3805-3878
- Fuentes Rodríguez, C. (1998): *Las construcciones adversativas*. Madrid: Arco Libros.
- Gaviño Rodríguez, V. (2008): *Español coloquial. Pragmática de lo cotidiano*. Cádiz: Universidad de Cádiz.
- Gil, D. (2004): From repetition to reduplication in Riau Indonesian. I: *Studies on reduplication*. Hurch, B. & Mattes, V. (red.). Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 31-64.
- Hernando Cuadrado, L. A. (1994): *Aspectos gramaticales del español hablado*. Madrid: Ediciones Pedagógicas.
- Miranda, J. A. (1992): *Usos coloquiales del español*. Salamanca: Colegio de España.
- Porroche Ballesteros, M. (2009): *Aspectos de gramática del español coloquial para profesores de español como L2*. Madrid: Arco Libros.
- Portolés, J. (1996): Diferencias gramaticales y pragmáticas entre los conectores discursivos *pero*, *sin embargo* y *no obstante*. *Boletín de la Real Academia Española* 75 (265), 231-269.

- RAE = Real Academia Española y Asociación de Academias Americanas (2009-11). *Nueva gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa-Calpa.
- Santos Ríos, L. (2003): *Diccionario de partículas*. Salamanca: Luso-española de ediciones.
- Vigara Tauste, A. M. (1992): *Morfosintaxis del español coloquial. Esbozo estilístico*. Madrid: Gredos.
- Vigara Tauste, A. M. (1980): *Aspectos del español hablado*. Madrid: Sociedad general española librería.
- Wierzbicka, A. (1986): Italian reduplication: Cross-cultural pragmatics and illocutionary semantics. *Linguistics* 24 (2), 287-315.